

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜZE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
MÜZE YÖNETİMİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESKİ YAPILARIN MÜZELERE
DÖNÜŞTÜRÜLMESİYLE TARİHİN YENİDEN
CANLANDIRILMASI: AZERBAYCAN ÖRNEĞİ

Fidan HASANOVA

2501191384

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Nuri Özer ERBAY

İSTANBUL – 2022

ÖZ

ESKİ YAPILARIN MÜZELERE DÖNÜŞTÜRÜLMESİYLE TARİHİN YENİDEN CANLANDIRILMASI: AZERBAYCAN ÖRNEĞİ

Fidan HASANOVA

Azerbaycan özellikle Bakü, asırlarca ev sahipliği yaptığı birçok ve aynı zamanda birbirinden farklı medeniyetleri taşıyan zengin bir tarihi mimari geçmişe sahiptir. Bakü şehri de yoğun bir şekilde inşa edilmiş bir alanda bu tür binaların çoğunu barındırmaktadır. Kültürel mirasın bir parçası olarak mimari binaların yeniden yapılandırılması sorunları dünyanın tüm ülkeleri için geçerlidir. Bu tez araştırmasının temel amacı, modern müzelerin durumunun ve gelişimlerindeki mevcut eğilimlerin özelliklerinin felsefi ve kültürel bir analizidir. Mevcut bir binanın müzeye nasıl başarılı bir şekilde yeniden kullanılacağına ilişkin gelecekteki bazı yönergeleri anlamak ve belirlemek ve aynı zamanda bu tarihi binaların önemini korumak için araştırma, özellikle uyarlanabilir yeniden kullanım ilkelerine, çağdaş müzeciliğin gerekliliklerine ilişkin düşüncelere odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eski Yapılar, Mimari Binalar, Müzeler, Bakü Kenti

ABSTRACT

REVIEWING HISTORY BY TRANSFORMING OLD BUILDINGS TO MUSEUMS: THE CASE OF AZERBAIJAN

Fidan HASANOVA

Azerbaijan, especially Baku, has a rich historical past that has hosted many different civilizations throughout history. Baku City also houses most of such buildings in a densely built area. Problems of reconstruction of architectural monuments as part of cultural heritage are relevant for all the countries. This research aims to analyze philosophically and culturally the state of modern museums and the current trends in their development. For understanding and identifying some future directions of how to reuse an extant building as a museum in a successful way and still maintain the importance of these historic buildings, this research focuses specially on the adaptive reuse principles and the ideas related to the needs of present-day museology.

Keywords: Ancient Buildings, Architectural Monuments, Museums, Baku City

ÖNSÖZ

‘Eski yapıların müzelere dönüştürülmesiyle tarihin yeniden canlandırılması: Azerbaycan Örneği’’ başlıklı yüksek lisans tezimin oluşması ve tamamlanmasındaki değerli görüşleri ve eleştirileriyle yol gösteren saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Nuri Özer ERBAY’ya içtenliklerimle teşekkür ederim. Ders dönemlerimde ve eğitim sürecimde beni doğru yönlendiren, destek gösteren hocalarım Sayın Prof. Dr. Fethiye ERBAY, Sayın Prof. Dr. Mutlu ERBAY, Sayın Doç. Dr. Aslı Gökçe KILIÇ, Sayın Doç. Dr. Güney SAĞIR’a teşekkür ederim. Jüri üyeleri Prof. Dr. Esin CAN, Prof. Dr. Şebnem ARIKBOĞA, Dr. Öğr. Üy. Özlem VARGÜN’e eleştirileri ve yönlendirmelerinden dolayı teşekkür ederim.

Yüksek Lisans eğitimi süresinde tanıdığım ve bu süreçte bana her türlü desteği göstermekten çekinmeyen, yanımda olan ve beni motive eden Akşin FİRİDUNLU’ya ve kuzenim Günel RZAYEVA’ya minnettarım.

Fidan HASANOVA
İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. TARİHİ BİNALAR VE İŞLEVLERİNİN DEĞİŞİMİ.....	4
1.1. Tarihi Binaların İşlevlerinin Değişimini Gerektiren Nedenler Ve Etkenler	4
1.1.1. Binaların İşlevsel Olarak Eskimesi	6
1.1.2. Tarihsel ve Kültürel Nedenler	7
1.1.3. Çevre Faktörleri	10
1.2. Tarihi Binalarda İşlev Değişimi Yaparken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	13
1.3. Yeniden İşlevlendirilmeyi Gerektiren Temel Nedenler	14
İKİNCİ BÖLÜM	18
2. TARİHİ BİNALARA MÜZE OLARAK İŞLEV KAZANDIRILMASI.....	18
2.1. Müzenin Tanımı ve Türleri	18
2.2. Müze Binaları ve İşlevleri	22
2.3. Tarihi Binaları Müzeye Dönüştürürken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar..	25
2.3.1. Müzeler ile Toplumsal Bellek ve Kent İlişkisi	26
2.3.2. Postmodernizm ile Müze, Yeni Müzecilik ve Kent Kimliği İlişkisi.....	28
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	32
3. TARİHSEL GELİŞİM İÇİNDE BAKÜ YAPILARI.....	32
3.1. Bakü Mimari Yapısı	32
3.2. Merkezi Alev Tapınağı.....	40
3.3. Kız Kalesi	42
3.4. Eski Şehir	47

3.5. İsmailiye Sarayı.....	51
3.6. Saadet Sarayı	56
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	58
4. TARİHSEL GELİŞİM İÇİNDE BAKÜDE MÜZEYE DÖNÜŞTÜRÜLEN YAPILAR	58
4.1. Azerbaycan Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi.....	58
4.1.1. İç Mekan Mimari Özellikleri	60
4.1.2. İç Mekan Düzeni	61
4.2. Azerbaycan Ulusal Tarih Müzesi.....	63
4.2.1. İç Mekan Mimari Özellikleri	66
4.2.2. İç Mekan Düzeni	69
4.3. Azerbaycan Edebiyatı Müzesi.....	73
4.3.1. İç Mekan Mimari Özellikleri	75
4.3.2. İç Mekan Düzeni	77
4.4. Azerbaycan Ulusal Halı Müzesi.....	78
4.4.1. İç Mekan Mimari Özellikleri	81
4.4.2. İç Mekan Düzeni	83
SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA	88

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Kompakt malzeme kaybına yol açan mekanik hasar nedeniyle çürüme.	8
Şekil 1.2: Sert harç, harçtan ziyade kumtaşı içinde nem tutulmasını kolaylaştırır.	9
Şekil 1.3: Köprünün temelindeki yüzeyde leke ve çatlaklar.....	10
Şekil 1.4: Sert harç, harçtan ziyade kumtaşı içinde nem tutulması. Orta Çağ'dan kalma Rodos Şehri'nden bir örnek.....	11
Şekil 1.5: Rodos Ortaçağ Kasabası örneğinden pencerelerin yanındaki taş duvarın bozulması	12
Şekil 1.6: Krasnodar. Bir çatı katı üst yapısı örneği.	17
Şekil 2.1: Tarihin Kaydettiği İlk Müze : İskenderiye Kütüphanesi	20
Şekil 2.2: Medici Şapeli (<i>Cappelle medicee</i>).....	20
Şekil 2.3: Musaeum Tradescantianum	21
Şekil 2.4: Hint Muzesi	21
Şekil 2.5: Hampton Court Palace	23
Şekil 2.6: Müzeye dönüştürülmüş Eski yapı (Harbiye)	25
Şekil 2.7: İlk Kent Müzesi	29
Şekil 2.8: Hôtel Carnavalet	30
Şekil 3.1: Eski Şehir, Bakü	33
Şekil 3.2: Kaya üzerinde resimler, Gobustan.....	34
Şekil 3.3: Şirvanşah Mançahr'ın oğlu Ahsitan tarafından yaptırılan kale.....	35
Şekil 3.4: Shikh kalesi.....	35
Şekil 3.5: XX yüzyıl Bakü mimari düzeni	36
Şekil 3.6: Bakü Metrosunun Nizami istasyonu.....	39
Şekil 3.7: Ateş Tapınağı Mimarlığı.....	41
Şekil 3.8: Kız Kalesi Mimarisi.....	44
Şekil 3.9: Kıs Kalesi İç mekan.....	45

Şekil 3.10: Eski Şehir.....	48
Şekil 3.11: İsmaili Sarayı dış mimari.....	51
Şekil 3.12: İsmaili Sarayı iç mekan örnekleri	53
Şekil 1.13: Saadet Sarayı Mimarisini.....	57
Şekil 4.1: Azerbaycan Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi	58
Şekil 4.2: İç Mekan Mimari Özellikleri	61
Şekil 4.3: İç Mekan Düzeni.....	62
Şekil 4.4: Azerbaycan Ulusal Tarih Müzesi	64
Şekil 4.5: İç Mekan Mimari Özellikleri	67
Şekil 4.6: İç Mekan Düzeni.....	70
Şekil 4.7: Azerbaycan Edebiyatı Müzesi	73
Şekil 4.8: İç Mekan Mimari Özellikleri	76
Şekil 4.9: Edebiyat müzesi İç Mekan Düzeni örneği	77
Şekil 4.10: İç Mekan Düzeni.....	78
Şekil 4.11: Azerbaycan Ulusal Halı Müzesi	79
Şekil 4.12: İç Mekan Mimari Özellikleri	82
Şekil 4.13: İç Mekan Düzeni.....	84

GİRİŞ

Müze olgusu, varoluşu boyunca en yakından ilgi ve inceleme konusu olmuştur. Bu, müzenin kültürün bir öznesi ve nesnesi olarak ikircikli rolünden kaynaklanmaktadır. Müze, belirli bir tarihsel dönemin kültürel gerçeklerini yansıtan kültürel nesnelerden biri ve aynı zamanda bir kültür oluşturma aracıdır. Modern zamanların Avrupa kültüründe ortaya çıktığı andan itibaren, “müze yalnızca kültürün ve toplumun gelişimindeki önemli eğilimleri yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda” sonsuzluğun bir örneği ”olarak özel bir anlamla donatıldığından, zamanla kendini göstermeye başlar ve sosyo-kültürel alanın gelişimi üzerinde artan bir etkiye sahiptir.

XX yüzyılın ikinci yarısından itibaren müze sorunu, tüm insani disiplinlerin araştırma konusu haline geliyor. Bu kadar geniş bir ilgi, müzenin sadece eserler aracılığıyla çeşitli kültürel değerleri biriktiren, inceleyen ve temsil eden bir örnek olmaktan çıkmasıyla açıklanmaktadır. Torunlara aktarılması, yani sonsuz uzun bir depolama için amaçlanan şeyleri toplayan ve koruyan müze, yavaş yavaş bir doğum yeri ve gerçek Tarih ve Kültürün korunmasına dönüşüyor. Ebediyet açısından konuşursak, kültürü etkileme, ona algılama ve değerlendirme zorunluluklarını dikte etme fırsatı sunmaktadır.

Müze ve müzeler, kültürün artık kendi çeşitliliğini kavramakla baş edemediği kritik, kriz dönemlerinde kültürün gelişiminin bir özelliğidir. Bu dönemlerde müze, kaybolan bütünlüğünün ve kültürdeki artan rolünün parçalarını toplar ve yakın ilgi ve eleştiri nesnesi haline gelir. Bununla birlikte, müzeye karşı iddialar biçiminde, kültürel şahsiyetlerin ve genel nüfusun genellikle müzenin çeşitli yönleri hakkında değil, kültürü ve toplumu geliştirme yolları hakkında endişe duydukları belirtilebilir.

Bu tez araştırması, eski yapılardan dönüşen müzelerin sosyo-kültürel rolünü ve bu rolün toplumun çeşitli katmanları tarafından değerlendirilmesini incelemektedir. Müzenin sosyokültürel bir kurum olarak işleyişinin temel ilkelerinin yeniden düşünülmesinin bir sonucu olarak, yeni müze çalışması biçimleri ortaya çıkıyor, eğlence ve iletişim yönlerine özel önem veriliyor. Bilginin, değer tercihlerinin ve hatta ziyaretçinin kişiliğinin amaçlı oluşumu modelinden birçok yönden uzaklaşan müze, müze izleyicisinin çeşitli ihtiyaçlarını giderek daha fazla karşılamaya başlar ve sonuç olarak çok işlevli bir kültür merkezi haline gelir. .

Büyük müzeler, daha önce olduğu gibi, devletin en önemli sembollerinden biri, ulusal öz kimliğin korunmasına yönelik kurumlar olmaya devam ediyor.

Modern kültürde müzenin statüsünün incelenmesi (müzenin diğer kültür kurumları arasındaki konumu ve müzenin kültürel rolünün değerlendirilmesi), her şeyden önce, bazılarının analizine dayanır. Aynı zamanda, bu tez araştırmasında asıl dikkatin eski yapılardan dönüştürülmüş olan Bakü müzelerinin sosyo-kültürel rolünün analizine verildiği belirtilmelidir.

Azerbaycan özellikle Bakü, asırlarca ev sahipliği yaptığı birçok ve aynı zamanda birbirinden farklı medeniyetleri taşıyan zengin bir tarihi mimari geçmişe sahiptir. Bakü Şehri de yoğun bir şekilde inşa edilmiş bir alanda bu tür binaların çoğunu barındırmaktadır. Surlarla ve denizle çevrili Bakü Şehri'ndeki mevcut müzelerin tamamının dönüştürülmüş binalar olduğu bu konuda özel bir araştırmaya ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Bakü'nün tarihi eski şehri içerisinde, bu binaların dönüşüm sürecinde belirli bir yönerge veya uyulması gereken bir dizi kural ve düzenlemenin olmadığı ve ilgili makamlar için bir risk oluşturduğu gözlemlenmiştir. Özellikle uygulama projelerinin zaman sınırlamaları göz önüne alındığında, kültürel miras değerlerinin ve varlıklarının kaybı açısından bu konunun incelenmesi önemlidir.

Kültürel mirasın bir parçası olarak mimari anıtların yeniden yapılandırılması sorunları dünyanın tüm ülkeleri için geçerlidir. Bu tez araştırmasının temel amacı, modern müzelerin durumunun ve gelişimindeki mevcut eğilimlerin özelliklerinin felsefi ve kültürel bir analizidir. Mevcut bir binanın müzeye nasıl başarılı bir şekilde yeniden kullanılacağına ilişkin gelecekteki bazı yönergeleri anlamak ve belirlemek ve aynı zamanda bu tarihi binaların önemini korumak için araştırma, özellikle uyarlanabilir yeniden kullanım ilkelerine, çağdaş müzeciliğin gerekliliklerine ilişkin düşüncelere odaklanmaktadır.

Bu araştırma için kullanılan ana metodoloji nitel bir araştırma yöntemi olup, veri toplama birincil ve ikincil veri toplama yöntemlerinden oluşacaktır. Birincil veri toplama yöntemleri, vaka çalışmaları ile ilgili gerekli bilgileri toplamak için yetkililerle yapılan resmi olmayan görüşmeleri ve saha gözlemlerini (vaka çalışmaları) içerir. Ayrıca, uyarlanabilir yeniden kullanım yoluyla mimari koruma ve müzeciliğin çağdaş gereksinimlerine ilişkin literatür incelemeleri de araştırılacaktır. Bu araştırma kapsamında seçilen örnekler, binaların iç ve dış mekanlarına ilişkin bir

değerlendirme ile analiz edilecek, verilerin değerlendirilmesi ise mimari çizimler, fotoğraflar üzerinden yapılacak ve toplanan veriler analiz edilecek ve ardından proje için öneriler sunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİHİ BİNALAR VE İŞLEVLERİNİN DEĞİŞİMİ

Tarihi bir bina genellikle bir tür 'tarihi değere' sahip olan bir bina veya yapı olarak kabul edilir, yani şimdiki insanlar bir şekilde geçmiş olaylar yoluyla ona bağlıdır. Bir bina, belirli bir tarihi olay veya dönem açısından mimari önemi nedeniyle özel tarihi ilgiye sahip olabilir veya ulusal olarak önemli kişilerle ilişkilendirilebilir¹. Alternatif olarak, binanın kendisine, yani yapım yöntemlerine, kullanılan malzemelere, tasarımına, mimari önemine vb. özel tarihi ilgi olabilir.

Çalışmanın bu bölümünde tarihi yapılar ve tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Tarihi binaların işlevlerinin değişimini gerektiren nedenler ve etkenlerle bağlı bilgiler verilmiştir. Yeniden işlevlendirilmeyi gerektiren temel nedenler açıklanmıştır.

1.1. Tarihi Binaların İşlevlerinin Değişimini Gerektiren Nedenler Ve Etkenler

Miras alanlarını sürdürmek, yeni kullanımları ve gelişen beklentileri, hedefleri ve gereksinimleri karşılamalarını sağlamak için değişim esastır. Yeniden kullanım için rehabilitasyon, mimari mirası korumak için dikkate alınması gereken adımlardan biridir. Bu bağlamda miras, UNESCO'nun² veya Avrupa Komisyonu'nun³ miras kavramları ve kurumlarıyla herhangi bir bağlantısı olmayan yalnızca geçmişten gelen bir şey anlamına gelir.

Mimari miras kategorisi, tarihi-belgesel veya sanatsal değeri nedeniyle hem kültürel mirası tanımlanmış hem de gelecek nesiller için korunmaya değer yapıları içeren, kapsamlı bir yapılar bütünüdür ve dolayısıyla önemli bir özellik çeşitliliğidir. Yeniden kullanım her zaman derinlemesine araştırılmalıdır, çünkü

¹ Nieves, M., Casado, S.(2015) “The Fontecha y Cano flour mill. Restoration and new uses.” in Palmero, L. ed. ReUSO. Valencia: ByPrint PercomS.

² UNESCO World Heritage Convention: <http://whc.unesco.org/en/about>.

³ European Commission: http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/heritage-label/index_en.htm.

en yüksek restorasyon şeklidir. Bu proje, mimari çözümlemenin nihai sonucu olarak çevreye, tarihsel belleğe, kimliğe ve yerel kültüre saygıyı temel parametreler olarak kabul ederek geçmiş ve bugünü birleştirmektedir⁴.

Mevcut yapı, çağdaş yaşam tarzının tanımladığı yeni birimlerin yerleştirilmesi gereken bir konteyner olarak görülmektedir. Uygun bir koruma ve muhafaza sürecinde, yapı ile şekil veya eski ile yeni arasında dengeyi aramak için süregelen bir zorluk vardır. Bu meydan okumanın amacı, mevcut yapının sınırları içinde modern kadın ve erkeğin ihtiyaçlarına cevap vermektir⁵. Bu nedenle, örneğin ekonomik sürdürülebilirliğin yönetimi, kullanımların entegrasyonu ve hibridizasyonu ve ayrıca emme kapasitesi veya uyumluluğu ile ilgili birçok soru sorulmalı ve tartışılmalıdır.

Değişim, bir şehrin büyümesinin bir simgesidir. Özellikle tarihi semtlerdeki değişim, semtlerin hala canlı olduğunu kanıtlamaktadır. Bu konsept, halkın tarihi binalara karşı gelişen tutumundan kaynaklanmaktadır. Tarihi binaların yeniden kullanılması, XX. yüzyılda koruma için geçerli nedenin kullanılabilirlik olduğu bir dönemde popüler bir trend haline gelmiştir⁶. Aslında birçok tarihi yapı farklı kullanımlardan geçmiştir. Farklı sakinlerin ihtiyaçları nedeniyle, bu binalarda sıklıkla değişiklik meydana gelir. Bu nedenle, bir kilise okul olmaya uyarlanır, bir hastane yurt olarak kullanılır ve bir belediye binası restorana dönüştürülür. Diğer bir deyişle, tarihi binaların kullanımı esnek olmalıdır; toplumun talebine göre değişmelerine izin verilmelidir. Bazen tarihi binalara yeni eklemeler yapmak gerekmektedir. Bu eklemeler, binaların tarihi karakterini de geliştirebilir. Bu nedenle koruma, "anların belirlenmesi yoluyla geçmişimize saygı göstermekten" geçmişimizi daha manipülatif bir şekilde kullanmaya doğru kaymıştır⁷. Böylece, geçmiş yalnızca bellek için korumakla kalınmamakta, geçmiş mevcut bir kültür için ilham kaynağı, yeni bir stil için

⁴ Marconi, P. (1996) "The way it was or the sudden passion for regional restoration and the Italian architecture." *Ricerche di storia dell'arte*:60. p. 7-32.

⁵ Baiani, S. (2014) „Near Zero Energy Historic Building. Tools and Criteria for Ecocompatible and Ecoefficient Conservation.” *Conference Proceeding on the International Conference on Energy Efficiency on Historic Buildings*. Madrid: Fundación de Casas Históricas y Singulares y Fundación Ars Civilis.. p. 326.

⁶ Beverlee Seronic, (1984) *Retrieving the past: an analysis of the purposes of architectural preservation*, MCP Thesis, , MIT, Cambridge, p79

⁷ Seronic,1984, p96

bir tasarım örneği ve kimliğin yeniden doğrulamanın bir yolu olarak kullanabilmektedir.

1.1.1. Binaların İşlevsel Olarak Eskimesi

İnsan yapımı her ne ise, kimyasal bozulma, fiziksel hasar vb. fiziksel faktörler nedeniyle zamanla eskime eğilimindedir. Ancak eskime süreci materyalist ve fiziksel faktörlerle sınırlı değildir. Sosyal, kültürel, teknolojik ve politik faktörler (teknoloji yeniliği; müşteri taleplerindeki çeşitlilik; mevcut mevzuattaki değişiklik; sosyal baskılar; bilginin ilerlemesi; paranın enflasyonu; sivil huzursuzluk veya çıkar çatışması vb.) de eskimeye neden olabilir. Ayrıca, iklim değişikliği, hem doğrudan hem de dolaylı olarak çeşitli şekillerde eskimenin ek bir itici gücü olarak hareket eden bir başka ve en yeni unsurdur. Bu, bazı faktörlerin eskimeye neden olan iklim değişikliği ile ilgili olduğu, diğerlerinin ise iklim değişikliği ile ilişkili olmadığı anlamına gelir.

Her bina bileşeninin işlevsel bir eskimesi vardır (yaşam döngüsünün sona doğru ilerlemesi). Mekanik bileşenler, duvar kaplama çatılar, pencereler, kapılar, yapısal çerçeveler ve sıhhi tesisat, maruz kalma, malzeme bozulması, ihmal veya uzun süreli kullanım nedeniyle arızalanmaktadır. Çoğu ev alıcısı, eskimiş su ısıtıcılarını, çatı kiremitlerini veya klima sistemlerini değiştirme ihtiyacının farkında olsa da, çoğu, diğer bina bileşenlerinin yaşam beklentisi veya arızalandıklarında onarım/değiştirme ile ilgili maliyet hakkında herhangi bir anlayıştan yoksundur.

Şehirlerin genişlemesi, nüfus artışı, yaşam tarzındaki değişiklikler, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, dünyadaki hemen hemen tüm şehirlerin yaşamakta olduğu kaçınılmaz hareketlerin örnekleridir. Bu yeni ilerleme, kalkınma ve sosyo-ekonomik refah açısından birçok fırsat ve fayda getirmesine rağmen, özellikle kültürel mirasın korunması ve muhafazası açısından sürdürülebilir kentsel planlama için bazı zorlukları da tetiklemiştir⁸. Değiştirilmesi veya modernize edilmesi gereken öğelerden kaynaklanan düzeltilebilir işlevsel bozulma, fiziksel bozulmaları dikkate alınarak mevcut

⁸ Seyedashrafi, B., Ravankhah, M., Weidner, S., & Schmidt, M. (2017). Applying heritage impact assessment to urban development: world heritage property of Masjed-e Jame of Isfahan in Iran. *Sustainable Cities and Society*, 31, 213-224.

öğelerin maliyeti, eksi iade edilen malzemelerin maliyeti, artı mevcut parçaların sökülmesinin maliyeti ve artı yeni öğelerin takılmasının maliyeti olarak ölçülür.

1.1.2. Tarihsel ve Kültürel Nedenler

Tarihi çevredeki binalar, dayanıklılıklarını ve korunmalarını etkileyen agresif çevresel faktörlerin hızlandığı çeşitli çürüme süreçlerine de tabidir. Bir şehrin tarihi karakterini korumak için etkili bir koruma yönetim planı, bu süreçleri kontrol etmeye veya tersine çevirmeye yönelik önlemleri içermelidir⁹. Yapılı dokulu tarihi alanların korunmasının geçmişi XVII yüzyılın ortalarına kadar gitse de, “tarihi koruma” etimolojisi, bu terimin uygulamaya konulduğu XIX yüzyıla kadar belirginleşmemiştir¹⁰. Günümüzde insanlar kültürel mirasın öneminin farkına varmakta ve yapılı mirasın korunması konusunda giderek daha fazla bilinçlenmektedir. Birçok yerde hükümetler, tarihi alanların korunmasını kültürel bir gereklilik olarak kabul ederek, gelecek nesiller için onları korumak için sorumluluk almaları gerektiğini kabul eden Venedik Bölümü'nün yönergelerini takip etmektedirler¹¹. Tarihi şehirlerde koruma için artan endişe, gelecekteki iletimini sağlamak için yenilikçi yollara yol açmıştır. Örneğin birçok kuruluş, bütünsel bir koruma planı önermekte veya bu yolların uygulamalarını başarılı sonuçlarla yapmaktadır.

Çürüme genellikle taşla uyumsuz olan sert harçların (Şekil 2) kullanımıyla ilgili yanlış anlamalardan ve nemli kirli çevreyi birlikte korumak için taşın içindeki reaktiflerin yanlış uygulanmasından kaynaklanır¹². Bu bozulma süreci, XVIII yüzyılın sonlarında Sanayi Devrimi'nden bu yana gerçekten hayati bir sorun haline gelmiştir¹³.

⁹ ICOMOS, (1964) International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter) (Paris: ICOMOS, 1964), <http://www.icomos.org/en/component/content/article/179--articlesen-francais/ressources/charters-and-standards/157--the-venice-charter>

¹⁰ Chapuis M.,(2009) Preserving our heritage, Improving our environment-Volume I 20 years of EU research into cultural heritage, European Commission

¹¹ ICOMOS, 1964

¹² Ryan C, (2011) Traditional Construction for a Sustainable Future, Spon Press, London,s.11

¹³ http://www.cpas-egypt.com/pdf/Samah_ELKhateeb/PAPER/1.pdf

Şekil 1.1: Kompakt malzeme kaybına yol açan mekanik hasar nedeniyle çürüme.

Kaynak: <https://www.roadsbridges.com/degradation-concrete-structures-influence-aggressive-chemicals>

Doğal taş, kereste ve kireç, şövalye kiliseleri ve kalelerden basit konutlara kadar çeşitli binalarda geleneksel olarak kullanılan başlıca yapı malzemeleridir. Bu malzemeler yüzyıllardır kullanılmaktadır ve her çevrenin hafızasının ve kültürünün bir parçasını oluşturmaktadır. Üretilen malzemelerin ortaya çıkmasından ve Sanayi Devrimi'nden önce, yapı malzemeleri, esas olarak ulaşım nedenleriyle yerel kaynaklı olanlarla sınırlıydı ve yerel ayırt ediciliğin önemli bir göstergesi haline gelmiştir. Yüzyıllar boyunca geliştirilen zanaat yapım teknikleri hakkındaki bilgiler, genellikle aileler aracılığıyla ustadan çırağa aktarılmış, böylece zanaatkarlar malzemelerin nasıl davrandığı ve dolayısıyla nasıl korunmaları ve onarılmaları gerektiği konusunda samimi bir anlayışla gelişmiştir¹⁴.

¹⁴ Ryan C, (2011) Traditional Construction for a Sustainable Future, Spon Press, London,s.12

Şekil 1.2: Sert harç, harçtan ziyade kumtaşı içinde nem tutulmasını kolaylaştırır.

Kaynak: <https://www.roadsbridges.com/degradation-concrete-structures-influence-aggressive-chemicals>

Daha sonra, XX yüzyılın başlarından itibaren yapı teknolojisinde meydana gelen değişiklikler ve imalat ve malzeme geliştirmedeki hızlı gelişmeler nedeniyle, bu bilgi geçiş yolu sona ermiş ve önemli becerilerin kaybolmasına neden olmuştur.

Yapıda taşın kullanımı, en yaygın kullanılan malzemelerden biri olarak çok eski çağlardan beri gelmektedir¹⁵. Oldukça esnek ve muhtemelen en dayanıklı malzeme olmasına rağmen, hava koşullarına maruz kalma, taşın

¹⁵ Natali I, Patrizia Tomasin P, Becherin F, Bernardi A, Ciantelli C., Favaro M, Favoni O, Pérez V.J.F, Olteanu J.D.,(2015) Innovative consolidating products for stone materials: field exposure tests as a valid approach for assessing durability, Heritage Science.6

yüzeyini aşındıran rüzgarla taşınan parçacıkların etkisi veya sürekli ıslanma ve kuruma döngüleri nedeniyle ciddi bozulmalarla karşı karşıyadır.

1.1.3. Çevre Faktörleri

Bozulma süreçleri, kültürel mirası tehdit eden mimari yüzeyleri etkiler ve bunların mekanizmalarına ilişkin bilgi ve analizleri bir önceliktir¹⁶. Miras binalarının çoğu, özellikle taş olmak üzere geleneksel yapı malzemelerinden yapılmıştır ve son zamanlarda artan nüfus ve sanayileşme ile artan çeşitli çevresel faktörler tarafından tehdit edilen kültürel mirasımızın ayrılmaz bir parçasıdır¹⁷. Her malzemenin fiziksel, kimyasal, biyolojik özellikleri ile birlikte çevresel faktörler, mevcut kentsel ortam ve hızlı iklim değişikliği gibi ağır koşullar altında etkiyi şiddetlendirmektedir. Örneğin, iklimin karbonat taşı, kireçtaşı ve mermer gibi malzemeler üzerinde beklenen etkisi, yıllık karbondioksit konsantrasyonu ve artan tuz kristalizasyonu nedeniyle büyük yüzey kaybına neden olacaktır. Atmosferik kirlilik, dış mekan kültürel mirasını risk altında bırakarak malzemelerin hem estetik yönünü hem de fiziksel-kimyasal özelliklerini değiştirmektedir.

Şekil 1.3: Köprünün temelindeki yüzeyde leke ve çatlaklar

Kaynak: <https://www.roadsbridges.com/degradation-concrete-structures-influence-aggressive-chemicals>

¹⁶ Korkanç M, (2017) Deterioration of different stones used in historical buildings within Nigde province, Cappadocia, Construction and Building materials, 48:789

¹⁷ Munafò P, Goffredo G, Quagliarini E, (2015) TiO₂-based nanocoatings for preserving architectural stone surfaces: An overview, Construction and Building materials 84 9:201-212

Uyumsuz, geçirimsiz malzemelerin, özellikle de yüksek oranda çimentolu olan malzemelerin, geçen yıllar boyunca kapsamlı bir şekilde uygulanması gibi uygun olmayan onarımlar, tarihi dokuya estetik ve hatta yapısal performanslarına önemli ölçüde ve geri döndürülemez bir şekilde zarar vermektedir. Birçok uygun olmayan konsolidasyon işlemi çürümeyi hızlandırdığından, Taş konsolidasyonların sistematik ve bilimsel olarak incelenmesi birincil konudur. Kent dokusunda taş bozulması açısından en hassas özellikler, önce korkuluk, korkuluk ve saçak gibi mimari dekoratif unsurlar, ardından pencere tirizlerinde taşın delaminasyonu ve kesme taş veya alçının bozulmasıdır.

Şekil 1.4: Sert harç, harçtan ziyade kumtaşı içinde nem tutulması. Orta Çağ'dan kalma Rodos Şehri'nden bir örnek.

Kaynak: <https://www.nothingfamiliar.com/rhodes-old-town/>

Sanayi Devrimi'nin havadaki asidik gazların seviyesini artırmasından bu yana taş duvarın bozulması dünya çapında bir sorun haline gelmiştir. Taş dış koşullara maruz kaldığından, bozulmasının ana nedeni, çekirdeğinde nem

tutulması ve kirletici gazlardır¹⁸. Asit oksitlerin ortak bir etkisi, yüzey durgunluğuna yol açan ayrışmadır. Kirilenmiş kentsel çevredeki taş, sıcaklıktaki aşırı dalgalanmalar ve gözenekli ağ içindeki suda çözünür tuzların kristalleşmesi nedeniyle kohezyon ve mekanik özelliklerinin engellenmesine yol açan alveolar ayrışma süreçlerine eğilimlidir (Şekil 4,5). Taş bozulma süreçlerinin kimyası karmaşık olduğundan ve taş konsolidasyonu genellikle geri döndürülemez bir müdahale olduğundan, nihai hedef başarılı uygulamanın etkili bir çözümü olmalıdır. Bu nedenle, geleneksel malzemelerle veya yenilikçi ürünlerle yapılan konsolidasyon işlemi, bir yandan mekanik etkinlik sağlamalı, diğer yandan binanın herhangi bir fiziksel veya görsel değişikliğini önlemelidir¹⁹.

Şekil 1.5:. Rodos Ortaçağ Kasabası örneğinden pencerelerin yanındaki taş duvarın bozulması .

Kaynak: <https://www.nothingfamiliar.com/rhodes-old-town/>

¹⁸ Torney C, Forster A.M, Szadurski E.M, (2014) Specialist ‘restoration mortars’ for stone elements: a comparison of the physical properties of two stone repair materials, Heritage Science s.2:

¹⁹ Tsakalof A, Manoudis P, Karapanagiotis P, Chrysosoudakis I, Panayiotou C, (2007) Assessment of synthetic polymeric coatings for the protection and preservation of stone monuments, Journal of Cultural Heritage s.69

Taş bozulmasının çok disiplinli araştırma alanı, yenilikçi ve uyumlu malzeme ve teknikler geliştirmek için yeni çevresel düzenlemeleri ve toplumsal kaygıları tetiklemiştir. Günümüzde bilim adamları yapı malzemelerinin bozulma süreçleri hakkındaki bilgilerini geliştirmiş ve yapı endüstrisinde nanomalzemeler ve silika bazlı olanlar gibi birçok yenilik hayata geçirilmiştir²⁰. Hem geleneksel hem de yenilikçi ürünlerin dezavantajları vardır ve sağlamlaştırıcı ve orijinal malzeme arasında gerekli etkinliği elde etmek için daha kapsamlı bir araştırma gereklidir. Schueremans'ın uyumluluk yorumunu “gerçek malzemeler üzerinde olumsuz sonuçları olmayan malzemelerin kullanılması” şeklinde aktarılmalıdır²¹. Bu nedenle, bozulma oranını en aza indirmek için bunun olmamasını sağlamak için disiplinler arası bir araştırmaya ihtiyaç vardır²². Özellikle, taş konsolidasyonu, en uygun tedaviyi seçmeden ve orijinal yapıya göre test etmeden önce entegre bir değerlendirme ve teorik bir konum gerektirir. Kant'ın belirttiği gibi, "Teorisiz uygulama kördür, oysa uygulamasız teori sadece entelektüel bir oyundur".

Son olarak, yenilikçi yapı malzemeleri ve teknolojileri, yapı tarihini formüle eden temel güçlerden biridir. Koruma uzmanları, uygun işlemleri seçmeden önce malzemelerin doğasını, her ürünün fiziksel ve kimyasal özelliklerini, yapısal özelliklerini, diğer malzemelerle etkileşimlerini, belirli bir durum için beklenen dayanıklılıklarını, maliyetini, bakım gerekliliklerini ve ürünün estetik yönünü dikkate almalıdır .

1.2. Tarihi Binalarda İşlev Değişimi Yaparken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Toplum, tarihi binaları koruduğu ve gelecek nesillere aktardığı sürece kimliğini koruyabilir. Tarihi yapılar, özgün işlevlerini koruyarak ya da farklı işlevler üstlenerek varlığını sürdürebilmektedir. Bu yöntemler, her şeyden önce

²⁰ Natali I, Patrizia Tomasin P, Becherin F, Bernardi A, Ciantelli C., Favaro M, Favoni O, Pérez V.J.F, Olteanu J.D, Romero Sanchez M.D, Vivarelli A, (2015) Innovative consolidating products for stone materials: field exposure tests as a valid approach for assessing durability, Heritage Science s.6

²¹ .Schueremans L, Cizer O, Janssens E, Serre G, Van Balen K, (2011) Characterization of repair mortars for the assessment of their compatibility in restoration projects: research and practice. Construct Build Mater s.435

²² Smith B.J, Alice V. Turkington A.V, Stone (2000) Decay-Its Causes and Controls, Proceedings of Weathering s. 15-16

tanımlanması gereken bazı kavramları vurgulamaktadır. Koruma, tarihi veya sanatsal değeri olan yapıların, doğal değerlerin veya kentsel kesimlerin korunması, onarımı ve bakımına yönelik tedbirlerin alınmasını ifade eder. Ahunbay'a göre korumanın amacı, tarihi yok olmaktan kurtarmak ve kültürel mirası çağdaş yaşama entegre etmektir. Yenileme, bir şehrin veya bir binanın belirli bölümlerinin yenilenerek korunması için belirli tekniklerin kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Burada önemli olan, bütünü oluşturan bileşenlerin bir kısmının tamamen yeni bir nitelik kazanmasıdır²³.

Tarihi binaların orijinal işlevleri, günümüz standartlarının taleplerini karşılamayabilir. Değişen sosyal ve ekonomik koşullar, yeni operasyonel ihtiyaçlar yaratmaktadır. Bu nedenle tarihi binaların yeniden işlevlendirilmesi daha uygun bir çözüm olabilir. Binaların yeniden işlevlendirilmesi kültürel devamlılığı da sağlamaktadır. Aynı zamanda zaman ve maliyet açısından etkin bir yöntemdir. Tarihi bir yapının yeniden işlevlendirilmesinde birincil kriter, ihtiyaçların doğru tespit edilerek yeni işlevin yapıya uygunluğunun kontrol edilmesi ve ardından yapının yönetmeliklere uygun olarak yenilenmesi ve işlevlendirilmesidir. İhtiyaçlara göre yeniden yapılanmanın her zaman daha kolay olduğu düşünülmüştür. Ancak, binaları yok olmalarını izlemektense yeniden işlevlendirmek daha mantıklı. Tarihin izlerini günümüze taşımak, bugünün korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında kilit rol oynamaktadır. Bunu yapmanın en kolay yolu tarihi binaları canlı olarak tanımlamaktır²⁴. Bu nedenle yeniden işlevlendirme, binaların dönüştürülmesine izin verir.

1.3. Yeniden İşlevlendirilmeyi Gerektiren Temel Nedenler

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesinin birçok nedeni vardır. Bunun temel nedeni, tarihi yapıların ihtiyaçlarını kaybettikçe eskimesidir. Tarihi yapılar saraylar, medreseler, kervansaraylar, kiliseler, hamamlar, konutlar ve otellerdir. Hamam, rezidans ve otel olarak kullanılan tarihi yapılar halen

²³ Ahunbay, M., 1996. "Binbir Kilise ve Ayatekla'da (Meryemlik) 1996 Araştırmaları", XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı , T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.

²⁴ Alioğlu, E. F. (2013). Reconstruction of which building? An evaluation for Taksim Barrack. *Megaron*, 8(1), 1.

hizmette olabilir, ancak değişen ihtiyaçlar nedeniyle diğerleri artık kullanılmamaktadır.

Örneğin, kiliseler kültürel değişiklikler (bir bölgedeki inanç sisteminin değişmesi) nedeniyle artık kullanılmamaktadır veya cami olarak kullanılmaktadır. İkinci neden, tarihi binaların yeniden işlevlendirilmesinin daha karlı olarak görülmesidir. İşlevsel olarak kullanılmayan tarihi binaların yeniden işlevlendirilmesi bu nedenle son derece önemlidir. Sürekli yenilerini inşa etmek yerine binaları yeniden işlevlendirmek, uygun maliyetli ve çevre dostu bir çözümdür. Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesinin avantajlarından bazıları şu şekilde sıralanabilir:

Sosyal avantaj: Yeniden işlevlendirme, tarihi dokulara sahip şehirlerin kimliklerini korumasını sağlar.

Kültürel avantaj: Yeniden işlevlendirme, anıtların sanatsal, mimari, arkeolojik ve belge değerlerini korumalarına olanak tanır.

Finansal avantaj: Bir bina sağlamsa, yıkım maliyetlerinden kaçınmamıza, enerji tasarrufu yapmamıza ve mevcut yollardan ve hizmetlerden yararlanmamıza olanak tanır²⁵.

Koşullar, değerler, teknoloji ve ihtiyaçlar bu gün ve çağda sürekli değişiyor. Değişime uyum sağlamak için gelişmek, çağdaş dünyanın kaçınılmaz bir gerçeğidir. Modern yapıların yanı sıra tarihi yapıların da yeniden işlevlendirilmesi önem arz etmektedir. Kültürel mirasın korunarak onarımı ve bizden sonraki nesillere aktarılmasının gerekliliği sebebinden tarihi binaların yeniden işlevlendirilmesi bir hedef olmalıdır. Aynı zamanda, yerleşim yerlerinin tarihi ortamında konut binalarının korunması ve yenilenmesi için yeniden yapılandırma önlemleri şunları içermelidir²⁶:

- Tarihi mimari görünümü değiştirmeden bir konut binasının (kural olarak, bir mimari anıt) garantili uzun süreli korunması koşuluyla restorasyon çalışmaları;

²⁵ Alioğlu, E. F. (2013). Rekonstrüksiyon ya da Yeniden Yapma, Hangi Yapı İçin? Taksim Topçu Kışlası İçin Bir Değerlendirme.

²⁶ Kasyanov V.F. (2005) Şehirlerdeki konut binalarının yeniden inşası. Moskova: ASV., S.224

- Bireysel yapısal elemanların fiziksel aşınma ve yıpranmasının ortadan kaldırılmasının bir sonucu olarak revizyon, mühendislik ekipmanı sistemi değiştirilir;
- Binanın teknik ve ekonomik göstergelerindeki değişikliklerle ilgili bir inşaat işleri kompleksini kapsayan binanın yeniden inşası; - üst yapıların inşaatı (örneğin, bir çatı katı - Şekil 5), yerleşik, müstemilatlar;
- Kalkınma planının bir parçası olarak onaylanan yerel alanın iyileştirilmesi, - spor ve oyun alanları, müstemilatlar, sakinler için park yerleri, ek yeşil meydanların oluşturulması (harap binaların ve yapıların yıkılması nedeniyle). Genellikle özelleştirilmemiş konut sorunu vardır. Bu durumda iyileştirme işi idareye veya yönetim şirketine emanet edilir;
- Çevrenin iyileştirilmesi - tarihi çevrede nüfusun olumsuz yaşam koşullarını ortadan kaldırmayı, bu çevrenin "doğal çerçevesine" dayalı olacak ekolojik olarak sağlam çevre düzenlemesi yaratmayı amaçlayan bir dizi önlem ve araç;
- Yerleşimin bu bölümünün ve bitişik bölgenin planlama yapısı için onaylanmış kentsel planlama belgelerine uygun olarak birleşik bir ulaşım sisteminin (tarihi çevredeki trafik akışını boşaltma kabiliyetine sahip) ve yol ağının organizasyonu;
- Bitişik bölgelerle işlevsel ilişkiler de dahil olmak üzere, yerleşimin tarihi çekirdeğinin işlevsel imarının iyileştirilmesi.

Bireysel binaların yeniden inşası sürecinde, dış mimarilerini değiştirme görevleri, anıt olarak sınıflandırılmayan ve zaman testini geçmemiş olan nesnelerde yapılabilir ve yapılmalıdır. Çeşitli amaçlar için nesnelerin iç organizasyonunun karmaşıklığı, yalnızca mimari anıtların değil, aynı zamanda geçmiş dönemlerin olağan binalarının da genel bir modelini oluşturur. Aynı zamanda, endüstriyel mimarinin kademeli tipleştirilmesi, görsel olarak algılanan yüzeylerin ıkkelliğine, onların muazzam tekdüzeliğine ve sonuç olarak mimari kentsel alanların benzersizliğinin kaybolmasına yol açmıştır²⁷.

²⁷ Mityagin S.D. (2016) Kentsel planlama. Bir değişim dönemi. SPb.: Mimar., S.280

Şekil 1.6: Krasnodar. Bir çatı katı üst yapısı örneği.

Kaynak:<https://kuban.rbc.ru/krasnodar/01/09/2020/5f4e17569a79474ce8>

0324d1

İKİNCİ BÖLÜM

2. TARİHİ BİNALARA MÜZE OLARAK İŞLEV KAZANDIRILMASI

Müze, tarihi ehemiyeti olan, bilim açısından önem arzeden, sanat ihtiva eden veya kültürel olarak ilgi çeken nesnelerin saklandığı ve sergilendiği bir yapıdır²⁸. 'Müze' kar amacı gütmeksizin insanlık ve çevresindeki somut ve soyut mirasın çalışma, araştırma, eğitim ve aynı zamanda beğenin amaç edinmesi vasıtasıyla toplum ve onun gelişimine hizmet etmesi için koruyarak iletilmesini ve sergilenmesini temin eden bir kurumdur. Bir müze, geçmişi ve bugünü yorumlamak ve geleceği keşfetmek için nesneleri ve fikirleri kullanarak insanların dünyayı anlamalarına yardımcı olur. Bir müze, koleksiyonları korur ve araştırır ve nesneleri ve bilgileri gerçek ve sanal ortamlarda erişilebilir kılar. Müzeler genel olarak tarihi binaların yeniden işlevlendirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu tarihi yapının korunmasına ve tarihin öğrenilmesine olumlu etki etmektedir. Bu nedenle bu bölümde tarihi binaların müze olarak yeniden işlevlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Müzenin tanımı, türleri, işlevleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Müzeler ile toplumsal bellek ve kent ilişkisi açıklanmıştır.

2.1. Müzenin Tanımı ve Türleri

Müzeler, topluluklara uzun vadeli değer katan kalıcı, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak kamu yararına kurulur. Ek olarak, aşağıdakiler bu tanımın amaçları doğrultusunda müze olarak nitelendirilebilir²⁹:

- Arkeolojik özellikleri olan anıtlarla birlikte etnografik, doğal anıtlar, tarihi anıtlar, insanlara ve çevrelerine ilişkin maddi kanıtları toplayan, koruyan ve ileten müze niteliğindeki alanlar;

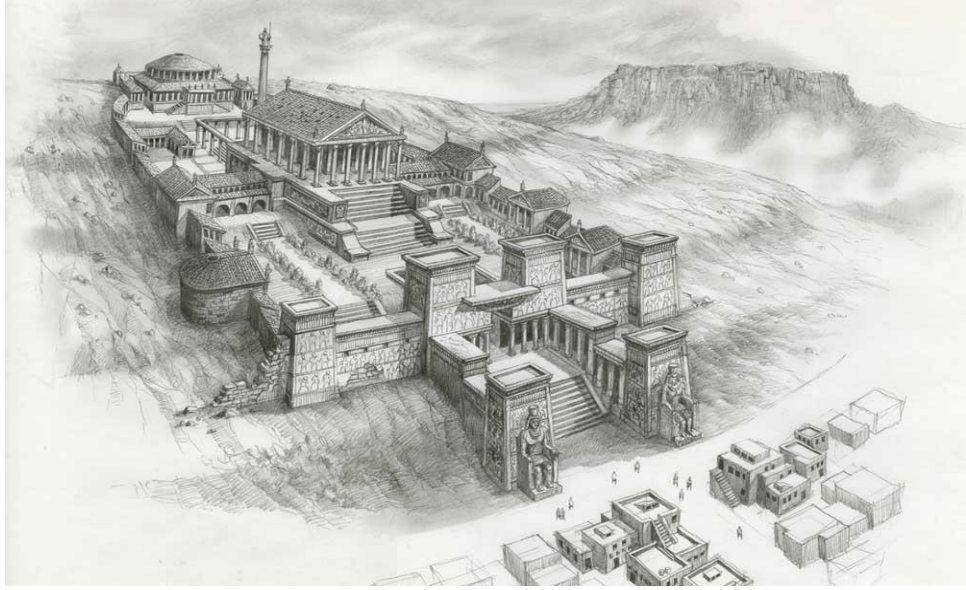
²⁸ Üztemur, S., Dinç, E., & Acun, İ. (2018). Müzeler ve tarihi mekânlarda uygulanan etkinlikler aracılığıyla öğrencilerin sosyal bilgilere özgü becerilerinin geliştirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (46), 294-324.

²⁹ Frey, B. S., & Meier, S. (2006). The economics of museums. *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 1, 1017-1047.

- Botanik ve hayvanat bahçeleri, akvaryumlar ve vivaryumlar gibi bitki ve hayvanların canlı örneklerini toplayan ve sergileyen kurumlar;
- Bilim merkezleri;
- Somut veya somut olmayan miras kaynaklarının (canlı miras ve dijital yaratıcı etkinlik) korunmasını, sürdürülmesini ve yönetimini kolaylaştıran kültür merkezleri ve diğer kuruluşlar;
- Konseyin bir müzenin özelliklerinin bir kısmına veya tamamına sahip olduğunu düşündüğü diğer kurumlar.

Müze kelimesi klasik bir kökene sahiptir ve Yunanca mouseion kelimesinden alınmıştır, "Mousa'lara adanan yer", "Mousa'ların mabedi" anlamına gelir. Bu yunan mitolojisindeki ilham perileri olan Mousa adında dokuz sanat tanrıçasına adanan tapınaktı. Kelime kökenini göz önünde bulundurarak ele aldığımızda aslında müze bir mekandan daha geniş bir anlam ifade etmektedir ve felsefi açıdan kurum ya da bir tefekkür mekânı olarak algılanabilir. Latin dilinde 'mouseion' türevinin kullanımı müzedir ve Roma zamanında esasen felsefi tartışma mekanlarıyla sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla, MÖ III yüzyılın başlangıcında İskenderiye'deki büyük, Ptolemy I Soter tarafından oluşturulan Müze, araştırmacı koleji ve kütüphanesi ile mirasın maddi taraflarını korumak açısından bir kurumdan çok bir prototip üniversite gibiydi. Müze kelimesi, XV yüzyıl Avrupa'sında Floransa'daki Lorenzo de' Medici koleksiyonunu tanımlamak amacıyla tekrar canlandırıldı, ama bu terim tek binayı açıklamaktan ziyade kapsamlılık kavramını ortaya çıkarmıştır³⁰.

³⁰ Simmons, J. E. (2016). *Museums: A history*. Rowman & Littlefield.

Şekil 2.1: Tarihin Kaydettiği İlk Müze : İskenderiye Kütüphanesi

Kaynak: <https://nefissanatlarhapishanesi.wordpress.com/2017/02/04/tarihin-kaydettiği-ilk-muze-iskenderiye-kutuphanesi/>

Şekil 2.2:. Medici Şapeli (*Cappelle medicee*)

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Medici_%C5%9Eapeli

nesnelerle bir müze kurmak için inisiyatif almıştır. Bunun ışığında 1814'te Hindistan ve Güney Asya'daki ilk müze kurulmuş ve şimdi Hint Müzesi olarak bilinmektedir. Sonraki aşamalarda müzeler toplumlara cevap vermeye devam etmekte ve binalara yapılan vurgular azalmaktadır. Ardından nesne olarak korunmayı gerektiren binalar ve anıtlardan ibaret açık hava müzeleri ve bir dış ortamın tüm yönlerinin yorumlanmasını içeren eko müzeler kurulmuştur³¹. Artık ya gerçek varlığıyla hiçbir bağlantısı olmaksızın ya da mevcut müzelere belirli faydalar sağlamak için internette elektronik ortamda sanal müzeler bulunmaktadır. Günümüzde müze, sanatsal, kültürel, tarihi veya bilimsel öneme sahip eserlerin ve diğer nesnelerin koleksiyonunu koruyan, kalıcı veya geçici olabilecek nesnelerin koleksiyonunu halkın görüntülemesi için sergileyen bir kurumdur.

2.2. Müze Binaları ve İşlevleri

Modern dönemin müze yapılarının işlevleri, toplumun eğitimi açısından sanatsal, kültürel ya da bilimsel öneme sahip nesneleri korumak, toplamak, yorumlamak ve sergilemekten oluşmaktadır. Ziyaretçiler ya da toplum perspektifinden amaç, bireyin bakış açısı ile de ilgili olabilir. Aslında, müzeleri her şeyden önce bilgi depolarıdır. James Smithson'un 1829'da Smithsonian Enstitüsü'nü finanse eden vasiyeti, "bilginin artması ve yayılması yönünde" bir organizasyon oluşturmak istediğini belirtti³².

XIX yüzyılın sonuna doğru doğanın tarihi müzeleri, Viktorya zamanının tüketim ve düzen dileğinin örneğiydi. Amaç, araştırma ve sergileme için bir bilgi alanının her sınıflandırmasının tüm örneklerini toplamaktı. XIX yüzyılın sonuna doğru, üniversitelerde bulunan bilimsel çalışmalar hücresel açıdan biyolojik çalışmalara doğru kaymaktaydı ve son teknolojiye yönelik çalışmalar müze yapılarından üniversitelerin laboratuvarlarına taşınmıştır³³. Smithsonian Enstitüsü gibi büyük müzeler hala çalışma merkezleri olarak önemli görülse de çalışma artık birçok müzenin önemli amacı değildir. Bir müzede bulunan koleksiyonun yorumlanmasının hedefleri ile ilgili süren tartışma varsa da, yeni nesiller için kültürel

³¹ Murphy, B. (2005). Memory, history and museums. *Museum international*, 57(3), 70-78.

³² Yaneva, A. (2003) 'When a Bus Met a Museum: Following Artists, Curators and Workers in an Art Installation', *Museum and Society* 1 (3) 116-31.

³³ Wilson, F. and Halle, H. (1993) 'Mining the Museum', *Grand Street* 44: 151-72.

eserleri koruma ve muhafaza etme için tutarlı bir misyon olmuştur. Eskiye belgelerde, eserlerde, sanat eserlerinde ve binalarda bozulmayı geciktirme amacıyla için koruma çabalarına çok fazla özen gösterilir, uzmanlık talep edilir ve masraf yatırılır. Tarihçi Steven Conn'un yazdığı gibi, "Nesnenin kendisini, kendi gözleriyle ve halka açık bir yerde, aynı deneyimin bir versiyonuna sahip başka insanlarla çevrili olarak görmek büyüleyici olabilir."³⁴

Şekil 2.5: Hampton Court Palace

Kaynak: <https://www.tripadvisor.com.tr/>

Müzelerin hedefleri de farklılık göstermektedir. Bazı kurumlar eğitimi korumaya karşı, ya da tam tersi. Buna örnek gibi 1970 senelerinde, Kanada Bilim ve Teknoloji Müzesinin nesnelerinin korunmasından çok eğitimi tercih ettiğini gösterebiliriz. Nesnelerle onların işlevini sergilemişlerdir. Sergilerin birinde personellerden birinin ziyaretçilere müze hatırası oluşturmak amacıyla kullandığı tarihi bir matbaa yer almıştır³⁵. Bazıları devlet seviyesinde tanınmak veya bir bölge müzesi gibi geniş

³⁴ Trodd, C. (2003) 'The Discipline of Pleasure or, How Art History looks at the Art Museum', *Museum and Society*, 1: 17-29.

³⁵ MacLeod, S., Dodd, J. and Duncan, T. (2014) 'New museum design cultures: harnessing the potential of design and "design thinking" in museums', *Museum Management and Curatorship*, 30 (4) 314-341.

bir kitleye ulaşmayı amaçlarken, LDS Kilise Tarih Müzesi veya yerel tarih organizasyonları gibi bazı müzelerin belirli izleyicileri vardır. Umumiyetle, müzeler koruma ve sergileme misyon beyanlarına uygun önem arzeden nesneleri toplar. Birçok müzeler, eserlere dokunulmasına dahi izin vermezken diğerleri bundan farklı bir yol izler. 2009 senesinde, Henry VIII'in sarayı olan Hampton Court Palace, ziyaretçiler açısından etkileşimli bir çevre oluşturmak için konsey odasını genel halka açmıştır. Orada replika giysilerin yanı sıra orjinallarda vardı³⁶. Bu da ziyaretçileri Tudor hayatının nasıl olabileceğine yönelik bir döneme dahil ediyor.

Eskiden müzeler, bu idealizmin dışına çıkmadan, eserlerin toplanması ve sergilenmesi gibi çok durağan bir role sahipti. Küreselleşmeden sonra devrim bir kurum olarak müze içinde gerçekleşmiştir. Bir eğitim, araştırma, etkileşim ve koruma merkezi olarak gelişti. Kavram, yalnızca somut nesnelerin değil, somut olmayan nesnelerin de sergilenmesinden eğitime değişti. 'Müze' kar amacı gütmeksizin insanlık ve çevresindeki somut ve soyut mirasın çalışma, araştırma, eğitim ve aynı zamanda beğeninin amaç edinmesi vasıtasıyla toplum ve onun gelişimine hizmet etmesi için koruyarak iletilmesini ve sergilenmesini temin eden bir kurumdur. Müzeler, bu dünyada var olan her şeyin dünya etkileşiminin merkezidir. Sürekli değişim ve bilgi edinme sürecinin olduğu bir yaratıcılık merkezidir. Müzenin merkez olarak çeşitli işlevleri vardır ve bunlar³⁷;

Koleksiyon/Belgeleme - Müze, sergilenecek ve belgelenecek çeşitli nesneleri toplar. Koleksiyonlar, müzenin tutmak istediği temaya dayanmaktadır, doğası gereği geçici veya kalıcı olabilir. Koleksiyonlar yapıldıktan sonra eserler küratör tarafından belgelenmektedir. Bunda tüm kültür varlıklarının tescili ve envanteri kayıt altına alınmakta, ardından her türlü teknik, grafik ve görsel-işitsel dokümantasyonun her türlü formatta arşivlenmesi yapılmaktadır³⁸. Ayrıca kurum içi ve kurum dışı kültürel varlık transferlerini ve bunların müze koleksiyonlarından çıkarılmasını kontrol eder ve yönetir. Müzelerin işlevlerinden biri de eserlerin elde edilmesidir. Sergileme : Sergiler müzenin bir parçasıdır. Müzenin işlevi, geçici veya kalıcı olabilecek sergiler düzenlemektir. Sergiler, insanlarla birçok yönden etkileşime girebileceğiniz

³⁶ MacLeod, S. (2013) *Museum Architecture: A New Biography*, London: Routledge.

³⁷ Gíbelhausen, M. (2002) 'The Architecture is the Museum', in Marstine, J. (ed.) *New Museum Theory and Practice: An Introduction*. Blackwell: Oxford

³⁸ Gable, E. and Handler, R. (2007) 'After Authenticity at an American heritage site', in Knell, S. J. (ed.) *Museums in the Material World*, London: Routledge, 320-34.

yollardır. Müzeler insanlara kültürlerini, topluluklarını, toplumlarını, sanatlarını anlatır.

2.3. Tarihi Binaları Müzeye Dönüştürürken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Eski bir bina, geçmişte herhangi bir zamanda yapılmış tarihi bir binadır³⁹. Bir topluluk için yüksek tarihi değeri nedeniyle bir miras binası olarak da adlandırılabilir. Ancak tüm eski binalar miras binaları olarak etiketlenemez. Eski binalar da tarihi bina olarak tanımlanır. Kısaca, tarihi bir bina, insanlar, kültür, estetik, mimari, belgesel, tarihi, ekonomik, arkeolojik, sosyal ve hatta politik, manevi ya da sembolik değerler hakkında merak duygusu verebilen ve daha fazla bilgi sahibi olabilen bir yapıdır ve ilk etki şudur: her zaman duygusaldır, çünkü kültürel kimliğimizin bir simgesidir ve süreklilik mirasımızın bir parçasıdır⁴⁰.

Şekil 2.6: Müzeye dönüştürülmüş Eski yapı (Harbiye)

Kaynak: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/harabeye-donen-400-yillik-han-muzeye-donusturulecek-6668297>

³⁹ Ahmad, A. G. (1997). British Colonial Architecture in Malaysia 1800-1930 (Kuala Lumpur: Museums Association of Malaysia)

⁴⁰ Feilden B M 2002 Conservation of Historic Buildings (Amsterdam, Boston, Heidelberg, London, New York, Oxford, Paris, San Diego, San Francisco, Singapore, Sydney and Tokyo: Architectural Press.)

Miras inşası, toplum için önemli kabul edilen bazı yönleri sahip olarak algılanabilir. Miras listesindeki yapı olarak da adlandırılan yapının korunması gerekli görülen yönleri olduğu değerlendirilmiştir⁴¹. Hemen hemen tüm eski binalar, bozulmakta ve restore edilmesi gerekmektedir. Eski binayı korumanın bir yolu onu müzeye dönüştürmektir ve binaların sürekli bakımını ifşa edebilir. Bu kaygıya sahip olmak önemlidir, çünkü o olmadan tarihi binalar hiçbir zaman tam olarak korunamayacak veya korunmayacaktır. Ayrıca, aksi takdirde ortadan kalkacak olan mevcut ve olası nadir bina, mimari veya işçilik örneklerini veya tarihi iç mekan şemasını korumak önemlidir⁴².

Bir yorumlayıcı ortam olarak da bir müze, bilgi, fikir ve tepkiyi aktarmak amacıyla büyük bir halk grubuna odaklanarak iletişim kurar, insanın maddi kanıtlarını ilişkilendirir. Bir müze kurmanın temel amacı, yapı ve yapı bileşenlerinin bir koleksiyon olarak tarihini ortaya çıkarmak ve ortaya çıkarmak, böylece toplumun toplumsal kaydın bekçisi olarak müzeye olan güvenini teyit etmektir⁴³.

2.3.1. Müzeler ile Toplumsal Bellek ve Kent İlişkisi

Bennett⁴⁴, XIX. yüzyılın ortalarından sonlarına doğru jeoloji, paleontoloji, doğa tarihi, tarih öncesi arkeoloji ve antropolojideki büyük ilerlemelerden doğan "evrimsel müze"nin yükselişini ve etkisini tartışır. Tabakalaşma, kaya oluşumu ve tipolojiler gibi tarih bilimlerinin kullandığı teknikler, geçmiş yazılı kayıt ve sözlü gelenekle sınırlayan bağlantıyı koparmıştır. Tarihöncesini görünür kılan, evrimsel sınıflandırma ilkelerine dayanan müze sergisiydi. Burada müzeler, sınıflandırma ve tipolojiler için kurallar geliştiren yeni anlayışın kuvözleriydi. Aynı evrimsel modelden, geçmiş insan gelişiminin izlerini taşıyan bir palimpsest olarak beden kavramı, kendi başına bir "hafıza makinesi" olarak "arkeolojik olarak birçok tabakanın üst üste binmesiyle görselleştirilmiş" bir kavram ortaya çıkmıştır.

Müzenin bilgi ve anlayışın hem kuluçka makinesi hem de aktarıcısı olarak bu rolü, on dokuzuncu yüzyılın yeni bir gelişmesi değildi. Moser, Harika Meraklar adlı

⁴¹ Hay Gaol Museum (2004) Just because it's old: museums and galleries in heritage buildings. Museum and Galleries Foundation 1-26

⁴² Brida J G, Disegna M and Scuderi R 2014 The visitors' perception of authenticity at the museums: Archaeology versus modern art Current Issues in Tourism 17 518-538

⁴³ David D and Gary E 1996 The Handbook for Museums (Heritage: Care-PreservationManagement) 1st Edition (London and New York: Routledge)

⁴⁴ Bennett, A. (2004). Consolidating the music scenes perspective. *Poetics*, 32(3-4), 223-234.

kitabında, on altıncı yüzyıldaki ilk merak dolaplarından, halkın anladığı şekliyle Eski Mısır'ın 'yapımı' olarak tanımlanabilecek olana kadar, British Museum'un sergilerinin yeniden sergilenmesi yoluyla müze teşhirine yaklaşımları araştırmıştır.

Müze, halkın kültürel ve bilimsel geçmiş görüntüsünü yansıtan ve bu değerleri inceleyerek toplayan, muhafaza eden, sergilenmesinde aracı olan ve aktaran önemli bir eğitim kurumudur⁴⁵. Topluluklar arasındaki kültürel etkileşimi destekleyen bu mekân, tarihin somut tasvirlerini gelecek nesillere aktarmaktadır. Müze, sadece koleksiyonunu sergileyen bir kurum değil, aynı zamanda araştırma çabalarını destekleyen, çeşitli konularda sergiler düzenleyen ve fikirlerin paylaşıldığı kültürel mirasları koruyan bir merkezdir⁴⁶. Toplumun kimliği olmanın yanı sıra fikirlerin, inançların, davranışların ve yaşam biçimlerinin bulunduğu ve geçmişten geleceğe aktarıldığı yerlerdir. Zaman içinde sanayileşme ve kentleşmedeki büyük gelişme, sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler gibi faktörler müzelerin gelişimini etkilemiştir. Bu etkileşim, kültürel mirasla birlikte kaybedilen değerlerin önemsenmesini ve korunmasını sağlamıştır⁴⁷. Anıtların korunmasını amaçlayan müzeler, toplumun çeşitli alanlarının bir unsuru olarak aktif katkı sağlayan birimler oluşturmuştur. Müzelerin ilk yıllarının amacı tarihsel verileri toplamak, sergilemek ve raporlamaktır. Eğitim ve öğretimin gelişmesiyle birlikte estetik olgusunun yerleşmesi, dünü ve bugünün açıklamalarla yorumlanması, toplumdaki değişimlere yön verilmesi de bu amaçlara eklenmektedir⁴⁸.

Kent müzeleri, kentin geçmişten günümüze tarihsel sürecini yansıtır. Kentin sosyal yapısını, mahalle kültürünü ve geleneksel topluluk kavramını gelecek nesillere aktaran kurumlardır. Kentin daha iyi tanınması ve kültürel mirasın korunması için yapılan çalışmaların öncüsüdür. Sosyal birliği sağlayan, saygı ve empatiyi geliştiren bir iletişim ve kültür merkezidir. Somut ve somut olmayan kültürel mirasın değerleri, toplulukların kimliğini ve kültürel mirasını oluşturur. Kültürel ve doğal mirasın korunması için öncelikle bu mirasın belirlenmesi ve belgelendirilmesi gerekmektedir. Bu müzeler, kentin kültürel mirasının dökümünü hazırlayarak, kentsel mirasın

⁴⁵ Tezcan Akmeahmet, K. and Ödekan, A. (2006). Müze Eğitiminin Tarihsel Gelişimi. İTÜ Dergisi/b Sosyal Bilimler. 3,1. 47-58.

⁴⁶ Vardar, N.A. (1996). Müze ve Müzecilik Kültürü. Kuruluşunun 150.Yılında Türk Müzeciliği Sempozyumu III Bildiriler. Ankara: Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları. 16-21.

⁴⁷ Silier, O. (2010). Dünyada ve Türkiye’de Kent Müzeleri. Ege Mimarlık. 74. 16-21.

⁴⁸ Eldem, N. and Gökhan, E. (1992). Müze ve Müze Mimarisi Üzerine. Tasarım. 30. 108-113.

korunması ve kentsel varoluşun doğru okunmasını sağlayacak yeni iletişim ağlarının oluşmasına olanak tanır. Aynı zamanda görsel tarih yazımını da gerçekleştirir⁴⁹.

Bireylerin bir şehirde yaşama amacı, şehrin hafıza kavramını oluşturur. Geleneksel dokuyu yaşatarak (geleneksel el sanatlarının tanıtılması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması gibi) hafıza kaybının önüne geçilebilir. İnsanların birbirleriyle ve şehirle ilişkilerini güçlendirerek yaşaması, şehirdeki yaşamın devamlılığının bir göstergesidir⁵⁰.

Kent müzeleri, kentin tarihini sosyal, ekonomik ve kültürel öğeler açısından başlangıcından günümüze aktarır; üstelik şehirle ilgili her türlü veriyi bir araya getiriyorlar. Bireyler, kentlerin kültürel değerleri ile tanışmakta, müze ziyaretleri ile kenti ve çevresini tanımaktadır. Kent Müzesi, düzenlediği konferanslar, belgeseller, festivaller, özel geçici sergiler, vatandaşlara kentin daha yakından tanınmasını sağlıyor⁵¹. Bir yandan tarihi kentin dokuları, yaşayanların sosyal yaşamına katılır; bir yandan da kültür turizminin canlanmasına katkı sağlamaktadır. Kent Müzesi kendini geliştiren, koruyan ve okunması kolay bir müzedir. Kentin kültürel yaşamını destekleyen, eğitim ve iletişimi destekleyen bir kurumdur.

2.3.2. Postmodernizm ile Müze, Yeni Müzecilik ve Kent Kimliği İlişkisi

Tatiana Gorbacheva⁵², “bir kentin ve bir kent müzesinin gelişiminin ortak noktasının, her ikisinin de güçlü bir bireysellik ve birlikten kaynaklanması olduğunu”, dolayısıyla “kentbilimin, kentsel yaşamın gelişimi hakkında yeni bir bilim” olduğunu belirtir. Kültür, müze faaliyetlerine çok yakındır. Ona göre, şehrin benzersiz özellikleri, doğanın, peyzajın, yapının ve toplulukların kültürel çeşitliliğinin özgünlüğüne bağlıdır ve kentsel süreç sadece devam etmekle kalmaz, aynı zamanda hızlanır. Bu bağlamda kent müzesi, geçtiğimiz yüzyılda oluşan geleneksel etkinliklerinin sınırları içinde kalamaz. Yirminci yüzyıl boyunca, şehir müzesinin etkinliği geleneksel olarak şehir merkezinde bulunan bir binayı veya bir kompleksi kapsıyordu ve müze sergilerinin temeli eserlerdi. Şehir müzesi, bir şehrin

⁴⁹ Madran, E. (2000). Kent Belleğinin Oluşumunda Yapılar: Kaynaklar ve Yorumlar. Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar. Tarih Vakfı. İstanbul. 81

⁵⁰ Silier, O. (2010). Dünyada ve Türkiye’de Kent Müzeleri. Ege Mimarlık. 74. 16-21.

⁵¹ Cengiz, İ. (2009). The Living Museum. Bursa Büyükşehir Belediyesi. Elma Basımevi. Bursa.

⁵² Gorbacheva, T. (2006). The City Museum and its Values. Museum International 231, 58(3), 50-54.

imajını yansıtan, özünü ifade eden ve sakinlerinin kendi kaderini tayin etmelerine yardımcı olan değerdir. Yeni müze uygulaması, mekan ve geniş alanlarla çalışmayı esas almaktır. Bu, birçok kent müzesinin artık yalnızca bireysel binalardan değil, aynı zamanda tüm kentsel alanlar ve yerleşimlerden oluşan karmaşık yapılar olduğu anlamına gelir.

Gorbacheva ayrıca 'miras' kavramının 'tarihi dönemlerin görüntülerini yaratmak için müze objeleri yerine' üzerinde çalışılması gerektiğini savunmuştur⁵³. Ona göre, müzeler artık binalardan oluşmuyor ve nesneler, “ancak bir bütün olarak mirası kapsar” ve bu şekilde “mekanın müze yorumu, yer ve içinde yaşama duygusuna yeni bir değer sağlar”. “Mekan duygusu” onun için önemlidir ve bunun kentin geçmiş-şimdi-gelecek ilişkisiyle ilgili olduğunu iddia etmektedir, kentsel çevrede ve kentsel yaşamda zamanın geçmiş, şimdi ve gelecek olarak bölünmediğini, birleştiğini belirtir. Burada ve şimdi, miras, çağdaş yaşam ve geleceğin noktaları kentsel yaşamda sunulmaktadır. Bu yüzden ona göre müze, “kentin kendisinin ve topluluğunun geçmiş, şimdiki ve gelecekteki gelişimini” yansıtmalıdır⁵⁴.

Şekil 2.7: İlk Kent Müzesi

Kaynak: <https://www.rotasenin.com/bruksel-kent-muzesi/>

İlk şehir müzesi, 1860 yılında, sırasıyla Brüksel belediye başkanı ve arşivcisi Charles Buls ve Alphonse Wauters tarafından tasarlanmış ve yirmi yedi yıl sonra açılmıştır. Paris'te Haussmann, 1866'da belediye meclisine şehrin yıkılmakta olan

⁵³ Gorbacheva, 2006, s. 51

⁵⁴ Gorbacheva, 2006, s. 52

bölgelerinden kalan kalıntıların 1880'de kapılarını açan bir müze olan Hôtel Carnavalet'te saklanması gerektiğini teklif ederek fikri benimsedi. Bu nedenle “şehir” ve “müze” kavramlarının birlikteliği, diğer müze organizasyonlarından çok farklı bir profile sahip bir kurumu ifade etmeye başlamıştır⁵⁵. Ondan önce, çeşitli kurumların ilk olarak Avrupa şehir merkezlerindeki yıkımlardan kaynaklanan geçmişten malzeme toplamaya başladığı Romantizm ve Pozitivizm atmosferinin üzerinden epey zaman geçmişti. Her şeyden önce, bu arkeolojik topluluklar ve diğer benzer kuruluşlar tarafından yapıldı. On şehir müzesi geldi. Çoğunluk, XIX. yüzyılın son üçte biri ile XX. yüzyılın ilk üçte biri arasında, müze kavramı ile anıtsal derleme kavramı arasında yarı yolda duran bir konseptte dayalı olarak belediye girişimleriyle ortaya çıktı. Bu müzelerin çoğu, kültürel mirasa ilginin arttığı XX. yüzyılın sonlarına kadar, onyıllar boyunca büyük ölçüde değişmeden kaldı⁵⁶. Turizmdeki büyüme ve geniş kamu politikaları çerçevesinde kültürel uyum kurumları olarak potansiyelleri nedeniyle daha dinamik hale geldiler.

Şekil 2.8: Hôtel Carnavalet

Kaynak: <https://www.inexhibit.com/mymuseum/musee-carnavalet-museum-of-the-history-of-paris/>

⁵⁵ Lohman, J. (2006). City Museums: do we have a role in shaping the global community? *Museum International* 231, 58(3), 15-20.

⁵⁶ Prévélakis, G. (2008). City museums and the geopolitics of globalization. I. Jones, R. R. Macdonald et al. (Ed.). In *city museums and city development* (pp. 16-26). Lanham; New York; Toronto; Plymouth: AltaMira.

XXI. yüzyılın başından itibaren kent müzelerinin misyonunda ve hatta yer seçimindeki değişim, dijital teknolojilerin ve küreselleşmenin etkisi altında gerçekleşmiştir. Bugün “şehir müzesi”ne baktığımızda, sıfat olarak “müze”yi, isim olarak “şehir”i de tam tersi olarak düşünmekte fayda vardır⁵⁷. Çoğunun kurulduğu dönemde olduğu gibi, yine fiziksel ve sosyal kentsel dönüşümler belirleyici olmaktadır. Detaylı bir çalışma olmamasına rağmen, şehir müzelerinin farklı vatandaşları bir araya getirme potansiyeline olan ilginin, onları şehir ve turizm mekânları olarak yenileme hedefi kadar, hatta daha fazla ağırlık taşıdığına dikkat çekilmektedir. Teknolojik devrimin küreselleşmeye ve devletin demokratik kontrolünde derin bir krize yol açtığı bir zamanda – yeni emperyalizmler ortaya çıkarken şehirlerin politik bir özne ve gündelik pratik hayatın düzenlenmesi için mekânlar olarak rolü, önemi artıyor⁵⁸. Şehirler sadece bir çatışma yeri değil, aynı zamanda müzakere ve paylaşılan deneyimler yeridir. Bu mevcut durumda, şehir müzeleri şehir sakinleri için bir ayna, ziyaretçiler için bir geçit ve şehirlerinin elçileri olarak önem kazanmaktadır. Günümüzde yenilikçi şehir müzeleri arasında çalışma şekli yakın geçmişe göre çok daha katılımcıdır.

⁵⁷ Robertson, R. (1995). Glocalization: Time-Space and homogeneity-heterogeneity. M. Featherstone, S. Lash and R. Robertson (Ed.). In global modernities (pp. 25-44). London; California; New Delhi: Sage.

⁵⁸

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

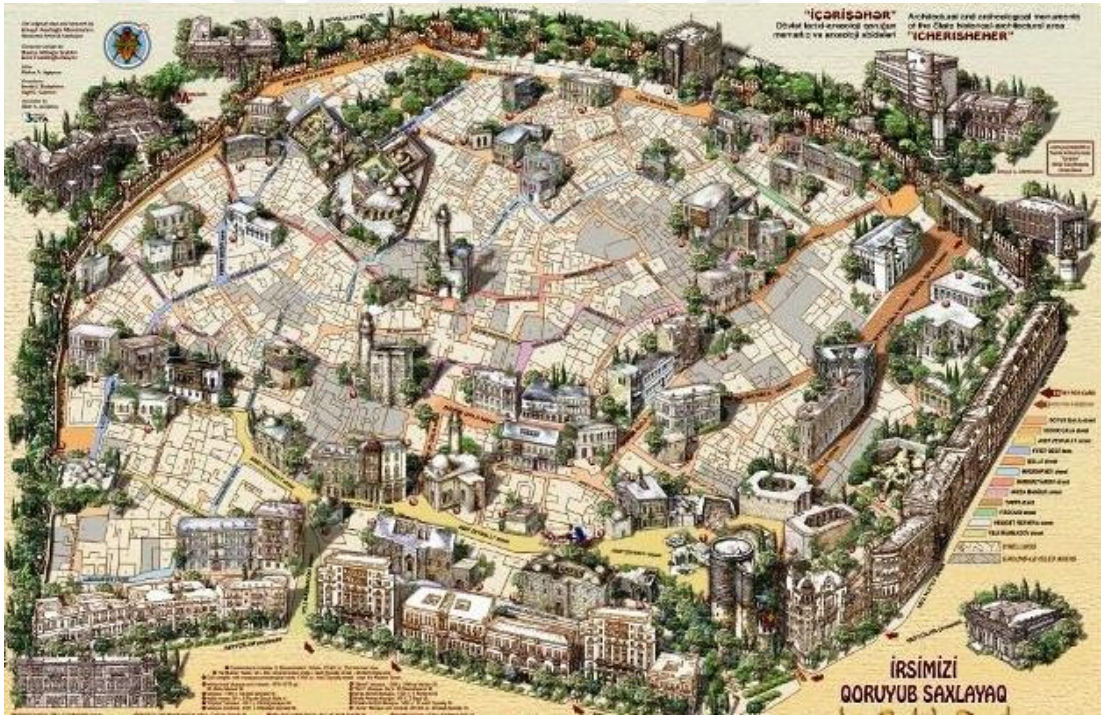
3. TARİHSEL GELİŞİM İÇİNDE BAKÜ YAPILARI

Bağımsız Azerbaycan'ın başkenti Bakü hızla gelişiyor. Bakü'yü ziyaret eden yabancı konuklar, bir sonraki ziyaretlerinde başkentini tanınmayacak kadar değiştiğini ve dünyanın hiçbir yerinde bu kadar hızlı ve kendinden emin bir gelişmeye tanık olmadıklarını vurgulamaktadırlar. Bu nedenle bu bölümde Bakü şehrinin tarihi süreç kapsamında mimari gelişimi incelenmiştir. Bakü'nün mimari yapısı ve önemli mimari yapıları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

3.1. Bakü Mimari Yapısı

Bakü antik bir şehir olduğundan dolayı farklı dönemlerin birçok tarihi ve mimari eserine sahiptir. 22 hektarlık bir alana sahip Eski Şehir Bakü'nün merkezinde, surlar içerisinde yer almakta ve "İçeri Şehir" olarak anılmaktadır. Eski Şehir, 50'den fazla farklı dönemi kapsayan tarihi ve mimari anıtlara sahiptir. Korunan eski eserlere örnek olarak Şirvanşahlar Sarayı, Kız Kalesi, Kırık Kale verilebilir. Azerbaycan'ın mimari mücevherlerinden biri olan Şirvanşahlar Sarayı, XV. yüzyılın başlarında inşa edilmiş ve bir külliye, saray, divan, Şirvanşahların türbesi, minare saray camii, hamam, Seyid Yahya Bakuvi'nin türbesini içermektedir. Külliye'nin ilk yapılarının 1441 yılında mimar Amirşah'a ait olduğu, son "Doğu" divanının ise 1558 yılında inşa edildiği belirtilmektedir⁵⁹.

⁵⁹ Huseynov FM, Agazade RR, Mikayilova MN (2008) Şehir planlama teorisi. - Ders Kitabı, Bakü, Mimar N-P. S.240

Şekil 3.1: Eski Şehir, Bakü

Kaynak: https://www.baku.ru/pht-view.php?nd=0&cmm_id=91&id=173839

Bakü'nün en eski ve en zengin tarihi eserlerinden biri, dünyada kaya oymalarıyla tanınan Gobustan'dır. Kobustan'da Boyukdaş, Küçükdaş, Cingirdağ, Songardağ ve Shikhgaya dağlarında, Taş Devri'ne ve Azerbaycan halkının büyük geçmişine tanıklık eden birçok kaya oymaları, kamplar, yerleşim yerleri, mezarlar ve

diğerleri var. Mezolitik'ten Orta Çağ'a kadar tüm dönemlerin anıtları Boyukdaş'ta bulunabilir⁶⁰.

Şekil 3.2: Kaya üzerinde resimler, Gobustan

Kaynak:https://ermakvagus.com/Asia/Azerbaijan/Gobustan%20Petroglyphs/gobustan_petroglyphs.html

Bakü'nün Mardakan yerleşiminde iki tarihi kale var. Bunlardan biri, XII.Yüzyılda Şirvanşah Mançahr'ın oğlu Ahsitan tarafından yaptırılan bir meydandı ve bu kale, Ahsita'nın düşmana karşı kazandığı parlak zaferin onuruna inşa edildi. Kulenin yüksekliği 22 metre, kalınlığı altta 2.10 metre, üstte 1.60 metredir. Kale içeriden 5 kata bölünmüştür. İkinci kale daireseldir, yerliler buna Shikh kalesi derler. Kulenin yüksekliği 12,5 metre olup 3 kattan oluşmaktadır. 1232 yılında mimar Abdülmecid Mesud oğlu tarafından yaptırıldığı kalenin üzerindeki kitabeden anlaşılmaktadır⁶¹.

⁶⁰ Kasımcı E.E. A (2001) Bakü'nün piyasa ekonomisi koşullarında mimarisi ve şehir planlaması // Öğretim notu № 1, AASU, Bakü,, s. 55-59.

⁶¹ Huseynov FM, Aliyev NA, vb. (2003) Azerbaycan'ın küçük ve orta ölçekli şehirlerinin planlama ve modernizasyon ilkeleri. Bakü, İlim, -188 s.

Şekil 3.3: Şirvanşah Mançahr'ın oğlu Ahsitan tarafından yaptırılan kale

Kaynak: [https://stringfixer.com/tr/Quadrangular_castle_\(Mardakan\)](https://stringfixer.com/tr/Quadrangular_castle_(Mardakan))

Şekil 3.4: Shikh kalesi

Kaynak: [https://en.wikipedia.org/wiki/Round_Tower_\(Mardakan\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Round_Tower_(Mardakan))

Sovyetler Birliği'ndeyken Azerbaycanda mimari yeni bir aşamaya girdi ve bununla ilişkili ilk sayılacak adımlardan biri de Bakü etrafında (Binagadi, Mammadyarov, Montin, Bakikhanov) işçi lojmanlarının inşa edilmesi idi. Abşeron yarımadasındaki işçi lojmanlarının inşa edilmesi, o zamanın genç Sovyet dönemi mimarisinin ilk örneklerindendir. Eski SSCB'deki ilk nazım planlardan biri olan "Büyük Bakü" nazım planında yeni yapılacak mahalleleri de kapsıyordu. Konut sorununu çözmeye yönelik önlemlerin yanı sıra, Abşeron Yarımadası'ndaki ulaşım iletişimi de iyileştirildi. 1926'da Bakü'nün petrol bölgelerini şehirlere bağlayan bir elektrikli demiryolu inşa edildi. Eski SSCB'deki ilk elektrikli demiryolu olan bu hat, yol boyunca inşa edilecek bir bina kompleksinin mimari çözümü ile bağlantılıydı⁶². O dönemde yapılan Sabunçu tren istasyonu binası (mimar NG Bayev) bu yapıların en ilginç örneklerinden biridir⁶³. İlk yerleşim yerlerinden biri olan Memmedyarov yerleşiminin inşası, tüm Birlik için önem taşıyan önlemlerden biriydi.

Şekil 3.5: XX yüzyıl Bakü mimari düzeni

Kaynak: <https://commons.wikimedia.org/w>

⁶² Aliyev NA (2005) Haydar Aliyev ve Bakü mimarisi. Bakü, Ulduz,, -224 s.

⁶³ Ağazade, R., Gbrahimli, Y. 2012. Azerbaycan Memarlığı İnkişaf Yollarında. (Azerbaycan Mimarlığı Gelişim Yollarında). Bakü: ELM.

1920'lerin başından itibaren Bakü'de çevre düzenlemesi, bahçe ve park mimarisi alanında önemli çalışmalar yapılmıştır. 1958'de MA Sabir'in heykeli şimdiki anıtlarla değiştirilmiştir (heykeltıraş J. Qaryagdi, mimarlar G. Alizade, A. Ismayilov). 1930'ların başında (eski bulvarın doğal bir devamı olan) yeni Sahil Bulvarı'nın inşası, Bakü'nün orta kısmının genel mimari planının iyileştirilmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu dönemde Bakü'nün mimari gelişimi, bir dizi büyük kamu binasının inşaatının tamamlanması ve 1924-1927 master planında öngörülen çevre düzenlemesinin genişletilmesi ile karakterize edilmiştir⁶⁴. Nazım planının uygulanmasındaki önemli tedbirlerden biri de mevcut 28 Mayıs Caddesi ile Bülbül Caddesi'nin (eski) bulunduğu alanın yeniden imar edilmesi olmuştur. Nizami Sineması ve burada S. Dadashov ve M. Useynov'un projeleri ile inşa edilen Azerbaycan Cumhuriyeti Gıda Sanayi Bakanlığı'nın eski binası (her ikisi de 1937-1939) mekansal yapıları ve anıtsal yapıların mimari tasarımı ile dikkat çekmektedir. Sadig Dadashov ve Mikayıl Useynov, antik Yunan ve Rönesans mimarisinin tipik yöntem ve formlarını yaratıcı bir şekilde kullanmışlardır⁶⁵.

1933-1936'da Bakü'de ve Cumhuriyetin diğer şehirlerinde büyük ölçekli okul inşaatları yapılmıştır. Bunlardan Bakü'de ve ülkenin diğer şehirlerinde S. Dadashov ve M. Useynov tipi projelerle inşa edilen dört katlı binalar, mimari çözümün dışavurumunda farklılık göstermektedir. Ulusal mimari geleneklerin yanı sıra, bu projeler klasik formların kullanımı ile karakterize edilir. Bu dönemde, Azeri mimarların yaratıcı arayışları, yeni mimariyi ulusal geleneklere uyarlama eğilimi ile karakterize edilmiştir. S. Dadashov ve M. Useynov'un ortak faaliyeti bu yönün gelişmesinde öncü rol oynamıştır⁶⁶.

Bakü'nün orta kısmının yeniden inşası 1950'lerde Azeri mimarların önemli bir yaratıcı faaliyeti olarak devam etmiştir. Şehir merkezinde geniş bir alanda imar çalışmaları yapılmış ve yeni binalar inşa edilmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, 50'li ve 60'lı yıllarda inşa edilmiş ve eski V.I. Lenin Merkez Müzesi Bakü Şube binaları (1954; 1955; H. Mecidov), MFAkhundov Cumhuriyet Kütüphanesi

⁶⁴ Velihanlı, N. 2007. vd., ed., Azerbaycan Tarixi. Yeddi Cildde. II cild (III-XIII Esrin I Rübü). (Azerbaycan Tarihi. Yedi Ciltte. 2. Cilt (3-8. y.y. 1. Rübü)). Bakü: Elm

⁶⁵ Nematova M.. (2017) Epigrafik anıtlar ve Azerbaycan'ın sosyo-ekonomik tarihinin araştırılmasındaki önemi (XIV-XIX yüzyıllar). Doktora dis. B. AMEA TİEA, env. №6639 (2).

⁶⁶ Kulieva V.A. (2009) 19. ve 20. yüzyılın başlarında Nahçıvan, Erivan eyaleti ve Zengezur'un sosyal ve kültürel yaşamında Müslüman din adamlarının rolü ve konumu. Bakü, "Karaağaç".

(1960, M.Useynov), Azərbaycan Devlet Dram Tiyatrosu binası (1960, G. Alizade; M. Memmedov), Merkez Büyük Mağaza (1961, N. Kankarlı) ve diğerleri. Binalar Bakü'nün mimari imajını zenginleştirmiştir. 1950'lerde binaların tasarımında ve yapımında israfı ortadan kaldırmak ve inşaatta sanayi tabanını genişletmek için alınan önlemler, Azərbaycan Sovyet mimarisinde yeni bir dönemin başlangıcını işaret ediyordu⁶⁷. Bu önlemler, boş alanlara toplu konut yapımını içeriyordu. Bu, proje yöntemlerinde köklü bir değişiklik gerektiriyordu. Bireysel projelerin yerini, tek tek parçaları yeni kurulan sitelerde yapılan aynı tipte sanayi tipi konutların inşası almıştır. Bu yöntem sayesinde kısa sürede büyük yerleşim alanları inşa edilmiştir.

1960'larda Azərbaycan'da kentsel planlama ve mimarinin gelişmesinde niteliksel olarak yeni bir dönem başladı. Azərbaycan Cumhuriyeti'nin başkenti Bakü, son yıllarda büyük bir başkent tipi şehir haline gelmiştir. Bakü'nün en önemli yerlerinde güzel mimari topluluklar oluşturulmuş, şehrin imajını belirleyen modern binalar dikilmiştir. Çoğu, o dönemde Azərbaycan'da iktidara gelen Haydar Aliyev'in kişisel inisiyatifiyle ve aktif kontrolü altında tasarlanmış ve inşa edilmiştir⁶⁸. Haydar Aliyev'in incelenen dönemde Bakü'nün onaylı nazım planının hazırlanmasına katkısının çok değerli olduğunu belirtmek gerekir. Modern şehir planlamasının gerekliliklerini büyük bir öngörüyle karşılamak açısından başkentimizin geleceğine gerçekten karar verdi. Bakü ve çevresinde inşa edilen bir dizi sanayi kuruluşu, bu dönemde oluşturulan altyapı ve ulaşım sistemi, Azərbaycan'ın bugünkü bağımsızlığı ve ekonomik büyümesi için sağlam bir temel oluşturdu.

⁶⁷ Petrushevsky I.P. (2006) XVI'da Azərbaycan ve Ermenistan'da feodal ilişkilerin tarihi üzerine yazılar - başlangıç. XIX yüzyıllar. L.

⁶⁸ Shavrov N.I. (2008) Transkafkasya'da Rus davasına yeni bir tehdit. Mugan'ın yabancılara satışı yaklaşıyor. Izv. Azərbaycan SSC İlimler Akademisi. Bir dizi tarih, felsefe ve hukuk. 3, s. 55

Şekil 3.6: Bakü Metrosunun Nizami istasyonu

Kaynak: <https://liveandletsfly.com/baku-metro-pictures/>

Bakü'nün hızla genişlemesi sonucunda, şehrin farklı semtleri arasındaki ulaşım bağlantıları zorlaştığı için metro inşaatı gerekli hale geldi. İlginç bir şekilde, Bakü'nün master planının 1932 versiyonu bir metro inşasını öngörüyordu. 6 Kasım 1967'de Bakü Metrosu'nun 1.dönüşünün 1.kısımı (5.) açıldı. O zamanlar Bakü, eski SSCB'de metroya sahip beşinci şehirdi. 31 Aralık 1976'da Nizami istasyonunun açılmasıyla Bakü Metrosu'nun ilk hattının (12 istasyon) yapımı tamamlandı. 1985 yılında metronun 4 istasyondan oluşan ikinci hattı, 1989 yılında ise 2 istasyondan oluşan üçüncü hattı hizmete açılmıştır⁶⁹.

Bakü Metrosu, yüksek mimari ve sanatsal seviyesi, inşaat kalitesi, mimari ve güzel sanatların sentezini başarılı bir şekilde kullanması ile ilgi çekicidir. 1976'da 850. yıl dönümü kutlanan Ajami Nahçıvani'nin nadide sanat incileri olan Yusif ibn Kuseyr ve Momuna Khatin'in mezarları adeta yıkımdan kurtarılarak restore edilmiştir. Cumhuriyetin diğer bölgelerindeki anıtlar da yeniden inşa edilmiş, Berda

⁶⁹ Süleymanov, E. 2015. Cenub Şehirlerinde Yerleşen Yüksek mertebeli Yaşayış Binalarının Memarlıq-Planlaşdırma Meseleleri (Bakı Şehri Timsalında). (Güney Kentlerinde Yerleşen Çok Katlı Konut Binalarının Mimari Planlaması Meseleleri (Bakü Kenti Örneği)). Azerbaycan Memarlıq ve GınGaat Universiteti Memarlıq Fakultesi.

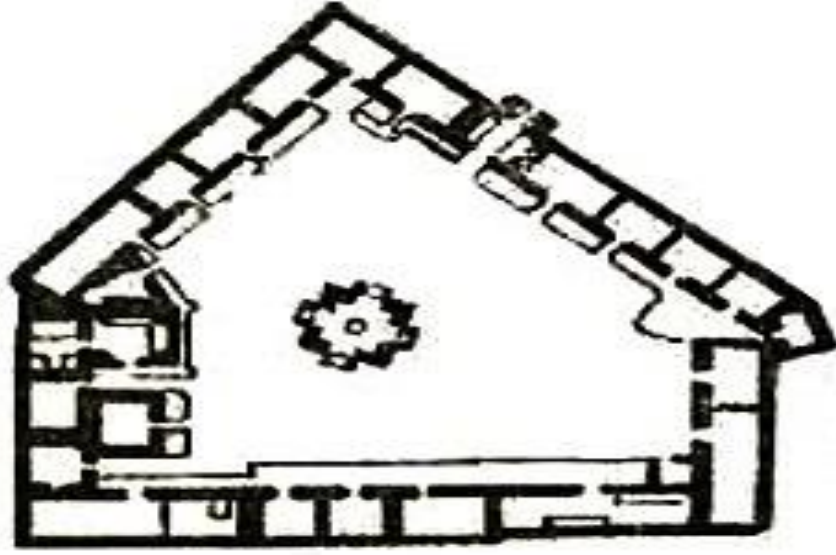
türbesi, Maraza'daki Diribaba türbesi, Hazra ve Kalakhana türbeleri aslına uygun olarak restore edilmiştir. Şuşa, Şeki, Şamahı, Ordubad, Bakü ve diğerleri. Kentlerin mimari eserlerinin restore edilmesi için yoğun ve planlı çalışmalar yapılmaktadır. Bu açıdan Bakü'de ortaçağ Azerbaycan taş mimarisinin incisi olarak kabul edilen Şirvanşahlar Sarayı'nın bütünü'nün restorasyonu özellikle dikkat çekicidir⁷⁰. Son yıllarda Gence'deki eski kamu ve dini yapıların restorasyonu ve etkin bir şekilde kullanılması, mimari araştırmacıların yoğun çalışmaları ve çabalarının sonucudur. Şehirde Bala Bahmanlı, Gizilihajili, Ozan, Zerrabî camileri, kervansaray vb. anıtlar tamamen restore edilmiştir.

3.2. Merkezi Alev Tapınağı

Ateşgah Tapınağı, Azerbaycan'ın Abşeron Yarımadası'nda, Bakü'ye 30 km uzaklıkta, Surakhani ilçesine bağlı Surakhani köyü yakınlarında bulunan, çeşitli zamanlarda Zerdüşter, Hindular ve Sihler tarafından ibadet yeri olarak kullanılan bir ateş tapınağıdır. XVII-XVIII yüzyıllarda, doğal gaz çıkışı olan söndürülemez alevlerin bulunduğu yerde inşa edilen tapınağın adı, "Alev Evi" veya "Alev Yeri" anlamına gelir. Tarihi kaynaklara göre, XVII-XVIII yüzyıllarda, eski bir ateşe tapan tapınağın kalıntıları üzerine, doğal gazın sonsuz alevinin bulunduğu alana inşa edilen bu tapınak, 24 hücre ve merkezi bir türbeden oluşmaktadır. Tarihçilere göre, farklı zamanlarda inşa edilen hücreler ve tapınak, XVII. yüzyılın sonlarında çitle çevrildi. Tapınağın en eski inşaatı MS. 1713 yılına kadar uzanmaktadır⁷¹.

⁷⁰ Nağıyev, N., Hüseyinov, F. 2013. Azerbaycan Respublikasının Müasir Dövr Memarlıq Tarixi. (Azerbaycan Cumhuriyeti Modern Dönem Mimarlık Tarihi). Bakü: "ğerg-Gerb" NeGriyyat Evi

⁷¹ Mamedzade K.M. (2003). Azerbaycan inşaat sanatı (eski çağlardan 19. yüzyıla kadar), Bakü.

Şekil 3.7: Ateş Tapınağı Mimarlığı

Kaynak: <http://ateshgahtemple.az/az/>

Mimari kompleks, beşgen bir çıkıntıya ve geniş bir giriş portalına sahip savunma duvarları ve alanın merkezinde yer alan dörtgen bir sunak alev tapınağından oluşmaktadır. Girişte misafir odaları - Şirvan-Abşeron mimarlık okulu için tipik bir balakhana inşa edildi. Kompleksin yapım tarihi 1713 yılına kadar uzanmaktadır. Tapınağın kendisi eski zamanlardan beri var olmuştur ve orijinal yapısını koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Sunak, Orta Çağ'dan beri Azerbaycan'da yaygın olan eski sunak yapım geleneklerini yansıtmaktadır. Alev altındaki planın dört köşeli

sütunlarla desteklenen, kubbeyle örtülü ve dört bir yanı açık olan geleneksel formu da bundan kaynaklanmaktadır⁷².

Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın talimatıyla külliye'nin çevresine bir açık hava müzesi kurulmuş ve külliye Devlet Tarihi-Mimarlık Rezervi ilan edilmiştir. Müzeyi her yıl ortalama 145 bin kişi ziyaret etmektedir. Ateşgah, 1998 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmeye adaylar listesine dahil edilmiştir. Anıtı inceleyen çoğu araştırmacı, anıtın genel mimari özelliklerinin Azerbaycan'ın şehir kervansaraylarını andırdığını belirtmektedir⁷³. Beşgen avlunun ortasında bir köşk bulunmaktadır. Roton, kompleksin ana ateş tapınağıdır ve tüm kurbanlar, yanan kutsal alevle tapınağa getirilir. Ateş sunağını çevreleyen anıtın etrafına, müminlerin yaşaması için hücreler inşa edilmiştir⁷⁴. Giriş portalının üstünde, bir yün olan Abşeron'da geleneksel bir oturma odası vardır. Yeni mimari geleneklerle inşa edilen Ateşgah Tapınağı, eski ateş tapınaklarının unsurlarını korumaktadır.

3.3. Kız Kalesi

Kız Kalesi, yüksekliği ve görünümü ve daha da fazlası benzersiz yerleşim düzeni ile dikkat çekmektedir. Bu benzersizliğe, dairesel kaleye bitişik çıkıntı neden olmaktadır. Araştırmacılar çıkıntıyı ya bir payanda duvarı, bir dalga kırıcı ya da gizli bir hazine olarak değerlendirmektedirler. Cafer Giyasi, bu belirsiz detayın yüzeyinin, kalenin savunucuları için ek bir savaş alanı olabileceğini belirtmektedir. Abşeron kalelerinin tüm savunma kuvvetleri çatılarında yoğunlaşmıştır ve kaleye yapılan saldırılara karşı direniş esas olarak kulelerin düz çatılarından gerçekleştirilmiştir⁷⁵. Kız Kalesi'ndeki çıkıntının dairesel bir kule yüksekliğine çıkması, üst platformları arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Çıkıntı, çoğu saldırının beklendiği kalenin doğu tarafına da yerleştirilmiştir. Javanshir Kalesi, Azerbaycan mimarisinde tesislerin varlığının ve savunmayı güçlendirmek için kale yapımının bir başka örneği olarak gösterilebilir.

⁷² Ashurbeyli, S.A. (1992.) Bakü şehrinin tarihi (408). Bakü: Azərneşr. 327.

⁷³ Sayapin M.S. (2010) Bakü Eski Eserler (Views of the Everyman). Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Kütüphanesi Elyazması FP-328.

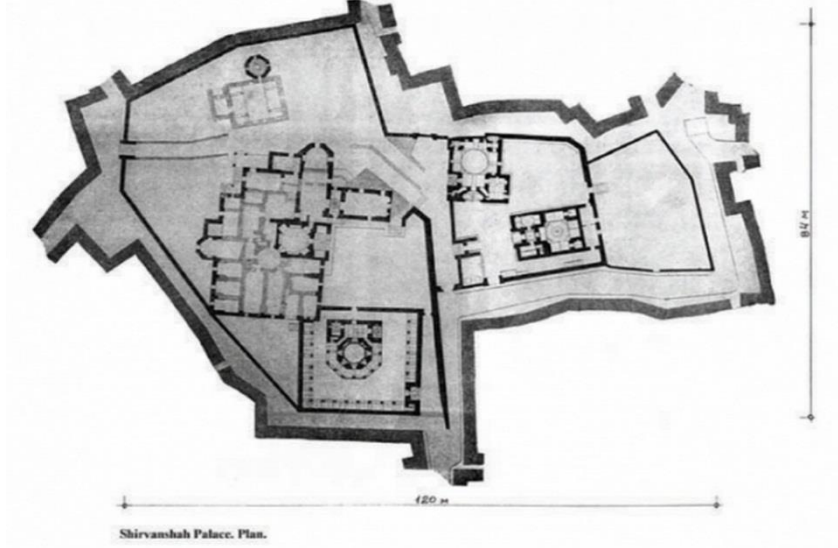
⁷⁴ Sysoev V., Sadıgi G. (2005) Surakhany ve Sadıgi'deki Ateşga veya Ateş Tapanları Tapınağı G. Azerbaycan Arkeoloji Komitesi'nin Shikhovo Izvestia köyünün eski eserleri, 1. sayıdan ayrı bir baskı Bakü Slovo. 32'ler.

⁷⁵ Acaloğlu, A., & Beydili, C. (2005). Mitler, Efsaneler ve Efsaneler. Bakü: Doğu Batı.

Kız Kalesi'nde, Abşeron kalelerinin kulelerinde olduğu gibi, yüksek silindirik kapasitesi aşağıdan yukarıya doğru biraz daralmakta, katlar yükseldikçe iç çapı genişlemektedir (birinci katta 6,25 m, sonuncu katta 7,0 m iç çap). Bu sayede kalenin mühendislik ve görsel sağlamlığı güçlendirilmiştir. Kız Kalesi büyük bir kaya üzerine inşa edilmiştir. Maksimum 30 metre kapasiteli dairesel kale eğimli bir sal üzerine yerleştirilmiştir. Dışarıdan ve yukarıdan bakıldığında "9" şeklinde bir bina inşa etme etkisi yaratarak dokuz görünüm oluşturur. Kalenin çıkıntısının yüksekliği silindir kısmına oranda biraz düşüktür. Çıkıntının yüksek ve kalın taş kütesi kalenin çevresine dokunmaktadır. Sanki çıkıntı bir kale silindirine bükülmüş gibidir⁷⁶.

⁷⁶ Agayev, F. ve Rajabova, N. (2015). Kız Kalesi'nin Sırları. Y. Kushneryova, Kùltürlerin Kavşığı'nda. Bakù: Yulia Kushneryova

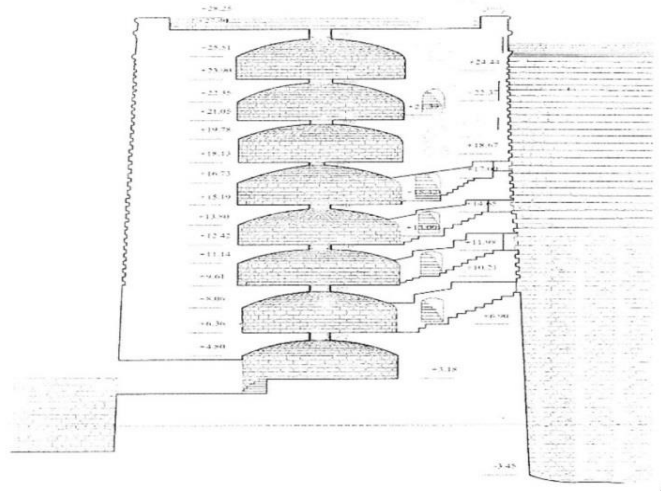
Şekil 3.8: Kız Kalesi Mimarisi

Kaynak: <https://tr.123rf.com/photo>

Kalenin üst kısımlarındaki dışbükey yatay taş sıraları ve plastik kaplaması (bu sıralar arasındaki girintiler ilk günlerde beyaz kireç kütlesi ile doldurulmuştur) yüzeylerde tuhaf bir sanatsal, spiral ek hareket yaratır. Kız Kalesi'nin görünümünde barış ve gerilim organik olarak bir araya getirilerek yenilmezlik ve yenilmezlik sembolü oluşturulur⁷⁷. Bakü Kız Kalesi, sanatçının dehasını güçlü bir sanatsal düzeye çıkaran ve onu bir büyüklük sembolü haline getiren bir sadelik örneğidir.

⁷⁷ Sultanova, P. (2011, 5 6). Nadir Bir İnci Hazinesinin Geçmişine ve Bugününe Bir Bakış. Bakü, Azerbaycan: 525. gazete

Şekil 3.9: Kıs Kalesi İç mekan

Kaynak: <https://www.window2baku.com/eng/9devbashnya23.htm>

Kalenin birinci katının yüksekliği ortalama 3 m, diğer katların yüksekliği ise ortalama 2,5 m'dir. Katlar arasındaki bağlantı, kalenin güneydoğu duvarının içine inşa edilen merdivenlerle sağlanmaktadır. Birinci kat ile ikinci kat arasındaki bağlantı ancak tavadaki dairesel bir delikten bir merdiven veya halat ile mümkündür. Kalenin kapısı eskiden birkaç kattan oluşuyordu. Kapı aralığının kemerli tavanında kale duvarının genişliği kadar olan bir yapının kalıntıları bunu kanıtlamaktadır. Ayrıca, geçmişte birkaç kuyu bulunmaktadır. Böylece Orta Çağ'da

Kız Kalesi'ne girmek isteyen herkesin bu kuyulardan dikkatlice geçmesi, kapıya çıkan merdivenleri tırmanması, girişteki kapılardan geçmesi ve nihayet birinci kata ulaşması gerekiyordu. Ortadaki delikten üst katlara çıkmak için ip merdiven kullanılmıştır⁷⁸. Kalenin güney ve güneydoğu tarafları, özellikle deniz, onu kontrol etmek için inşa edilmiştir. Ayrıca kaleye temiz hava girmesine de hizmet ettiler. 1962-1963 yıllarında kalenin birinci katının tabanında arkeolojik kazılar yapılmıştır. 5 m derinliğe kadar devam eden bu kazı sonucunda anıtın temelinin denize eğimli dev bir kaya üzerine inşa edildiği anlaşılmıştır. Buradan, deniz tarafından anıta bitişik payandanın, sahanlığın önündeki kalenin ana rolünü oynadığı sonucuna varılabilir.

1964'de kalede yapılan kazılarda yerden 14 m yükseklikte ve içeriye yönelik yerleşen büyük ahşap kirişlerin bulunduğu ortaya çıkarılmıştır. Hangi amaçla kullanıldığı bilinmemekle birlikte kirişlerin payanda içindeki gizli bir yapıdan kaynaklanmış olması veya depreme karşı şok emici rol oynaması olasıdır. Doğru hesaplamalara dayanarak, kale duvarının genişliğinin temelde 5 metre, üstte ise yaklaşık 4,5 metre olduğu tespit edilmiştir⁷⁹.

Kız Kalesi inşaatının ilginç özelliklerinden biri de kayaya oyulmuş su kuyusudur. Bu kuyu 0,7 m çapında ve kalenin güneydoğu duvarının içinde yerleşmektedir. Su kuyusu kazıntılarında bulunan maddi ve kültürel kalıntılar, kuyunun XII yüzyıldan beri kullanıldığını göstermektedir⁸⁰. Hesaplamalar, kuyunun deniz seviyesiyle hiçbir ilgisi olmadığını göstermiştir. Kuyu suyu kimyasal olarak analiz edilmiş ve içmenin güvenli olduğu bulunmuştur. Kuyunun ağzı, kulenin üçüncü katının taban seviyesinden başlamakta ve duvarın 13 m aşağısına kadar devam etmektedir. Kuyunun güvenliğini sağlamak için kale duvarının içine gizlenmiştir. Kuzey ve güney duvarlarında 10-12 sm derinliğinde ayakları vardır. 12 metre derinlikte duvar genişler. Kız Kalesi ile Şirvanşahlar Sarayı arasındaki gizli, yeraltından giden yolun yukarıda geçen kuyunun alt kısmından başladığına inanılmaktadır. 1982'de Eski Kent'in doğu tarafında büyük çaplı arkeolojik kazılar sonucunda keşfedilen ilk yeraltı yolu, Orta Çağ'da Bakü'nün merkezi ticaret caddesi

⁷⁸ Sayan, Y. (2006). Bakü Kız Kalesi. Sanat Tarihi Dergisi(Sayı XV/1)

⁷⁹ <http://www.msxslabs.org/forum/mimari-eserler/272085-turkiye.html#ixzz2WBAUw5i>

tarihi-yapilar-kiz-kulesi-

⁸⁰ Mammedov, F. 2013. Orta Esrlr Azerbaycan Memarlıq Mekteblerinin Elaqleri. (Orta Çağ Azerbaycan Mimarlık Okullarının İlişkileri). Bakü: "ğerg-Gerb" Neğriyyat Evi.

olan Shamakhi Gala Kapısı'ndan başlar ve kuzey-güney yönünde ilerler. Salyan Kapısı'na giden ana caddenin doğu tarafı. İlginç bir şekilde yol, XIV yüzyılda inşa edilen Multani kervansarayının altından geçerek Kız Kalesi'ne çıkmaktadır⁸¹.

Kalenin güneybatı duvarının içinde, ikinci kattan yedinci kata kadar, iyi biçimli, kuyu şeklinde bir oyuk bulunmaktadır. Korunun olduğu her katta yarım daire biçimli bir niş vardır. Oluk içine 40-45 sm uzunluğunda, 25-30 sm çapında ve 2.2 sm kalınlığında yukarıdan aşağıya doğru üst üste yerleştirilmiştir. Tünellerin birbirine geçen kısımları (duvar dışı ve duvar dışı) kireç harcı ile güçlendirilmiştir. Kalenin birinci katından tabanına kadar tünellerin yerini 22 x 18 cm ölçülerinde dikdörtgen çukurlar almıştır. Bu delikler duvardan içeri ve dışarı doğru işaret eder⁸². Çömlekçi çarkının izleri çanak çömlek üzerinde açıkça görülmektedir.

3.4. Eski Şehir

Baküdeki Eski Şehir eski bir tarihe ve zengin bir kültüre sahip Azerbaycan halkının ulusal hazinesidir. Topraklarının her köşesine, anıtlarının her taşına halkımızın yaşayan tarihi kazınmıştır. Eski Şehir ve yöresine ait Kız Kalesi, Kale duvarları, Şirvanşahlar Külliyesi, camileri, kervansarayları, hamamları ve diğer mimari eserleri özgünlükleri ve eşsiz güzellikleri ile insan kültürünün incileri arasında özel bir yere sahiptir. 1977'de Eski Şehir, tarihi ve mimari bir rezerv statüsü aldı. Bu eşsiz tarihi alan, 2000 senesinde Kız Kalesi ve Şirvanşahlar Sarayı da dahil olmakla UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiştir. Azerbaycan mimarisinin, Azerbaycan tarihinin bir parçası olan, Azerbaycan halkının maddi ve kültürel mirasının değerli bir örneği olan bu anıtlar, UNESCO tarafından dünya mirası olarak kabul edilmiştir. Bu, Azerbaycan'ın dünya kültür mirasına harika bir katkısıdır⁸³.

1988'den bu yana ülkenin hayatında meydana gelen siyasi ve sosyal olaylar, bu tarihi ve mimari rezervi bir şekilde unutmuştur. Aynı zamanda, 1990'ların ikinci yarısından itibaren Azerbaycan ekonomisinin gelişiminden yararlanan ekonomik varlıkların Eski Şehir'de faaliyet gösterme eğilimi, rezervin tarihsel olarak oluşturulmuş yapısında ve rezervin yapısında dikkatlerden kaçmamıştır. Bazı

⁸¹ UNESCO World Heritage Center - © www.ozgurbaykut.com - www.diplomat.com.tr

⁸² Gsmayılov, M., Maksvell, N. 2008. vd., ed., Azərbaycan Tarixi. Yeddi Cildde. V Cild (1900-1920-ci illər). (Azərbaycan Tarixi. Yedi Ciltte. 5. Cilt (1900-1920 illəri)). Bakü: Elm.

⁸³ Alizade G.M. (1963) Azərbaycan halk mimarisi ve gelenekleri. Bakü, 310 s.

anıtların koruma rejimi ihlal edilmiş, tarihlerine ve mekansal yapılarına zarar verecek şekilde değişiklikler yapılmış, bazıları ise tamamen tahrip olmuştur. Bu yasadışı eylemler, koruma alanının genel manzarasına zarar vererek, yüzyıllar boyunca oluşan arkeolojik malzemenin onarılamaz kaybına yol açmıştır. 25 Kasım 2000 depremi, Eski Şehir'de ciddi hasara neden olmuş ve durumunu ağırlaştırmıştır⁸⁴.

Şekil 3.10: Eski Şehir

Kaynak: <https://openskiesmagazine.com/old-city-baku>

⁸⁴ Brittany L.S. (1959) Ortaçağ Azerbaycan şehir planlama kültürünün incelenmesi üzerine // Sat. IA., T. VII., s. 20-35

Kazı ve gözlemlerin ön sonuçlarına göre incelenen anıtın karmaşık bir mimari yapıya sahip olduğu söylenebilir. Yeraltı hamamının tasarım özelliklerinden dolayı bölgedeki mevcut hamam kompleksleri ile benzer özelliklere sahiptir. Sıcaklığı sabit tutmak için yerin altına inşa edilmiştir. 1806'da Rusların Bakü'yü işgalinden sonra hamam kapatılmış, kubbeler yıkılmış, odalar evsel atıklarla doldurulmuş ve üzeri toprakla kapatılmıştır. Böylece o bölgeye bir askeri komutanlık ofisi yerleştirildi. Benzer bir durum Sovyet döneminde de devam etti. Ne yazık ki bu yıllarda arkeolojik kazı alanında bazı duvarlarda ve duvar kalıntılarında çatlaklar oluşmuş ve düşme korkusu yaşanmıştır. 2016 ve 2017 yıllarında yapılan arkeolojik kazılar sonucunda hamamın ana bölümü toprak ve evsel atıklardan arındırılmış ve mimari yapısı belirlenmiştir. 2018 yılında anıt restore edilecek ve korunacaktır⁸⁵. Gelecekte burada bir açık hava arkeoloji müzesi sergisinin açılması planlanıyor.

Aynı zamanda, açık hava dini-mimari kompleksinde "Taş oyma sanatının örnekleri", Çin camisinde nümizmatik müze sergileri, Küçük Kervansaray'da "Sanatçılar Bahçesi" bulunmaktadır. Turistik rotalardaki canlı rehberlere ek olarak, beş dilde sesli rehberler mevcuttur. Şehrimizin eşsiz bir mimari cevheri olan Kız Kulesi'nde müze koruma çalışmaları tamamlanmıştır. Anıttan tek bir taş dahi sökülmeden, kalenin görsel görünümüne zarar vermeden yeni bilimsel ve teknolojik yöntemlere dayalı olarak koruma çalışmaları yapılmıştır⁸⁶. Şehrimizin simgesi olan bu anıta ve kalenin içinde çok ilginç bir bilimsel-tarihsel sergi oluşturulmuştur.

Eski Şehir'in Çifte Kale Kapısı Meydanı'nda her Pazar "Meydan Çarşısı" adı verilen mevsimlik bir kültür etkinliği düzenlenmektedir. Etkinliğin amacı, Azerbaycan halkının eski zanaat geleneklerini tanıtmının yanı sıra Bakü sakinlerini ve başkentin konuklarını Eski Şehir'de boş günlerini geçirmeye teşvik etmektir. Kültürlerarası diyalog kapsamında her yıl düzenlenen Kız Kalesi Uluslararası Sanat Festivali, Azerbaycan'da dünya çapında önem taşıyan en eski ve en gizemli anıtlardan biri olan Kız Kalesi'nin tanıtımı için büyük önem taşıyor. Kız Kulesi Uluslararası Sanat Festivali, Azerbaycan'da dünya çapında önem taşıyan en eski ve en gizemli anıtlardan biri olan Kız Kulesi'ni popülerleştirmeyi amaçlıyor⁸⁷.

⁸⁵ Dadashev S.A., Useinov M.A. (1946) Mimari anıtlar. Bakü, 58 s.

⁸⁶ Muhammed Sadyk Kaşkari. (1931) Doğu'da Ahlak Kuralları. M., 252 s.

⁸⁷ Renda, G. (1985), "Milli Saraylarımızın Resim Sanatı Açısından Önemi", TBMM Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, Yıldız Sarayı/Şale: 172-176

Eski Şehir'in benzersizliği ve dünyadaki benzerlerinden farkı, İçeri Sheher'in sabah açılıp akşam kapanan bir müze değil, yaşayan bir şehir olmasıdır. Yaşayan her şehrin sürekli geliştiği ve değiştiği açıktır. Buranın sakinleri her zaman yeni hayallerle yaşıyor. Hatta bazen bu insanlar tarihi bir yerde yaşadıklarını unuturlar ve her gün XII, XV, XVII. yüzyılların anıtlarıyla iletişim kurarlar. İki asır önce eski Bakü olan ve şimdi "İçeri Şehir" adını verdiğimiz tarihi yer, şimdi modern bir turizm merkezi haline gelmiştir. Rezerv Dairesi Başkanlığı tarafından incelenen mimari eserler ve ören yerleri koruma altına alınmakta, yeni görünümüne kavuşturulmakta ve turistik rotalara dahil edilmekte ve turizm amaçlı kullanılmaktadır⁸⁸.

Eski Şehir'deki son arkeolojik temizlik çalışmaları sırasında çok sayıda su kanalı keşfedilmiştir. Su ortamıyla doğrudan ilgili olan bu mühendislik tesislerinin çoğu korunur, tarihsel olarak araştırılır, teknik pasaportlar geliştirilir, iç mekan aydınlatılır, organik camla kaplanır ve turizm amaçlı kullanılır. 3 dünyaca ünlü mimari anıt, 28 ulusal mimari anıt, 8 korunmuş arkeolojik anıt ve Eski Şehir kompleksinde yer alan 600'den fazla yerel anıt, halkımızın zengin kültürüne tanıklık etmektedir⁸⁹. Rezerv topraklarında XVIII-XIX. yüzyıl mimarisine ait onlarca eşsiz konut ve yüksek bilimsel, tarihi ve kültürel değere sahip ortaçağ mimari anıtları devlet tarafından korunmaktadır.

Geçen yüzyılın başından 1960'lı yıllara kadar Eski Şehir'de kısa süreli arkeolojik kazılar yapılmış ve 1961 yılından bu yana yapılan sabit arkeolojik kazılar 3 kültür tabakasının olduğunu ortaya çıkarmıştır. Birinci kültür katmanı antik çağlardan dokuzuncu yüzyıla kadar olan dönemi, ikinci kültür katmanı IX-XIII yüzyılları, üçüncü kültür katmanı ise XIII-XVII. yüzyılları kapsamaktadır. Eski Bakü'nün tarihini yansıtan arkeolojik eserler ile son 30 yılda yapılan arkeolojik kazılar sırasında keşfedilen antik malzeme ve kültürel örneklerin yanı sıra, Eski Kent'in kıyı kesiminin analiz, analiz ve sınıflandırması, antik yerleşimin "Antik yerleşim" olduğunu söylemek için temel oluşturmaktadır⁹⁰. Hazar Denizi'nin su seviyesinin tarihsel yükselişi ve düşüşü üzerine yapılan bilimsel araştırmalar ve Eski

⁸⁸ Kuban, D. (2002), Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

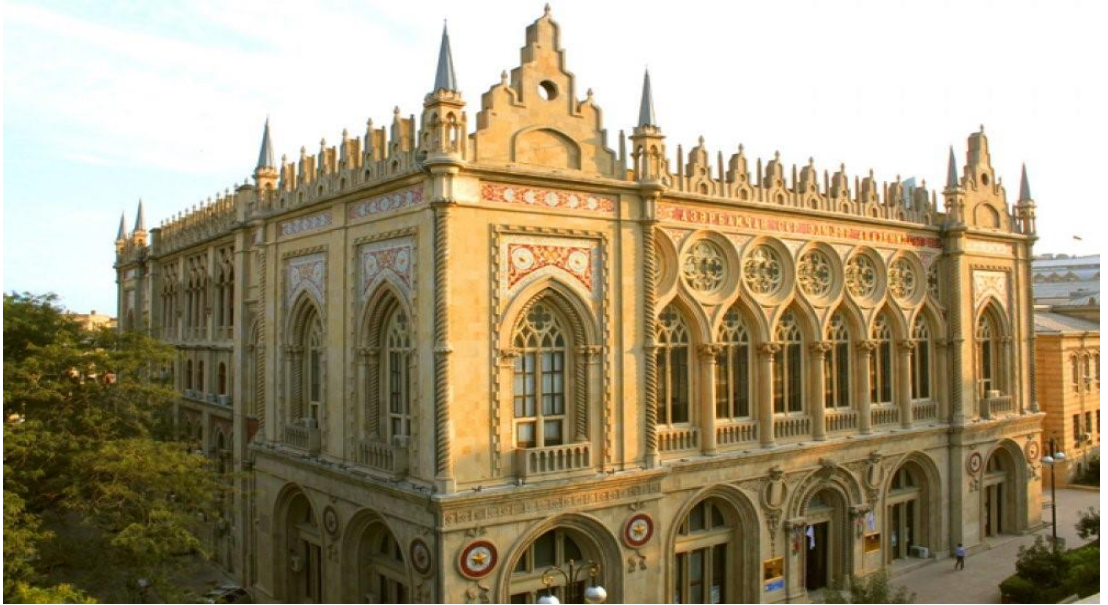
⁸⁹ Memmedov, S. (1994), "Azerbaycan XVIII. Asrın Birinci Yarısında", Azerbaycan Tarihi (En Kadim Zamanlardan XX. Asra Kadar), Redaksiyon: Ziya Bünyadov-Yusif Yusifov, C.I, Bakı: 513-522.

⁹⁰ Fatullaev, Sh. (1986), Gradostroitelstvo i Arkhitektura Azerbaydjana XIXnachala XX vek, Leningrad, Stroyizdat Leningradskoye Otdeleniye.

Şehir'den yeni keşfedilen antik kentin tarihini yansıtan maddi ve kültürel örneklerin sınıflandırılması Bakü'nün yaşının belirlenmesinde çok değerli bir rol oynamaktadır.

3.5. İsmailiye Sarayı

İsmailiye, 1907 yılında ünlü Azerbaycanlı milyoner Musa Nagiyev tarafından kuruldu. Binayı erken ölen oğlu İsmail'in anısına yaptırmıştır. Milyonerin oğlu Ağa İsmail veremden ölmüştür⁹¹. İsmailiye binasının inşaatı 1913 yılında tamamlanmış olup, mimari özelliklerinden dolayı şehrin en görkemli binası olarak bilinmektedir. 1918 Mart olayları sırasında Bakü'nün kontrolünü ele geçiren Ermeniler, sadece şehrin nüfusuna değil, binalarına da zarar vermeye çalıştılar. O dönemde en çok hasar gören yapılardan biri İsmaili sarayıydı. Saray önce yağmalandı, ardından ateşe verildi⁹². Sarayda çıkan yangın sırasında binaya verilen zararın yanı sıra sarayın kendisi de dahil olmak üzere sarayda faaliyet gösteren kurumların arşivleri de çıkan yangında yok oldu.

Şekil 3.11: İsmailiye Sarayı dış mimari

Kaynak: <https://mobile.twitter.com/hashtag/ismailiyya?src=hash>

⁹¹ Kerimov, K.-Efendiyev, R.-Rzayev, N.-Hebibov, N. (1992), Azerbaycan İnceseneti, Bakı, Işık Neşriyyatı.

⁹² Azizov, A. (2013), "Sivil Mimarının Azerbaycan Hanlıkları Devrinden Önemli Örneği: Şekihanovlar Evi (Mimari ve Resim Üslubu Üzerine Bazı Görüşler", Sanatsal Göstergeler, V. Uluslararası Genç Sanat Tarihçiler Sempozyumu (20-22 Nisan 2011), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Hazırlayanlar: Prof. Dr. K. Giray, Ankara Üniversitesi Basımevi: 1-16.

Binanın avlusuna çıkan yarım daire şeklindeki çıkıntıda yer alan merkezi giriş merdiveni tamamen çökmüştür. Betonarme merdivenler ve kirişler, çatının ağırlığını ve üst güvertenin demir kirişlerini taşıyamamıştır. Salonların zemin kirişleri sıcaktan bükülmüş ve zeminin düz yüzeyi tamamen dalgalı, çatlaklarla doludur. Salon, fuaye ve merdiven boşluğunun dekoratif kireç süslemeleri, ateşin sıcaklığından ve duvar taşlarının tutuşmasından ayrılmış ve bazı yerlerde parçalanmıştır⁹³. Ana yapının duvarlarının her iki tarafta da yangının ısıasına maruz kaldığı yerlerde taşın kalitesi o kadar değişmiş ki yapı malzemesi olarak kullanılmaz hale gelmiştir. Bakü'nün kurtarılmasının ardından Kafkas İslam Ordusu İsmaili Sarayı önünde bir geçit töreni düzenledi⁹⁴. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra kurulan Olağanüstü Soruşturma Komisyonu tarafından hazırlanan Kanun, binanın durumunu tarif eder ve hasar miktarını hesaplar.

⁹³ İsmayılov, M. 2007. vd., ed., Azerbaycan Tarixi. Yeddi Cildde. IV Cild (XIX Esr). (Azerbaycan Tarihi. Yedi Ciltte. 4. Cilt (19. yüzyıl.)). Bakü: Elm.

⁹⁴ Azizov, A. (2010), Azerbaycan'ın Kuzeybatı Bölgesinin Mimari Dokusu, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Şekil 3.12: İsmailiye Sarayı iç mekan örnekleri

Kaynak:https://az.wikipedia.org/wiki/%C4%B0smailiyy%C9%99_Saray%C4%B1

%B1

“22 Kasım 1918'de Azerbaycan Hükümeti'ne bağlı Olağanüstü Soruşturma Komisyonu, özel olarak davet edilen taşra mühendisi AM Sternberg'in uzman olarak katılımıyla, Mart 1918'de İsmailiye Müslüman Yardım Cemiyeti'nin yanmış binasını incelemiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır: Bina, Nikolayevskaya Caddesi üzerinde, Birinci ve İkinci Nikolayevskaya kıvrımları arasında yer almakta ve 4 blokta 440 metrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Binanın yarım daire çıkıntısında bulunan merkezi giriş merdiveni, tamamen çökmüştür. Betonarme merdiven ve kirişler, tavanın ve üst güvertenin üzerlerine dökülen demir kirişlerinin ağırlığını taşıyamamış ve bu kirişlerle birlikte yangının çok yüksek sıcaklığından eğilip kıvrılarak alt katta kaotik bir yangın meydana getirmiştir⁹⁵.

Binanın çatısı ve iki renkli orta salondaki kirişler ahşap olup tamamen yanmış; ancak çatıların yaylı kısımlarını birbirine bağlayan büyük demir halkalar ve onlara doğru çekilen tavan kirişleri, birinci katın zemininin demir kirişleri üzerindeki tuğla kubbelerin içinden uçarak onları çeşitli yerlerden delip doğrudan duvarda delikler açmıştır. İç döşemenin kirişleri ısıdan bükülmüş ve zeminin düz yüzeyi tamamen dalgalı, çatlaklarla doludur⁹⁶.

Salon, fuaye ve merdivenin dekoratif kireç süslemesi, duvar taşlarının ısısından ve tutuşmasından ayrılmış ve bazı yerlerde kopmuştur. Ana binanın duvarlarının her iki tarafta yangının ısısına maruz kaldığı yerlerde - taşın kalitesi yapı malzemesi olarak kullanılamayacak kadar değişmiştir. Daha az yanmış dış cephe duvarı, taşlardaki çatlaklar, katmanlaşma ve yangının daha fazla sonuç alma olasılığı, atmosferik etkilerle birlikte fazla sorumluluk gerektirmeyen yapılarda sadece kurtarılmamış taş olarak kullanılabilir. Ana binanın birinci katı, ana girişten bir boşluk hariç, dışı betonarme kaplı 4 büyük mağaza gözünden oluşuyordu. Ana betonarme kirişler ısı nedeniyle önemli ölçüde bükülür ve dış merdivenlerin yanı sıra düşme tehlikesi vardır⁹⁷.

İç sıcaklıktan dolayı dış duvar şişmiş ve iki kaldırım arasındaki kısımdan geçen iç duvarlarda çatlaklar oluşmuş bu yüzden asma merdivenlerin bağlantısı kopmuş ve düşme tehlikesi bulunmaktadır. Her üç katın da kirişleri ahşaptan

⁹⁵ Ağayeva, T. (2010), “Kacar Üsluplu Boyakarlıkta Mezmun, Renk, Form Halli”, Tasviri Ve Dekoratif Sanat Meseleleri, Sayı 2, Bakı: 95-99.

⁹⁶ Giyasi, Cafer (1991). Nizami Dönemi Mimari Anıtları, Bakü: Ishiq Yayınevi.

⁹⁷ Quliyev, C.B. , (1976). “Arran Mimarlık Okulu”, Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi, C.I, Bakü: Az. Sov. Ensk.

yapılmış, tamamen yanmış ve çatının çökmesi sonucu, binanın temeli artık odalara bölünme belirtisi olmadan görülebilmektedir⁹⁸. Binanın tüm bölümlerinde sadece taş ve demir kısımları hasarlı durumda kalmış, cephe pencerelerinin demir çerçevelerinin çimento işleri bile ısıdan havaya uçmuş, tüm çerçeveler, kapılar vb. tahrip olmuştur.

Bina bir buharlı ısıtma sistemi ile donatılmıştır ve odaların kalıntıları muhtemelen ısıtılmış hava temini ile ısıtılıyordu, ancak pencere pervazlarında bükülmüş, yanmış borulardan sarkan radyatörlerin durumu, kullanımdan sonra bile kullanılabilirliği konusunda şüphe uyandırmaktadır. Binanın orta kısmı çok sayıda yangın hidrantı ile donatılmıştı, ancak hepsi kontrol edilebilen kapalıydı, bu da yangını lokalize etmek için hiçbir önlem alınmadığını veya daha doğrusu çok az yanıcı madde olduğu için kapatıldığını göstermektedir⁹⁹.

Azerbaycan'da Sovyet Hükümeti kurulduktan sonra yıkılan İsmaili sarayının, yararsızlığı nedeniyle yıkılmasına karar verildi. Ancak halk binanın önünde toplanıp yıkılmasına izin vermemiş ve ancak o zaman sarayın restorasyonu başlamış. Mimar Vartan Sarkisov binayı restore etmiştir¹⁰⁰. Restorasyon sırasında sarayın genel planı korunsun da cephede bazı değişiklikler yapılmış, Kuran ayetleri ve hadislerin yer aldığı madalyonlara beşgen altın yıldızlar yerleştirilmiştir.

Binanın iyi düşünülmüş bir hacim-mekansal çözümü var. Birinci katta, binanın kavşağında uzun bir dikdörtgen giriş vardır, ardından büyük iyon sütunlu bir fuaye açılır, ardından geniş bir merkezi üç yollu giriş merdiveni gelir. Fuaye köşelerinde kapalı iki şeritli merdivenler bulunmaktadır. Servis odaları giriş merdivenlerine paralel olarak yer almaktadır¹⁰¹. Binanın cephesi Venedik Gotik tarzında tasarlanmış olsa da, iç mekanın stil programı Avrupa klasiklerine daha yakındır ve bu ikinci katın zarif mimari çözümü, binanın üç boyutlu kamusal lobisini çevreleyen şekilli Korint sütunlarına yansır.

⁹⁸ Mahmudov, Yakub (1985). *Gezginler, Keşifler*, Azerbaycan, Bakü: Light Publishing.

⁹⁹ Salamzade, A. V. (1958). *Azerbaycan Mimari Anıtları*, Bakü: Azerbaycan Devlet Yayınevi.

¹⁰⁰ Valıkhani, Naila (1993). *Arap Hilafeti ve Azerbaycan*, Bakü: Azerbaycan Devlet Yayınevi.

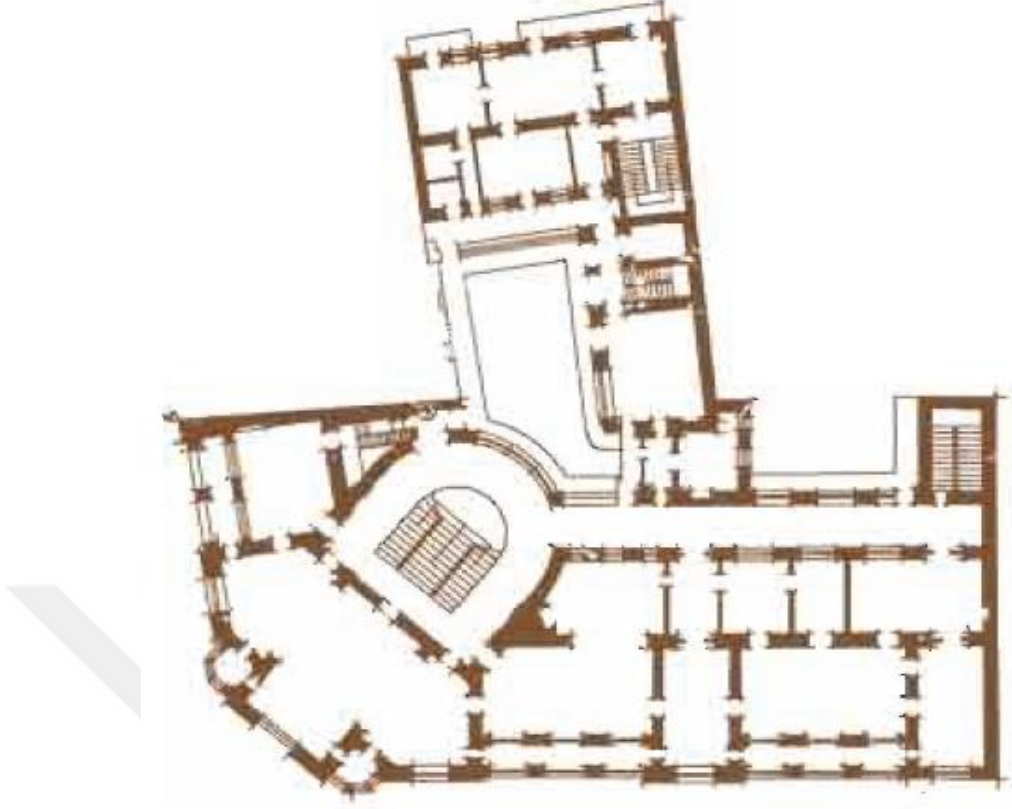
¹⁰¹ Salamzade, A.V; Mamedzade, K.M. (1985). "Pamyatniki Nahichevanskoy Shkoly Azerbaycan Zodchestvo", Bakü: Bilim Yayıncılık.

3.6. Saadet Sarayı

Bakü milyoneri Murtuza Muhtarov, "Mutluluk Sarayı" olarak bilinen bu binayı çok sevdiği eşi Liza Tuganova'nın anısına yaptırmıştır. Sarayın inşası çok ilginç bir tarihe sahiptir. Bir zamanlar Avrupa'ya seyahat eden çift, İtalya'nın Floransa şehrini de ziyaret etti. O sırada Lisa, İtalyan binalarının, özellikle de bir tanesinin mimarisine derinden hayran kalmış ve kocasına olan hayranlığını dile getirmiştir. Yaklaşık bir yıl sonra, Mukhtarov Bakü'yü gezerken Lisa'yı Fars Sokağı'na getirmiş ve aniden Liza'nın gözleri uzak İtalya'da gördüğü saray benzeri bir binayla karşılaşmıştır¹⁰².

¹⁰² Mir – Bağırzade, F. (2019). Kız Kulesi Balesi Ve Onunla İlişkili Semboller. Orta Asya Sanat Araştırmaları Dergisi, 3, 14-28.

Şekil 1.13: Saadet Sarayı Mimarisi

Kaynak:

https://az.wikipedia.org/wiki/S%C9%99ad%C9%99t_Saray%C4%B1

Bakü'nün mimari mücevherlerinden biri olan bu bina, Polonyalı mimar Iosif Plosko'nun projesine göre Gasimov Kardeşler tarafından inşa edilmiştir. Bina Fransız Gotik tarzında inşa edilmiştir, iç mekan klasik, Gotik ve Rokoko geleneklerinde tasarlanmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun 2 Ağustos 2001 tarihli kararıyla, Saadet Sarayı binası, ulusal öneme sahip tarihi ve mimari bir anıt olarak tescil edilmiştir¹⁰³.

¹⁰³ Valişov, Z. (2008). Bir İslâm Şehri Bakü (Kuruluşundan XVI. Y.Y. Başına Kadar). (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TARİHSEL GELİŞİM İÇİNDE BAKÜDE MÜZEYE DÖNÜŞTÜRÜLEN YAPILAR

Çalışmanın bu bölümünde tarihsel gelişim içinde Bakü'de müzeye dönüştürülen yapılar le ilgili bilgiler yer almaktadır. Azerbaycan Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi, Azerbaycan Ulusal Tarih Müzesi, Azerbaycan Edebiyatı Müzesi, Azerbaycan Ulusal Halı Müzesi ile ilgili yeniden işlevlendirme süreçleri açıklanmıştır.

4.1. Azerbaycan Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi

1920'de Azerbaycan Devlet Müzesi bünyesinde güzel sanatlar bölümü kurulmuştur. Bu bölümde toplanan eserlerin, özellikle tabloların değeri dikkate alınarak, 1936 yılında bu bölüme dayanarak ayrı bir müze - Azerbaycan Devlet Sanat Müzesi kurulmasına karar verilmiştir¹⁰⁴.

Şekil 4.1: Azerbaycan Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi

Kaynak: <https://www.hisglobal.com.tr/blog/azerbaycanda-gezip-gorulecek-yerler>

¹⁰⁴ Fatullaev Shamil (1978) Bakü'nün XIX-XX yüzyılın başlarında şehir planlaması / Ed. Prof. V.I. Pilyavsky. - Leningrad: Stroyizdat. S.215

Azerbaycan Devlet Sanat Müzesi, 1943'ten beri Azerbaycan'da realist tiyatro ve dekoratif sanatın yaratıcılarından biri olan Rüstem Mustafayev'in adını almıştır. 1950'lerin başından beri müze, Bakü'deki çeşitli tarihi binalarda geçici sergiler ve sergiler düzenlemektedir. Genç sanat eleştirmenleri Rasim Efendiyev, Nureddin Gayibov, daha sonra Büyük Vatanseverlik Savaşı'nda ölen Mursal Necefov, Mehdi Hüseyinzadeh ve diğerleri Azerbaycan sanat eleştirisinin temellerini oluşturmuştur¹⁰⁵. Sonraki yıllarda müzeye Azerbaycan Halk Sanatçıları ve SSCB Devlet Ödülü Kazananlar Salam Salamzade, Kazım Kazımzade, İbrahim Zeynalov başkanlık etmiştir.

1951'de "De Burun Sarayı" olarak bilinen bu tarihi yapı müzeye bağışlanmıştır. 9 Chkalov Caddesi'nde (eski Sadovaya Caddesi, şimdi Niyazi Caddesi) bulunan saray, daha önce Hazar Ortaklığı JSC ve Azerbaycan Devrim Komitesi'ne ev sahipliği yapıyordu¹⁰⁶. Yeni binaya taşındıktan sonra müzenin yeni bir teşhiri oluşturulmuş ve bu teşhirde müze koleksiyonundaki en güzel eserler sergilenmeye başlanmıştır. Bundan sonra müze, sanat çalışmaları için önemli bir merkez olarak da işlev görmeye başlamıştır. Müzede ayrıca çeşitli kültürel etkinlikler düzenlemeye başlanmıştır: sanatçı ve müzisyenlerin yaratıcı akşamları, entelektüellerle toplantılar.

1992-1993 yıllarında Azerbaycan Halk Cephesi liderliği, müzeyi "De Boer Sarayı"ndan kaldırmaya ve şimdi Azerbaycan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın bulunduğu binaya yerleştirmeye karar vermiştir. Azadeh Sharifova'ya göre, Elmira Shakhtakhtinskaya, Mikayıl Abdullayev ve Tokay Mammadov da dahil olmak üzere önde gelen kültürel figürler Cumhurbaşkanı Abulfaz Elchibey ile bir araya gelmiştir. Görüşmede, "Bagirov'un bile şehrin en güzel binasını müzeye bağışladığını" söylediler ve sarayın müzeden alınmamasını istediler. Bunun üzerine müzenin saraydan kaldırılması kararı iptal edilmiştir¹⁰⁷.

¹⁰⁵ Fatullayev-Figarov, 1998. Arkitektura Ençiklopediya Baku. (Bakü'nün Mimarlık Ansiklopedisi). Bakü-Ankara.

¹⁰⁶ Fatullayev-Figarov, 1978. Gradostroitelstvo Baku XIX- načala XX vekov. (Bakü'de Şehircilik 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında). Leningrad: Leningrad gubesi.

¹⁰⁷ Fatullayev-Figarov, g. 2013 d. Abşeron Memarlığı. (Abşeron Mimarlığı). Bakü: „ğerg-Gerb“ Neşriyyat Evi.

SSCB'nin dağılmasından sonra, Hükümet ve Azərbaycan Cumhurbaşkanı'nın kararı ile 1888 yılında Marrinsky Kadın Spor Salonu inşa edilmiş ve daha sonra şehir komitesinin bulunduğu tarihi bina müzeye verilmiştir. Müzenin ikinci binası yeni binada oluşturuldu. 2013'de müzenin birinci ve ikinci binalarını birbirine bağlayan yeni bir geçiş binasının açılışı yapılmıştır¹⁰⁸.

4.1.1. İç Mekan Mimari Özellikleri

Evin sakin yatay bölümlerinin daha sonra kulüp binasının ve Sadikhov'ların konut binasının dikeyleriyle iyi bir şekilde uyumlu olduğu belirtilmektedir. Konağının tasarlandığı dönemde, caddenin kırmızı çizgileri boyunca alanlar serbestti. Bu bağlamda, mahalle ile diğer binalarla ilişkilendirilmemiştir. İyi izlenmiş klasik unsurlar, rustikleşmenin arka planına karşı güçlü plastik araçlar (portikolar) da konağın mimarisinin ciddiyetine katkıda bulunmuştur¹⁰⁹.

¹⁰⁸ Fetullayev-Figarov, g. 2013 c. Bakıda Şehersalma XIX esr ve XX esrin evvellerinde. (Bakü'de Şehircilik 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında). Bakü: „ğerg-Gerb“ NeGriyyat Evi.

¹⁰⁹ Fetullayev-Figarov, g. 2013 b. Bakı Memarları XIX esrin sonu – XX esrin evvelleri. (Bakü Mimarları 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında). Bakü: „ğerg-Gerb“ NeGriyyat Evi.

Şekil 4.2: İç Mekan Mimari Özellikleri

Kaynak: <https://museum.az/en/museum/4>

O yıllarda bu tür binalar şehrin merkezi caddelerinde yeni ortaya çıkmaya başlamıştır. Bakü koşullarındaki “Debour konağı”nın nadir bir kaliteye sahip olduğuna inanılıyor - mükemmel bir şekilde inceleniyordu. Binanın bu olumlu özellikleri, 1930'larda gerçekleştirilen çevrenin yeniden inşası ve bir halk bahçesinin oluşturulmasından sonra daha da belirginleşti. Bina, ana cephede portiklerin, yanlardaki sundurmaların ve diğer plastik araçların aktif kullanımı yoluyla bir konut binasının hacimsel-mekansal çözümüne yönelik ilk girişim olarak kabul edilir¹¹⁰.

Bu yapı, düz çevre binaları arasında üç boyutlu olarak algılanan kentteki tek tarihi yapı olarak kabul edilmektedir. kentsel alanın bitişik bölümünün sonraki yeniden geliştirilmesi sırasında destekleyici bir yapı haline geldiği ve önemli hacmi ve muhteşem konumu, onu iyi yerleştirilmiş binalar arasında bir kompozisyon vurgusu haline getirdiği belirtilmektedir.

4.1.2. İç Mekan Düzeni

Azerbaycan Ulusal Sanat Müzesi, Bakü'de iki eski binada yer almaktadır. Müzenin bulunduğu binaların kendileri tarihi olup, iç mimarileri, iç mekanları ve

¹¹⁰ Eliyev, G. 2007. Memar Ecemi Naxçıvani Yaradıcılığında Ahengdarlıq. (Mimar Ecemi Nahçıvani Yaradıcılığında Uyumluluk). Bakü: "ğerg-Gerb" Neğriyyat Evi.

dekorasyonları mümkün olduğunca orijinal haliyle korunmuştur. Binalar, bence, genel topluluğun görünümünü büyük ölçüde bozan modern bir cam galeri ile birbirine bağlanmaktadır. Müzenin koleksiyonunda yaklaşık 18.000 sergi vardır. Dünya sanatının çeşitli örneklerini, Batı Avrupa, Rus, İslam sanatının yanı sıra Doğu Ülkelerinin sanat eserlerini içerir¹¹¹. Müze aynı zamanda ulusal sanatın ana koruyucusudur. Müze, çeşitli dönem, stil ve türlerden harika grafik ve resim çalışmaları, heykel, dekoratif uygulamalı sanatlar (porselen, sanat metal ürünleri, mücevher, nakış ve halılar) sunmaktadır.

Şekil 4.3: İç Mekan Düzeni

Kaynak: <https://museum.az/en/museum/4>

¹¹¹ Efendizade, R. M. 1986. Azerbaycanda Sovet Memarlığı. (Azerbeycan'da Sovyet Mimarlığı). Moskva: Stroyizdat

Toplamda, müzenin 60 odasında 3000'den fazla eser sergileniyor. İlk binadaki yedi oda Avrupalı sanatçılara, 10'u Rus sanatçılara ve geri kalanlar İran, Türk ve Japon sanatına yöneliktir. İkinci binadaki 30 odanın tamamı Azeri sanatçıların eserleriyle doludur. Sergi, Azerbaycan'ın güzel ve dekoratif sanatlarını, çeşitli tarihi dönemlerden halk sanatı örneklerini sunmaktadır. Ayrıca seramik ve metal ürünleri, tabaklar, minyatürler, nakışlar, ulusal giysiler ve takılar sergileyen eski Azerbaycan sanatının bir bölümü de bulunmaktadır. Ayrıca Karabağ, Kazak, Şirvan ve Abşeron'dan çok sayıda halı var. Bay ve bayan kemer ve hançerleri için özel bölüm bulunmaktadır. Bu kemerler geleneksel olarak değerli ve yarı değerli taşlarla süslenmiştir¹¹². Toplamda, müzede yaklaşık 17.000 sanat eseri bulunmaktadır, ancak yer sayısının az olması nedeniyle müzenin tüm sergileri aynı anda gösterilememektedir. Bu nedenle, eserlerin çoğunun sergilenebilmesi için sergiler periyodik olarak değiştirilir.

Müze, Azerbaycan gerçekçi sanatının kurucuları Mirza Kadim Erivani, M. Nevvab, B. Kengerli, A. Azimzade'nin (XIX - XX yüzyılın başları) eserlerini ve Azerbaycan Sovyet sanatçılarının en iyi eserlerini - Salam Salamzade, Mikail Abdullayev, Amir'i içeriyor. Hajiye, Tagi Tagiyev, Toğrul Narimanbekov, Tair Salakhova, Vidadi Narimanbekov, Gazanfar Khalykov, heykeltıraş Omar Eldarov. Bir salon tamamen Settar Behlülzade'nin eserlerine ayrılmıştır¹¹³.

4.2. Azerbaycan Ulusal Tarih Müzesi

Ünlü girişimci, hayırsever Hacı Zeynalabdin Tağıyev ve ailesinin ikameti için yapılan binada günümüzde Tarih Müzesi faaliyet göstermektedir. Bakü'nün eski baş mimarı Iosif Vikentyevich Goslavsky'nin (1865-1904) projesi üzerine inşa edilen Tağıyev Sarayı, Bakü'nün en güzel yapılarından biridir. Nisan 1920'de Azerbaycan'da iktidara gelen Bolşevikler Tağıyev'in sarayına el koydular ve bunun bir bölümünde Devlet Tarih Müzesi açıldı. 1941-1954'te Tarih Müzesi Şirvanşahlar Sarayı'na taşınmış ve binada Azerbaycan SSC Halk Komiserleri Konseyi yer almıştır. 1954 yılında binanın ikinci katı Tarih Müzesi'ne iade edilmiştir. Birinci kata

¹¹² Baxşeliyev, V. 2007. Azerbaycan Arxeologiyası. (Azerbeycan Arkeolojisi). Bakü: Elm.

¹¹³ Asasoğlu, A. 2013. "Konut ve Konut Alanları Örneğinde Mimarlık Serüveni", International Journal of Architecture and Planning, volume 1, no 1: 57-65.

teknik ve tıbbi belgelerden oluşan bir arşiv yerleştirilmiştir. Sadece 2000 yılında Tağıyev'in mülkü Azerbaycan Tarih Müzesi'ne devredilmiştir¹¹⁴.

Şekil 4.4: Azerbaycan Ulusal Tarih Müzesi

Kaynak:

https://az.wikipedia.org/wiki/Fayl:Ta%C4%9F%C4%B1yevin_saray%C4%B1_2020.jpg

Bakü'de bulunan bilimsel araştırma kurumudur. Azerbaycan'da faaliyet gösteren ve ANAS'ın bir parçası olan müzelerden biridir. Azerbaycan'ın tarihi ve kültürü ile ilgili malzemelerin bilimsel fonlarda toplanması, araştırılması, korunması, sergi ve sergilerde gösterim ile meşguldür. Kurulduğu ilk günden itibaren bir kültür-eğitim ve bilimsel-araştırma kurumu olarak hareket eden Tarih Müzesi, Azerbaycan halkının tarihini yansıtan maddi zenginliklerin sergi ve sergilerde ve koleksiyonlarının yanı sıra sergilenmesi ve tanıtılması ile uğraşmaktadır¹¹⁵.

Bugün, müzenin 11 koleksiyonunda ve çoğunlukla nadir kitaplardan oluşan zengin bir kütüphanede 300.000'den fazla maddi anıt korunmaktadır. Müze koleksiyonu, izleyici ve araştırmacının eski çağlardan günümüze ülkemizin tarihini, halkımızın geçmişini, yaşamını ve kültürünü incelemesine, tarihimizle ilgili her türlü konuyu incelemesine olanak tanımaktadır. Sergilerde ve özel sergilerde sergilenen

¹¹⁴ Aliyeva, R. 2013. Memar Ecemi Ebubekir oğlu Naxçıvani. (Mimar Ecemi Abubekir oğlu Nahçıvani). Bakü: Şerg-Gerb" NeGriyyat Evi

¹¹⁵ Efendizade, R. M., (1986), Architecture of Sovyet Azerbaycan (Sovyet Azerbaycan Mimarisi), Stroyizdat Yayınevi, Moskova.

büyük önem taşıyan binlerce değerli anıt, müzenin eşsiz koleksiyonunu ve bu koleksiyon aracılığıyla sunulan vatanın tarihini herkese tanıtmaktadır¹¹⁶.

Azerbaycan Ulusal Tarih Müzesi'nin 100 yıllık faaliyetinden bahsetmişken, birçok alanda "öncü" olduğu görülmektedir. Böylece, 1925'ten, Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nün arkeolojik çalışmalarla görevlendirildiği 60'lara kadar, Cumhuriyetin arkeolojik merkezi olan Tarih Müzesi, Hocalı, Nahçıvan, Gabala, Gence, Karabe Gilan'da bulunuyordu. Orangala, Mingçeşvir ve diğerleri. Sahada yapılan kazılarla Azerbaycan topraklarının eski maddi ve kültürel anıtlarının bilimsel olarak araştırılmasının temellerini atmıştır¹¹⁷. Bu arkeolojik araştırmaların yanı sıra Müzenin düzenlediği etnografik keşif gezileri sırasında elde edilen ve müze fonlarında muhafaza edilen değerli malzeme, müze koleksiyonu dahil olmak üzere teşhiri zenginleştirmiş, birçok kitap ve teze kaynak teşkil etmiştir.

Müzenin bu kadar yoğun ve verimli çalışması, yirminci yüzyılın sonunda azaltmıştır. Böylece 80'li ve 90'lı yıllarda SSCB'de yaşanan yıkıcı süreçler, sosyo-ekonomik kriz, Azerbaycan'ın Ermenistan ile savaşa girmesi, toplumsal bilincin değişmesi ve bunun sonucunda birçok manevi değerın yitirilmesi, Türkiye'de büyük bir yıkıma neden olmuştur. Sosyalist sistemin çöküşü, tarih bilminde yıllar içinde yerleşik doktrinlerin yeniden gözden geçirilmesini ve daha önce tahrif edilen olaylara objektif bir şekilde yaklaşmayı gerekli kılmıştır. Ancak, Azerbaycan Tarih Müzesi'nin zamanın hızla değişen iklimine hazır olmadığını söylemek güvenlidir. Uzun yıllar boyunca, Sovyet döneminin başarılarını vurgulamaya hizmet eden sergi, zamanın ihtiyaçlarını karşılamadı. Birçok kişinin içinde bulunduğu maddi durumun zor olması, Karabağ savaşının acı sonuçları, toplumdaki istikrarsızlık ve diğer sebepler müzenin seyircisini kaybetmesine neden oldu. Müze ve bir bütün olarak Azerbaycan, bilim ve kültürün en zor dönemini yaşıyordu. Düşük ücretler nedeniyle bazı çalışanlar işlerini bıraktı¹¹⁸. Ancak tüm zorluklara rağmen müze çalışmalarını bir yaşam biçimi haline getiren gönüllüler, en sevdikleri iş yerinin eski onurunu korumaya çalışarak faaliyetlerine devam ettiler.

¹¹⁶ Dülgeroğlu, Y. Y., 1995. Konut Kavramının Tipolojik Temelleri, İ.T.Ü. Yayınları, İstanbul

¹¹⁷ Aliyev, E. T., (2013), Konstrüktivizm Dönemi: 1920'ler-1930'larda Baku Mimarisi (İnşacılık Dönemi: 1920'ler ve 1930'larda Baku Mimarisi), Doğu-Batı Yayınevi, Bakü.

¹¹⁸ Agazade, R., İbrahimli, Y., (2012), Azerbaycan Memarlığı İnkişaf Yollarında (Azerbaycan Mimarisi Gelişim Yollarında), Elm Yayınevi, Bakü.

1990-1998 yıllarında küçük de olsa (ülkede ilk kez) Azerbaycan Cumhuriyeti'ne adanmış bir sergi düzenlemek, müzenin teşhirinde HZTağıyev'in en az bir anma odasını oluşturmak ve onun bir büstünü müzenin önüne koymak. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 80. Yıldönümü vesilesiyle bu bina, Tarih Müzesi'nin zamanın yenilenen gereksinimlerine ilk tepkisi, belgelerin koleksiyonunun yayınlanmasıydı¹¹⁹. Ancak bütün bunları devlet bütçesinden ayrılan küçük bir miktar para ile yapabiliirdi. Binayı onarmak, yeni bir sergi inşa etmek, ekipman satın almak ve müzenin malzeme ve teknik temelini iyileştirmek için büyük miktarda sermaye gerekiyordu.

Kasım 1999'da Tarih Müzesi onarım nedeniyle kapatıldı. 1999-2000 yıllarında Azerbaycan hükümeti onarımlar için 450 milyon dolar tahsis etti. Bu fonlarla çatının sızdıran kısımlarını kapatmak ve kazan dairesini onarmak mümkün oldu. İlginç ama aynı zamanda üzücü bir olayı işaretlemek uygun olur. Onarım sırasında restoratörler, HZ Tağıyev'in karısına ait aynalı bir odada sıva altında duvar resimleri buldular. 1960'lı ve 1970'li yıllarda müzenin tadilatı sırasında tablolar "burjuva kalıntısı" olarak yok edilmiş ve yeniden sıvanmıştır. Dört kez boyanmasına rağmen kalın sıva altındaki resimler tazeliğini kaybetmemiştir¹²⁰. Yapılan çalışmalar müzenin karşı karşıya olduğu sorunların sadece küçük bir kısmını çözmeye izin verdi. Ayrıca, tahsis edilen fonlar elbette tüm eksiklikleri ortadan kaldıramadı, çünkü uzmanlara göre binanın tamamen restorasyonu için 4 milyara ihtiyaç duyulmaktaydı.

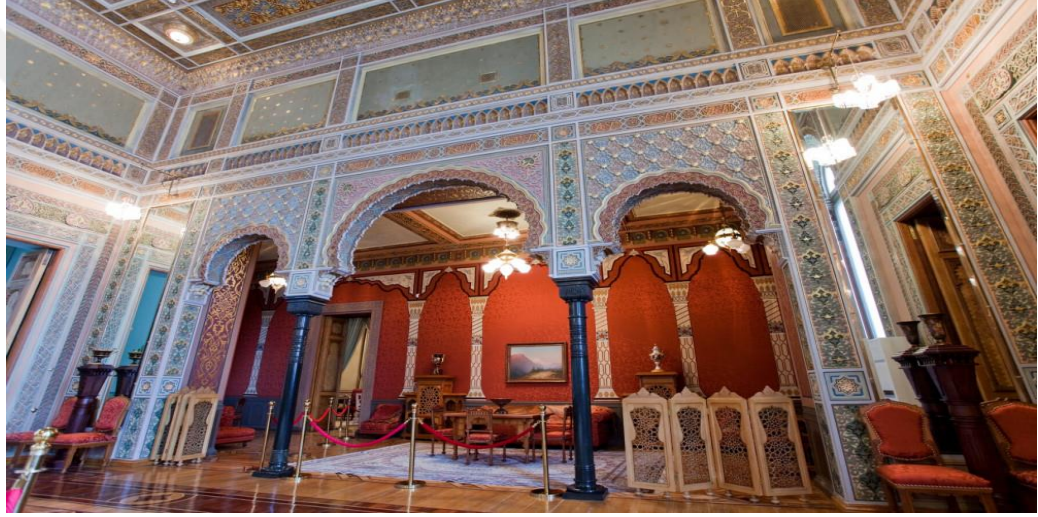
4.2.1. İç Mekan Mimari Özellikleri

Tagiyev'in Sarayı 1895-1901'de inşa edilmiştir. Devasa kubbelerle tamamlanan üç katlı sarayın bir tarafı Baryatinsky'ye (şimdi Alizade), diğer tarafına Polis'e (şimdi Mammadaliyev), Merkür'e (şimdi Aliyeva) ve cephe Gorchakov'a (şimdi Tagiyev) bakmaktadır. Odaların iki sıralı yapısı, sarayın iç mekan çözümünün temelidir¹²¹.

¹¹⁹ Afandizade, K., (2011), Azerbaycan Mimarisi 19. Yüzyıl Sonu – 21. Yüzyıl Başı (Azerbaycan Mimarisi 19. Yüzyıl Sonu – 21. Yüzyıl Başı), Doğu-Batı Yayınevi, Bakü.

¹²⁰ Abdullaev, N.C., (2013), Erkən Kapitalizm Dövrünün Arxitektuası (Erken Kapitalizm Döneminin Mimarisi), Şerq QerbYayınevi, Bakü.

¹²¹ İbrahimli Bİ, (2008) Orta Kader Şehirleri, Şemkir Arkeolojik Miras, Tarih ve Mimarlık, Cumhuriyet Bilimsel-Uygulama Konferansı Materyalleri (28-29 Kasım 2007), Bakü,, s. 395

Şekil 4.5: İç Mekan Mimari Özellikleri

Kaynak: <https://museum.az/ru/museum/175>

Bu muhteşem saray dört cephesi ve devasa kubbeleriyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Ana simetrik cephe, İtalyan Rönesansının lüks formlarında çözülmüştür. Zeminlerin hassas dağılımı, duvarların derin rustikliği, mimari plastiğin zenginliği, kentsel planlama açısından önemli bir yer tutan yapının özellikleridir. Goslavsky sarayın inşası sırasında klasik düzen sistemini kullansa da kompozisyonun bazı unsurları ve salonların iç mekanları Azerbaycan mimari geleneklerinden ilham almıştır.

Yana doğru uzatılmış cephe, iç mekanı arkasına gizlemez, kütlesiyle kapatmaz, dışarıya açar ve binanın iç genişliğini hissettirir. Doğu ve Avrupa salonları, üst köşede iki kat boyunca uzanan üç açıklıklı yarım daire biçimli büyük

kemerlerle cephedeki ana kompozisyon unsurlarını görsel olarak sergilemektedir. Cephenin çok katlı orta kısmı, üç kemerli sundurmalarındaki dikey çıkıntının ritmi ile yeni bir kompozisyon sistemi görevi görmektedir. Görkemli dışbükey duvarcılığa sahip enine bir duvarın sütunlarını andıran baskın yatay bölümler, “batan pylon-ara parçaları gibi, gözleri pahalı aynalı camların arkasındaki dükkanların konturlarına ve raflarına çekmektedir¹²². Cephenin mimari kompozisyonunun bu önemli kısmı, alan boyunca sanatsal konumunu korumaktadır.

Tören ve oturma odaları iki kapalı avlu etrafında gruplara ayrılmıştır. İki aralıklı mermer basamaklı yapının önü batıya bakmaktadır. İkinci katın enfiladasında, çiçek pilastrlarla süslenmiş bir Avrupa salonu vardı. Oriental Hall, ihtişamı, lüksü ve süslemelerin zarafeti ile ayırt edildi. Ortasında küçük bir çeşme bulunan kış bahçesi Doğu Salonuna bağlanmaktadır. HZ Tağıyev'in ofis, yemek odası, oturma odası ve diğer odaları meşe ile dekore edilmiştir. Hacı'nın eşi Sona hanım'ın orijinal yatak odasının - küçük bir oturma odasının - tavanı aynalı levhalardan yapılmıştır¹²³.

Tağıyev'in Sarayı'nın yapımında 270 mühendis, mimar, marangoz, ressam ve diğer ustalar çalışmıştır. Sarayın içindeki tüm teçhizat Rusya, Fransa, Amerika ve Almanya'dan geliştirilmiştir. Evin ısıtma ve soğutma sistemleri bulunmaktadır. Binanın dört tarafında üç kat vardı, odaların her birinin yüksekliği 1320 metreye ulaşmıştır. Sarayın sütunları elmas ve renkli aynalı camlarla süslenmiş, mekân Rusya'dan ithal edilen doğal renkli akçağaç levhalarla kaplanmıştır. Sadece binanın inşaatına 1,2 milyon ruble harcanmıştır (ithal mobilya ve ekipman hariç)¹²⁴.

Binanın tüm cepheleri Bakü ocaklarından getirilen taşlarla döşenmiştir. Bakü mimarları, etkili uygulamalarında cephe mimarisini etkileyen eski binaları başarıyla kullandılar. Büyük, traşsız bloklardan oluşan birinci katın dikdörtgen oranları, taş dokumayı etkileyici, bütünsel bir sisteme dönüştürmüştür. Saray binasına merkezi bir girişin olmaması özellikle vurgulanmıştır. Ziyaretçiler, geniş, mimari ve mekansal olarak iyi tasarlanmış salona iki ana kapıdan girmektedir. Cephedeki İtalyan

¹²² Imanov KS (2012) Yükselen güneşin kapısı. Icheri Sheher koleksiyonu. Bakü, s.24-30.

¹²³ Kasımsade E.E. (2001) Piyasa ekonomisi koşullarında Bakü'nün mimarisi ve şehir planlaması // Öğretim notu № 1, AASU, Bakü, s. 55-59.

¹²⁴ Kasımsade, 2001, 55

Rönesans mimarisi tamamen klasik yöntem ve formlarla hazırlanmıştır¹²⁵. Doğu ve Avrupa salonları, cephede yuvarlak sütunlarla desteklenen cephede genelleştirilmiş yarım daire kemerleri ile mimari kompozisyonun önemli bir unsuru olarak gösterilmektedir.

Cephenin mimari kompozisyonu, yeni yöntem ve motifleri geniş ve özgürce doğrulayan hacim-plastik yönünde klasik bir temelde gelişmektedir. Üçüncü kat seviyesindeki dikey direkler yekpare bloklardan kesilir ve cephenin büyük boyutunun dinamikleri aşamasına girer. Baskın risalitler arasındaki cephenin merkezi, yoğun bir plastik ağırlıkla aynı ılıman mimari ortamdadır. Bu ilginç mimari kompozisyonda, arka planda öne çıkan yarım daire biçimli pencere alanları sakin bir ritim oluşturmaktadır.

4.2.2. İç Mekan Düzeni

Kentin orta kesiminde bir mahallenin tamamını kapsayan yapı, zengin bir planlama yapısına sahiptir. Bu muhteşem saray dört cephesi ve devasa kubbeleriyle dikkatleri üzerine çekmektedir. Ana simetrik cephe, İtalyan Rönesansının lüks formlarında çözülmüştür. Goslavsky sarayın inşası sırasında klasik düzen sistemini kullansa da kompozisyonun bazı unsurları ve salonların iç mekanları Azerbaycan mimari geleneklerinden ilham almıştır. Sarayın yapımında çeşitli mimari üsluplar kullanılmıştır. Böylece simetrik ana cephe İtalyan Rönesansının lüks formlarında dekore edilmiş, temizlik odası Fransız Rokoko, yemek odası Flaman Barok ve yatak odası modern şekilde tasarlanmıştır.

¹²⁵ Hacıyeva F.M., Ağazade R.R., Mikayilova M.N. (2008) Kentsel planlama teorisi. - Ders Kitabı, Bakü, Mimar N-P, - 240 s.

Şekil 4.6: İç Mekan Düzeni

Kaynak: Kaynak: <https://museum.az/ru/museum/175>

Zemin katta HZ Tagiyev'in ofisi ve bir dizi başka oda, ikinci katta oturma odaları, ofis ve iki salon - Avrupa ve Doğu salonlarının yanı sıra iki kasa odası,

temizlik odası, mutfak, banyo, vb. yer alıyordu. Y. Memmedaliyev Caddesi'ne ayrı çıkışı olan üçüncü kat 16 odadan oluşmaktadır. 1914'ten itibaren saray, H.Z. Tagiyev başkanlığındaki Bakü Ticaret Bankası'na da ev sahipliği yaptı¹²⁶.

Tagiyev Sarayı'nın mekansal özü, Gorchakov Caddesi'ndeki büyük bir salondur. Mimar Goslavsky, mahallenin çevresi boyunca iki katlı odalar inşa etmek için rasyonel bir yapıcı stil kullanmıştır. Projelerine son derece özen gösteren mimar, soldaki sosyal koşullarla biraz gizlenmiş ve ikinci katta Doğu Salonu'na açılan iki ana merdivene salonda önemli bir yer vermiştir. Avrupa Salonuna mermer merdiven. Binanın planı ve üç boyutlu bileşimi, şekil açısından en basit paralelyüzlerin karmaşık bir etkileşim ve iletişim sistemine dayanmaktadır. Ön odaların merdiven boşluklarının yanındaki konumu, mimari doğrultuda hacim-mekansal gelişmeyi belirlemektedir. Doğu Salonu'nun iki basamaklı merdivenleri, biraz kapalı oldukları için büyük aynalarla kaplı büyük duvarlarla çözülür¹²⁷. Mimari öğelerin tekrarlanan yansıması, mucizevi oryantal formlarla ifade edilir. Sınırlı bir alanda hareket ve tırmanma, ikinci kata çıkan merdivenlerle kolay ve rahattır.

Saray iç mekanlarının tasarımında çeşitli mimari üsluplar kullanılmıştır. Böylece simetrik ana cephe İtalyan Rönesansının lüks formlarında dekore edilmiş, temizlik odası Fransız Rokoko, yemek odası Flaman Barok ve yatak odası modern. H.Z.A. Tagiyev'in çalışma odası, yemek odası, oturma odası ve diğer odaları meşe ile dekore edilmiştir. İç mekanda geometrik şekillerden oluşan ahşap bir tavan ilgi çekmektedir. Dolap, yemek odası, oturma odası ve diğer alanlar, Goslavsky'nin çizimlerine uygun olarak meşe parke ile zevkli bir şekilde dekore edilmiştir. Parke için 6 çeşit ahşap kullanılmıştır. Sarayın kapıları limon ağacından, duvar kağıtları ise doğal deriden yapılmıştır. Aynalar Fransa'dan, pencereler Venedik'ten sipariş edilmiştir.

Saray sahibinin en çok zaman geçirdiği iç mekanlar: çalışma odası, oturma odası, bilardo salonu, kızların yatak odası vb. ilginç bir şekilde çözülmüştür. Mimari olarak, dolap, sadece boş duvarlar, tablolar, uygun mobilyalar ve altta çevre boyunca zevkli bir şekilde yerleştirilmiş kitaplıklar ile ciddi bir tarzda tasarlanmıştır,

¹²⁶ Husuynov FM, Aliyev NA, vb. (2003) Azerbaycan'ın küçük ve orta ölçekli şehirlerinin planlama ve modernizasyon ilkeleri. Bakü, İlim, -188 s.

¹²⁷ Abdullayeva Athena (2009 :) "Kültürel Çalışmalar Üzerine EMM Kültürel Miras Departmanı Çalışanı", S. 4.

uzunlamasına eksenin ortası ve köşelerin büyük masanın üzerindeki tek yuvarlak heykel. Ivan Aivazovsky'nin büyük resminin altındaki kitaplıklar - megalomaninin bir işaretidir. Napolyon I'in bir büstü var (ilahilik iddiası). Ev sahibinin masasının arkasında, ilginç ahşap işçiliğiyle Azerbaycan tarzı sunak tarzı bir portal bulunmaktadır. Olafon, büyük kesonlar ve aralıklı kornişlerle sade bir korniş ile dekore edilmiştir. Çok geniş bir kornişte, katı bir stilin hacim-mekansal parametreleri gözlenmektedir.

Pahalı mutfak eşyaları için sağlam bir dolap, dekoratif bir kartuş ile güçlü ve ince profilli bir kemerin ciddi bir bileşimini gösterir. Kemerlerin yataylığı ile birlikte, iki boyutlu ifade edilen kapı çerçeveleri hafif içbükey bir şekle sahiptir. Merkezi parçalar plastikten yapılmıştır ve tek bir kamera kompozisyonu oluşturacak şekilde net bir şekilde çizilmiştir. Bu mimar İ. Goslavsky tarafından güzelce yaratılmış özgün bir tasarımıdır. Yatay hapisane, kornişle birlikte çok az mimari motifli bir tavana yumuşak bir geçişle sınırlandırılmıştır¹²⁸.

Sarayda eskiden Tagiyev'in kızlarının köşe yatak odası bulunan alan, zarif ve görsel olarak yaşam ve uyku alanlarına bölünmüştür. Bölme belirgin değildir, çünkü iç mekan tek bir alana sahiptir. İyi ayrılmış ve net çizilmiş bir kaide ve başlık ile ince demir sütunlar üzerinde modern dalgalı şekillerle doldurulmuş ince ve düz kemerli bir kompozisyona dayanmaktadır. Dekoratif eleman şeritleri ile yatay olarak vurgulanan alçak desenli panel, odanın çevresi boyunca ilerler, bir yatak ile kaplanır ve ardından devam eder. Yataklarda köşeleri olan dikdörtgen bir çerçeve içinde yarım daire şeklinde dekoratif bir kemer yer almaktadır. Duvarlardan birinin ortasında kanep, koltuk, sandalyeler ve bir masa vardır. Duvar, ahşap levhalarla dikdörtgen ekranlara bölünmüştür. Tüm ekranlar, modern içerikli hafif dekoratif görüntülerle doldurulur.¹²⁹ Çevredeki mobilyalar da modern tarzdan dalgalı yapıları betimleyen bir kumaşla kaplanmıştır. Zemin, modern tarzda süslemelerle yakından dekore edilmiştir.

¹²⁸ Meşedi Hanım Nimet. (1996) Khanegah, kervansaray, İpek Yolu'nun Anadolu'yu Çin'e bağlayan, Avrupa'ya açılan kapısı, Araz boyunca Azerbaycan'dan geçen köprüler. Erzurum "Çoban Dede Köprüsü" konferansı.

¹²⁹ Fetullayev-Figarov, 2013 b. Bakı Memarları XIX esrin sonu – XX esrin evvelleri. (Bakü Mimarları 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında). Bakü: Şerg-Gerb" Neşriyyat Evi.

2005 yılında Tağıyev Sarayı'nda büyük onarım ve restorasyon çalışmaları başladı. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in girişimiyle Azerbaycan Milli Tarih Müzesi bünyesinde HZ Tağıyev'in anı müzesi kuruldu.

4.3. Azerbaycan Edebiyatı Müzesi

Müze binası 1860'lı yıllarda iki katlı bir kervansaray olarak inşa edilmiştir. Yapının mimarı Gasim bey Hacıbababayov'dur. 1915'de bina Metropol Otel olarak işlev görmüştür. Daha sonra 1918-1920 yıllarında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu çalışanları burada yaşayıp çalışmışlardır ve 1920-1930 yıllarında Azerbaycan Sendikalar Konseyi burada bulunuyordu. Müzenin oluşturulması XX yüzyılın 40'lı yıllarının başında başladı. Azerbaycan'ın en seçkin sanatçıları, ulusal kelime dağarcığının oluşturulmasında yer almıştır. O zamanlar, 1941'de, iyi bilinen bir nedenle, Nizami Gencevi'nin yıldönümü töreni o zamanlar ablukaya alınan Leningrad İnziva Yeri'nde yapıldı ve bu önemli bir tarihi olaydır¹³⁰.

Şekil 4.7: Azerbaycan Edebiyatı Müzesi

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan_Edebiyat

¹³⁰ Abdullaev, N.C., (2013), Erkən Kapitalizm Dövrünün Arxitektuası (Erken Kapitalizm Döneminin Mimarisi), Şerq QerbYayınevi, Bakü.

Müze, Azərbaycan SSR Halk Komiserleri Konseyi'nin 1 Kasım 1939 tarih ve 4972 sayılı Nizami Gencevi'nin 800. yıldönümüne adanmış kalıcı bir sergi anıt müzesinin düzenlenmesi emriyle kurulmuştur. Ancak açılışı 14 Mayıs 1945'te gerçekleşmiştir. Mimarlar Sadig Dadashov ve Mikayil Useynov'un projesinde büyük onarımlar yapılmıştır, ana cepheye heykeller takılmış ve iki kat daha tamamlanmıştır. Binanın cephesine önde gelen Azerbaycan şair ve yazarlarının heykelleri yerleştirilmiştir. Mahammad Fuzuli (heykeltıraş F. Abdurrahmanov), Molla Panah Vagif (heykeltıraş J. Qaryagdi), Mirza Fatali Ahundov (heykeltıraş P. Sabsay), Khurshidbanu Natavan (heykeltıraş E. Tripolskaya), Jalil Mammadguluzade (heykeltıraş N. heykeltıraş S. Klyatsky) . Müzenin içi Latif Kerimov tarafından dekore edilmiştir. Daha sonra Nizami Anıt Müzesi, Azerbaycan Edebiyatı Müzesi'ne dönüştürülmüştür¹³¹.

1959 ve 1967'de müze tamamen restore edilmiş ve genişletilmiştir. 2004-2009 yıllarında onarılmış ve restore edilmiştir. Sergi alanı 2.500 metrekaredir. Azerbaycan Edebiyatı Müzesi, eski çağlardan modern zamanlara Azerbaycan edebiyatının yolunu vurgular. Müzede çeşitli belgeler, el yazmaları, kitaplar vb. Ayrıca antik ve orta çağa ait maddi kültür örnekleri, resimler ve heykeller sergilenmektedir. Edebiyat Tarihi Müzesi'nde 30 sergi salonu, 10 ana bölüm, 2 bölge şubesi, bir bilimsel fon vb. içerir.

Sergide Nizami Gencevi, Khagani Şirvani, Mohammad Fuzuli, Imadeddin Nesimi, Shah Ismail Khatai, Molla Vali Vidadi, Molla Panah Vagif, Gasim bey Zakir, Abbasgulu aga Bakikhanov, Mirza Fatali Ahundov, Mirza Alakbar Sabir, Jalil Mammadguluzade salonları vardı. Cavid, Salman Mümtaz, Cafer Cabbarlı, Samad Vurgun, Mirza Ibrahimov, Mir Jalal gibi ünlü şair ve yazarlara, edebiyat eleştirmenlerine adanmış stantlar, fotoğraf malzemeleri, tablolar, belgeler, kitaplar ve kişisel eşyalar bulunmaktadır. Müze düzenli olarak çeşitli bilimsel eserler, monografılar, kitapçıklar ve kılavuzlar yayınlamaktadır. Nizami Müzesi düzenli olarak Nizami dersleri, bilimsel seminerler, konferanslar, tanınmış halk, bilimsel ve kültürel şahsiyetlerle toplantılar düzenlemektedir.

¹³¹ İbrahimli Bİ, (2008) Orta Kader Şehirleri, Şemkir Arkeolojik Miras, Tarih ve Mimarlık, Cumhuriyet Bilimsel-Uygulama Konferansı Materyalleri (28-29 Kasım 2007), Bakü,, s. 395

4.3.1. İç Mekan Mimari Özellikleri

İlk bakışta mimari üslubuyla dikkat çeken müze binasının tarihi XIX. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. 1850 yılında eski İçeri Şehir surlarının yakınında inşa edilen tek katlı kervansaray, daha sonra Bakü eyaletinin baş mimarı Gasim bey Hacıbababayov'un projesiyle ikinci kata eklendi. İnşaat mühendisi Alexander Nikitin, ikinci katta bir ziyafet salonu tasarladı ve 1915'te binanın yeni sahibi Azerbaycanlı milyoner Hacı Hacıağa Dadaşov'un isteği üzerine bina Metropol Otel'e dönüştürüldü. Bina 1918-1920 yıllarında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Bakanlar Kuruluna çalışma yeri olarak hizmet etmiştir. 1920-1930'da bina Azerbaycan Ticaret Birliği'ne devredildi. Büyük Azerbaycan şairi Nizami Gencevi'nin 800. yıl dönümü hazırlıklarının arifesinde, ICRC'nin 1 Kasım 1939 tarih ve 4972 sayılı kararına göre, binanın, onun hayatı ve eserleri hakkında bir müzeye dönüştürülmesi planlanıyor. Nizami Gencevi. 1943 yılında binanın cephesi ve içi milli tarzda tasarlanmıştır. J.Mammadguluzadeh (heykeltıraş: N.Zakharov), J.Jabbarli (heykeltıraş: E.Klyatskin) heykelleri dikilmiştir¹³².

Azerbaycan edebiyatının gelişim aşamaları, modern dünya standartlarına uygun, yeniden inşa edilmiş, tamamen bilgisayarlı ve yenilikçi araçlarla zenginleştirilmiş müzenin sergilenmesine yansımıştır. Dünyanın her yerinden Azerbaycan'a gelen ziyaretçiler, Edebiyat Müzesi'ni zevkle ziyaret ediyor. Eski el yazmaları, malzeme ve kültür örnekleri, tablolar, halılar, nadir matbu kitaplar, zarif minyatürler, ünlü hattatların el yazmaları, nümizmatikler, yazar hatıraları, belgesel fotoğraflar, heykeller, haritalar, uygulamalı sanatlar ziyaretçilerin ilgisini çekti. Müzenin güncellenmiş sergisinde, monitörler aracılığıyla ziyaretçiler, çeşitli filmlerden parçalar, sahne çalışmaları, önde gelen Azeri bestecilerin eserleri, ünlü aktörlerin şiirlerinden örnekler gibi değerli ses-video materyalleri ile tanışabilirler.

¹³² Dülgeroğlu, Y. Y., 1995. Konut Kavramının Tipolojik Temelleri, İ.T.Ü. Yayınları, İstanbul

Şekil 4.8: İç Mekan Mimari Özellikleri

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan_Edebiyat

Sergi tamamen yeniden inşa edilip, tüm heykeller ve tablolar restore edilmiş ve tüm tablolar yabancı ülkelerde üretilen en zarif çerçevelerle çerçevelenmiştir. Müzenin 120.000'den fazla sergisinin yeniden inşasından önce, sergi 1.000 öge içeriyordu, yeni sergi ise 25.000'den fazla sergi içeriyordu. Tüm salonlar bilgisayarlı hale getirilmiş, salonlara izleyicilerin bağımsız çalışması için ayrı monitörler

kurulmuş, 3 dilde bilgi tabanı oluşturulmuş, 14 monitör ve dinleme cihazları ile donatılmış özel büyük salon ses izlemek için kurulmuştur. Müze fonlarına gerekli makine ve teçhizat sağlanmış, sergilerin geçmişin hiçbir ihtiyacını karşılamadığı, sürekli tehlikede olduğu durumdan kurtarılmış ve en modern dünyanın gereksinimleri düzeyine getirilmiştir. Bin metrekaresel bir alanı kaplayan idari bina, zevkli bir şekilde yenilenmiş, konforlu mobilya ve ekipmanlar, gerekli ekipman ve bilgisayarlı hale getirilmiştir.

Binanın iç ve dış aydınlatması, tüm teşhir ve idari binanın kalıcı video izleme sistemi oluşturulmuştur. Şehir sakinlerini müzedeki olaylar ve kültür tarihimiz hakkında düzenli olarak bilgilendirmek için müze dışına özel bir ses monitörü kuruldu. 200'den fazla çalışanı bulunan müzede, personelin geri kalanı için gerekli donanımına sahip iki mutfak bulunur ve müzenin avlusu, dinlenme ve çeşitli etkinlikler için açık hava sergisi olarak tasarlanmıştır.

4.3.2. İç Mekan Düzeni

Müzenin salonları yeni resimlerle dekore edilmiştir - portreler, resimler, illüstrasyonlar. Modern Azerbaycan edebiyatını yansıtan sergi salonu, değerli belgeler ve kişisel eşyalarla izleyicilerin ilgisini çekmektedir. Saat vitrini - müzenin sergilenmesine farklı bir hava katmaktadır. Önde gelen yazarların saatleri, masalarının arkasında geçirdikleri anlara tanıklık ediyor gibi görünmektedir.

Şekil 4.9: Edebiyat Müzesi İç Mekan Düzeni örneği

Kaynak:<https://faridmehrali.wordpress.com/2014/05/17/baki-muzeyl%C9%99ri/>

Müzenin salonları yeni resimlerle dekore edilmiştir- portreler, resimler, illüstrasyonlar. Modern Azerbaycan edebiyatını yansıtan sergi salonu, değerli belgeler ve kişisel eşyalarla izleyicilerin ilgisini çekiyor. Saat vitrini- müzenin sergilenmesine farklı bir hava katar. Önde gelen yazarların saatleri, masalarının arkasında geçirdikleri anlara tanıklık ediyor gibi görünüyor.

Şekil 4.9: İç Mekan Düzeni

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan_Edebiyat

4.4. Azerbaycan Ulusal Halı Müzesi

Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Halı Müzesi, halkın milli kültür ve sanatının paha biçilmez halı ve halk sanatı örneklerinin yanı sıra modern sanatçıların ve halk sanatçılarının en örnek eserlerini toplayan bir müzedir. Azerbaycan Ulusal Halı Müzesi, Azerbaycan SSC Bakanlar Kurulunun 13 Mart 1967 tarih ve 130 sayılı emriyle kurulmuştur. 1967–1993 Azerbaycan Devlet Halı ve Halk Uygulamalı Sanatlar Müzesi, 1993–2014 Latif Kerimov adına Azerbaycan Devlet Halı ve Halk Uygulamalı Sanatlar Müzesi, Azerbaycan Halı Müzesi 2014-2019, Azerbaycan 2019'dan günümüze Ulusal Halı Müzesi olarak adlandırılmaktadır. Kurulduğu

dönemde dünyadaki tek ihtisas halı müzesiydi. Müzenin temel amacı, Azerbaycan halısını milli sanat mirasının en önemli bileşenlerinden biri olarak korumak, iyice ve etraflıca incelemek ve halkın beğenisine sunmaktı¹³³.

Şekil 4.10: Azerbaycan Ulusal Halı Müzesi

Kaynak: <https://www.viator.com/tours/Baku/Admission-Ticket-Azerbaijan-Carpet-Museum/d22974-88711P7>

Müzedeki "Halı", "Halı", "Halı ürünleri", "Art metal", "Seramik, cam, ahşap, kâğıt", "Kumaş, giysi, nakış" ve "Takı" olmak üzere 7 koleksiyon yer almaktadır. Azerbaycan halkının maddi ve manevi mirasını oluşturan Azerbaycan Milli Halı Müzesi, hazinedeki ender halıların değeri ve önemi bakımından dünyanın en büyük halı koleksiyonu, halı sanatında ilk, prestijli, ihtisas müzesidir. Arkeolojik materyallere göre, Azerbaycan'da Tunç Çağı'ndan (MÖ 2. binyıl) beri halı dokumacılığı yapılmaktadır. Azerbaycan'da halı dokumacılığının gelişimi Herodot, Claudius Elian, Xenophon gibi eski tarihçilerin yanı sıra ortaçağ Arap tarihçileri ve Azeri şairlerin (Nizami Gencevi (XII. yüzyıl), Khagani Şirvani (XII. yüzyıl) gibi eserlerinde bildirilmektedir¹³⁴.

¹³³ Aliyev, E. T., (2013), Konstrüktivizm Dönemi: 1920'ler-1930'larda Baku Mimarisi (İnşacılık Dönemi: 1920'ler ve 1930'larda Baku Mimarisi), Doğu-Batı Yayınevi, Bakü.

¹³⁴ Agazade, R., İbrahimli, Y., (2012), Azerbaycan Memarlığı İnkişaf Yollarında (Azerbaycan Mimarisi Gelişim Yollarında), Elm Yayınevi, Bakü.

XIII-XIV. yüzyıllarda Azerbaycan'dan yabancı ülkelere birçok halı ve halı ürünü ihraç edilmiştir. Narin süslemeleri, zarif ve narin desenleri ile dikkat çeken bu halılar, Avrupalı ünlü sanatçıların eserlerine de yansımıştır. On beşinci yüzyıl Hollandalı sanatçıları Hans Memling'in "Mary ile bebeği" adlı tablosu Şirvan halısını, Van Eyck'in "Meryem Ana" tablosu "Zeyva" halısını ve Alman sanatçı Hans Holbein'in (XV. yüzyıl) "Büyükelçiler" tablosu "Gazakh"ı tasvir etmektedir¹³⁵.

Azeri halk sanatçıları tarafından yaratılan halı sanatının incileri yüzyıllardır dünyanın birçok müzesinde kullanılmıştır: New York Metropolitanı, Londra'nın Victoria ve Albert'i, St. Petersburg Hermitage, Paris'teki Louvre ve diğerleri dekore edilmiştir. Ayrıca bugün Azerbaycan halısı ve halk uygulamalı sanatı, bu sanat incilerinin ender örnekleriyle Azerbaycan Devlet Sanat Müzesi'nde bulunmaktadır. Müzenin teşhirinde, Guba, Bakü, Şirvan, Gence, Gazah, Karabağ, Tebriz gibi Azerbaycan'ın klasik halı okullarına ait halılar, renk çözümlerinin yanı sıra kompozisyon ve süsleme yapılarıyla da dikkat çekmektedir¹³⁶.

Müzenin prestijli bir bilim merkezi olarak tanınması, uluslararası bir uzman olarak hareket etmesini sağlar. Müzenin zengin malzeme ve bilimsel altyapısına dayalı olarak 1983-88 daha sonra 2003'de "Doğu halı sanatı", "Azerbaycan halı sanatı" ve "Azerbaycan halısı ve halk uygulamalı sanatı" konulu I, II ve III uluslararası sempozyumlar düzenlenmiştir. Azerbaycan'ın kültürel mirasını yurtdışında tanıtmak için müze, Cumhuriyet'te ve 30'u aşkın farklı ülkede halı ve halk sanatlarını konu alan sergiler düzenledi. Bunlar arasında Fransa, İsveç, Avusturya, Danimarka, İsrail, Hindistan, Belçika, Japonya, Büyük Britanya, İran, Hollanda, Küba, Kamboçya, Madagaskar, Türkiye ve diğerleri bulunmaktadır¹³⁷.

Müze, ziyaretçilerin renkli ve zevkle işlenmiş Azerbaycan milli kıyafetlerini kullanarak en sevdikleri eşyaların önünde fotoğraf ve video çekmeleri için koşullar yarattı. Müze, farklı tür ve zevklerde halı ve hediyelik eşya dokuma siparişleri almakta, halı ve halk sanatının çeşitli konularında konferanslar, geziler, yarışmalar, sergiler ve ayrıca halıların dokunduğu bölgelere etnografik geziler düzenlemektedir.

¹³⁵ Asasoğlu, A. 2013. "Konut ve Konut Alanları Örneğinde Mimarlık Serüveni", International Journal of Architecture and Planning, volume 1, no 1: 57-65.

¹³⁶ Aliyeva, R. 2013. Memar Ecemi Ebubekir oğlu Naxçıvani. (Mimar Ecemi Abubekir oğlu Nahçıvani). Bakü: Şerg-Gerb" NeGriyyat Evi

¹³⁷ Eliyev, G. 2007. Memar Ecemi Naxçıvani Yaradıcılığında Ahengdarlıq. (Mimar Ecemi Nahçıvani Yaradıcılığında Uyumluluk). Bakü: "şerg-Gerb" NeGriyyat Evi.

Müze kitapçığı, rehber, katalog vb. materyalleri yayınlar. Müzenin zengin bilimsel temeli temel alınarak çeşitli konularda eğitim ve folklor programları düzenlenmektedir. Bu programlar arasında ilginç etnografik geziler, ulusal halk gelenekleri tarzında sanat akşamları vb. düzenlenmiştir¹³⁸. Aynı zamanda müze, genç neslin müfredatına katılmak, estetik zevklerini geliştirmek, tarihi ve sanatsal geleneklerimizi, güzel sanatlar, nakış, halı dokuma geleneklerimizi öğretmek ve öğrencilerle bu konuda çalışmalar yapmak için bir eğitim programı geliştirmiştir.

4.4.1. İç Mekan Mimari Özellikleri

Viyana mimari stüdyosu Hoffman Janz'ın uzmanları, Latif Kerimov'un adını taşıyan Azerbaycan Halı ve Halk Sanatları Devlet Müzesi binasının tasarımını geliştirdi. Binanın katlanmış halı şeklinde yapılmış orijinal cephesi elbette turistleri cezbetmek için tasarlanmış. Müzenin inşaatı altı yıl sürmüştür.

¹³⁸ Fetullayev-Figarov, 2013 d. Abşeron Memarlığı. (Abşeron Mimarlığı). Bakü: „ğerg-Gerb“ Neşriyyat Evi.

Şekil 4.11: İç Mekan Mimari Özellikleri

Kaynak: <https://museum.az/az/museum/7#images-4>

Azerbaycan halı dokuma sanatında dünyanın önde gelen ülkelerinden biridir. Müze, ulusal giysiler, ev eşyaları, mücevherler ve tabii ki halılar dahil 13.300 sergi içeriyor. İç mekanları dekore etmek için sadece pahalı malzemeler kullanıldı. Örneğin, Ana Salonun zeminleri ve merdivenler, Carrara mermerinden yapılmıştır. Sherwood, iç mekanlara ek olarak özel vitrinler tasarlamıştır. Meşeden yapılmışlardı ve iki parçaya sahiptiler: alt kısım, nesneleri saklamak için kapalı ve üst kısım, sergileri sergilemek için cam kapalıdır.

5 dönümlük geniş bir alana kurulan müzenin sadece turistler ve ilgili vatandaşlar için önemli bir cazibe merkezi olması değil, aynı zamanda bilim adamları için bir araştırma alanı olması bekleniyor. Müzede kategorilere ayrılmış 16 galeri bulunuyor. Galeriler, Bir satış tezgahı, kütüphane ve iyi donanımlı bir oditoryum da sağlanmıştır. Bina, neoklasik tarzda, yüksek podyumlu antik bir tapınak ve cephenin çevresi boyunca İyon sütunlu bir sütun şeklinde inşa edilmiştir. Müzenin sadece gündüz açık olacağı varsayıldığından, masif cam çatı sayesinde sergilerin doğal aydınlatması sağlandı. Yapımından birkaç yıl sonra müze binası elektrik ve havalandırma sistemiyle donatıldı. İç düzen, müze sergisine tekabül ediyordu: ikinci kattaki oda süiti, antik Yunan heykellerini ve antik sanatı barındırmak için tasarlandı.

4.4.2. İç Mekan Düzeni

Kuruluşundan bu yana, benzersiz sergi sadece halılarla değil, aynı zamanda ulusal Azerbaycan sanatının diğer örnekleriyle de yenilendi. Bugün 14.000'den fazla sergisi var: nadir halılar, zarif mücevherler, giysiler, nakışlar, modern telkari cam, ahşap, keçe. Bu nedenle müze, cumhuriyetin geleneksel kültürünün gerçek bir hazinesidir. Azerbaycan Halı Müzesi, cumhuriyetin her yerinden, bu sanatın gelişiminin çeşitli aşamalarını kapsayan çeşitli okul ve zanaat teknikleri sunar. Sergilenenler arasında, her ikisi de XVII yüzyılda dokunmuş bir Tebriz halısı "Ovchulug" ve bir Karabağ "Ejderha halısı" ve Hila köyünden XVIII. yüzyıldan bir halı "Hila Afşan" göze çarpıyor. Müze personeli, bu kültürel mirasın korunması ve yaygınlaştırılmasına yönelik devasa çalışmalar yürütüyor. UNESCO himayesinde olanlar da dahil olmak üzere her türlü yuvarlak masa, sergi ve sempozyum düzenlenmektedir.

Şekil 4.12: İç Mekan Düzeni

Kaynak: <https://museum.az/az/museum/7>

İç mekanlar dekoratif tablolar ve pitoresk panellerle dekore edilmiştir. Duvarlarda çelenkli kanatlı Zafer panelleri vardır ve tavanın altında eski Yunan mitolojisinin çizimlerini ve kırmızı figürlü vazo çizimlerini gösteren dar friz şeritleri

tasvir edilmiştir. Genişletme ve bir müze kasabası oluşturma projesine göre binanın yeniden inşa edilmesi planlanmaktadır. Onaylanan plana göre, tadilattan sonra bina bir yeraltı geçidi ile yeni sergi kompleksine bağlanacak ve sergi salonlarında eski uygarlıkların tarihi ile ilgili öğelerin sergilenmesi planlanıyor: Eski Doğu, Antik Çağ, Bizans ve Ortaçağ Avrupası.

Baküde müzeye dönüştürülen bu binalar kültürel değerlere katkısını sağlayarak kendisini canlı tutmaktadır. Aynı zamanda henüz müzeye dönüştürülmeyen tarihi değeri yüksek binaların da bu prosedüre katılması gerekmektedir. Yalnız bu şekilde bahsedilen eski yapıları koruya ve asırlarca yaşatabiliriz.

SONUÇ

Kültürel miras, toplumsal bilincin oluşması ve manevi değerler sisteminin oluşması için en önemli araçtır. Dünyada ve Azerbaycanda miras, devletin gelişmesi için en önemli stratejik kaynak olarak kabul edilmiş ve onu koruma görevi ulusal ilan edilmiştir. Bugün kültürel mirası güncellemeden, Azerbaycan'nın kültürel kimliğini, büyük bir güç olarak küresel dünya haritasındaki yerini korumak imkansızdır. Toplumun manevi, ahlaki, estetik ve kültürel gelişiminin devamlılığını sağlayan kişiliğin oluşumunda en önemli rolü mimari topluluklar ve anıtlar oynamaktadır. Ülkemizin birincil görevi mirasa yaklaşımı değiştirmektir: günümüz yaşamında esas olarak onu pasif bir şekilde koruma ve koruma arzusu vardır. Bu yaklaşımın sonucu iyi bilinmektedir: Devletin önemli mali kaynaklarının harcanmasına ve toplumun bu yöndeki çabalarına rağmen, ülke mimari anıtları kaybetmeye devam etmektedir.

Bakü'nün kültürel ortamında, yapımında sanatsal kültürün gelişiminde çeşitli eğilimlerin ortaya çıktığı mimari yapılar önemli yerlerden birini işgal ediyor. Bununla birlikte, teoride mevcut yasalar tarafından garanti edilen korumaları ve optimal kullanım yollarının belirlenmesi, kültürel miras sorununa kapsamlı bir çözümün en savunmasız bileşenleri olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, olumlu eğilimler, son yıllarda, tarihi yapıların kurtarılması ve mirasın korunmasında özel bir role sahip olan kültürel kurumlara ve müzelere devredilme sürecinin yoğunlaşmasıyla kendini göstermiştir. Modern kültürde gerçekleşmesi, ona evrensel erişim hakkını gerçekleştirir.

Bir kültür kurumu olarak modern müzenin birçok acil sorunu arasında, tez ilk kez kendi yapısında bir mimari anıtın kendisi için yeni bir müze statüsündeki varoluş sorununu, ilişki ve ilişki sorununu ortaya koyuyor. Bir anıtın müze teşhir nesnesine dönüştürülmesi, restorasyon yoluyla bir sanat eseri olarak görünümünün korunması ve yaşamda aktif olarak uygulanması, şu anda bütün için geçerli olan karmaşık mimari yapıların müzeleştirilmesi sorununun kurucu unsurlarıdır.

Çalışma, orta çağ mimarisine ait anıtların müzeleştirilmesi sorunlarını ortaya koymakta ve araştırmaktadır. Belirgin sanatsal özellikleriyle Bakü anıtları, mimari ve planlama ilkelerinin belirli bir ortaklığıyla yaratıldı ve genellikle resmi devlet binaları gibi görünüyordu. Müzeye dönüşme onların aynı anda hem yapı değeri hem de tarihi ve sanatsal değer taşıyıcıları olmalarına olanak tanıdı.

Müze objeleri olarak tarihi yapılara yönelik tutumun gelişimi, onu tarihi müze formlarıyla karşılaştırma ihtiyacını belirlemiştir. Kültürel objeler olarak yorumlanan eskiçağ yapılarının müzeleştirilmesi sorununa tarihsel ve tipolojik yaklaşımdan hareketle, özgün işlevini yitirdiği andan itibaren müze ihtiyaçlarına uyum sağlama yolları ele alınmıştır. Müzenin mimarisinin anıtlarına yönelik tutumunun tarihsel kökleri, sanatsal özelliklerinin ortak olmasına dayanıyordu. Devrimden önce, genç Sovyet Cumhuriyeti'nde, savaş sonrası ve Sovyet sonrası dönemlerde sarayların müze kullanımı sürecinin gelişimindeki eğilimlerin analizi, modern durumun tarihsel özelliklerini tam olarak netleştirmeyi mümkün kıldı.

Çalışmanın en önemli sonucu, bugün Bakü'nün diğer yapılarında olduğu gibi müzelerindeki sergilerin de büyüme aşamasında olduğunun ve görünüşe uygun bir gelişim yolu bulması için uzun zaman gerektirdiğinin anlaşılmasıydı.. Ek olarak, mimari anıtlarda yeni müze sergileri oluşturmak için çeşitli müzelerin çabalarını pekiştirmek gerekir, birleşik sistemlerini tarihi ve kültürel süreçleri yönetmenin en etkili şekli olarak geliştirmek mümkündür. Modern yaşamda kültürel anıtların rolünün ve yerinin anlaşılmasının derecesi, onların gelişim beklentilerini belirlemelidir.

Tez, kültürel mirasın korunması alanında anıtların mimari görselleştirilmesi olarak adlandırılan belirli faaliyetlerden oluşan yeni bir elektronik kültür yönü için teorik temeli geliştirdi. Restorasyon tasarımında geleneksel olan anıtların üç boyutlu elektronik versiyonlarının oluşturulması, anıtların müzeleştirilmesi sürecinde yeni bir anlam kazanmıştır. Doğada yeniden inşası imkansız olan kayıp bir anıtın bir tarihi malzeme kompleksi ve ikonografisi temelinde sanal yeniden inşası, onu müze sergileme nesnesine dönüştürür, yani müzeleştirir. Klasik bir müzenin doğasında var olan akademik geleneklerin ve günümüzün olanaklarının birleşimi, sergi pratiğinin yeni bir niteliksel düzeye çıkışını belirler.

Çalışmanın ana sonucu, oluşumu sosyo-tarihsel uygulamaya duyulan ihtiyaçtan kaynaklanan müzecilik çerçevesinde yeni bir bağımsız bilimsel disiplin "Mimari anıtların müzeleştirilmesi" yaratma ihtiyacına ilişkin sonuçtur. Görünüşüne duyulan ihtiyaç, 'toplumun kültürel mirasın korunması sorunlarını en iyi şekilde çözmenin yollarını bulma arzusunu ve mimari anıtların yeni kullanımını, bunlarda modern müzecilik düzeyini karşılayan altyapılar oluşturma arzusunu yansıtır.

KAYNAKÇA

- Abdullaev, N.C., (2013), Erkən Kapitalizm Dövrünün Arxitektuası (Erken Kapitalizm Döneminin Mimarisi), Şerq QerbYayınevi, Bakü.
- Abdullaev, N.C., (2013), Erkən Kapitalizm Dövrünün Arxitektuası (Erken Kapitalizm Döneminin Mimarisi), Şerq QerbYayınevi, Bakü.
- Abdullayeva Athena (2009 :) “Kültürel Çalışmalar Üzerine EMM Kültürel Miras Departmanı Çalışanı”, S. 4.
- Acaloğlu, A., & Beydili, C. (2005). Mitler, Efsaneler ve Efsaneler. Bakü: Doğu Batı.
- Afandizade, K., (2011), Azərbaycan Mimarisi 19. Yüzyıl Sonu – 21. Yüzyıl Başı (Azərbaycan Mimarisi 19. Yüzyıl Sonu – 21. Yüzyıl Başı), Doğu-Batı Yayınevi, Bakü.
- Agayev, F. ve Rajabova, N. (2015). Kız Kulesi'nin Sırları. Y. Kushneryova, Kùltürlerin Kavşığı'nda. Bakü: Yulia Kushneryova
- Agazade, R., İbrahimli, Y., (2012), Azərbaycan Memarlığı İnkişaf Yollarında (Azərbaycan Mimarisi Gelişim Yollarında), Elm Yayınevi, Bakü.
- Agazade, R., İbrahimli, Y., (2012), Azərbaycan Memarlığı İnkişaf Yollarında (Azərbaycan Mimarisi Gelişim Yollarında), Elm Yayınevi, Bakü.
- Ağayeva, T. (2010), “Kacar Üsluplu Boyakarlıkta Mezmun, Renk, Form Halli”, Tasviri Ve Dekoratif Sanat Meseleleri, Sayı 2, Bakı: 95-99.
- Ağazade, R., İbrahimli, Y. 2012. Azərbaycan Memarlığı İnkişaf Yollarında. (Azərbaycan Memarlığı Gelişim Yollarında). Bakü: ELM.
- Ahmad, A. G. (1997). British Colonial Architecture in Malaysia 1800-1930 (Kuala Lumpur: Museums Association of Malaysia)
- Ahunbay, M., 1996. “Binbir Kilise ve Ayatekla'da (Meryemlik) 1996 Araştırmaları”, XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı , T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Alioğlu, E. F. (2013). Reconstruction of which building? An evaluation for Taksim Barrack. Megaron, 8(1), 1.

- Alioğlu, E. F. (2013). Rekonstrüksiyon ya da Yeniden Yapma, Hangi Yapi İçin? Taksim Topçu Kışlası İçin Bir Değerlendirme.
- Aliyev NA (2005) Haydar Aliyev ve Bakü mimarisi. Bakü, Ulduz,, -224 s.
- Aliyev, E. T., (2013), Konstrüktivizm Dönemi: 1920'ler-1930'larda Bakü Mimarisi (İnşacılık Dönemi: 1920'ler ve 1930'larda Bakü Mimarisi), Doğu-Batı Yayınevi, Bakü.
- Aliyev, E. T., (2013), Konstrüktivizm Dönemi: 1920'ler-1930'larda Bakü Mimarisi (İnşacılık Dönemi: 1920'ler ve 1930'larda Bakü Mimarisi), Doğu-Batı Yayınevi, Bakü.
- Aliyeva, R. 2013. Memar Ecemi Ebubekir oğlu Naxçıvani. (Mimar Ecemi Abubekir oğlu Nahçıvani). Bakü: Şerg-Gerb“ NeGriyyat Evi
- Aliyeva, R. 2013. Memar Ecemi Ebubekir oğlu Naxçıvani. (Mimar Ecemi Abubekir oğlu Nahçıvani). Bakü: Şerg-Gerb“ NeGriyyat Evi
- Alizade G.M. (1963) Azerbaycan halk mimarisi ve gelenekleri. Bakü, 310 s.
- Asasoğlu, A. 2013. "Konut ve Konut Alanları Örneğinde Mimarlık Serüveni", International Journal of Architecture and Planning, volume 1, no 1: 57-65.
- Asasoğlu, A. 2013. "Konut ve Konut Alanları Örneğinde Mimarlık Serüveni", International Journal of Architecture and Planning, volume 1, no 1: 57-65.
- Ashurbeyli, S.A. (1992.) Bakü şehrinin tarihi (408). Bakü: Azərneşr. 327.
- Azizov, A. (2010), Azerbaycan'ın Kuzeybatı Bölgesinin Mimari Dokusu, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Azizov, A. (2013), “Sivil Mimarinin Azerbaycan Hanlıkları Devrinden Önemli Örneği: Şekihanovlar Evi (Mimari ve Resim Üslubu Üzerine Bazı Görüşler”, Sanatsal Göstergeler, V. Uluslararası Genç Sanat Tarihçiler Sempozyumu (20-22 Nisan 2011), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Hazırlayanlar: Prof. Dr. K. Giray, Ankara Üniversitesi Basımevi: 1-16.

- Baiani, S. (2014) „Near Zero Energy Historic Building. Tools and Criteria for Ecocompatible and Ecoefficient Conservation.” Conference Proceeding on the International Conference on Energy Efficiency on Historic Buildings. Madrid: Fundación de Casas Históricas y Singulares y Fundación Ars Civilis.. p. 326.
- Baxşeliyev, V. 2007. Azərbaycan Arxeologiyası. (Azərbaycan Arkeolojisi). Bakü: Elm.
- Bennett, A. (2004). Consolidating the music scenes perspective. *Poetics*, 32(3-4), 223-234.
- Beverlee Sronic, (1984) Retrieving the past: an analysis of the purposes of architectural preservation, MCP Thesis, , MIT, Cambridge, p79
- Brida J G, Disegna M and Scuderi R 2014 The visitors' perception of authenticity at the museums: Archaeology versus modern art *Current Issues in Tourism* 17 518-538
- Brittany L.S. (1959) Ortaçağ Azərbaycan şəhər planlama kultürünün incelenmesi üzerine // *Sat. IA., T. VII., s. 20-35*
- Cengiz, İ. (2009). *The Living Museum*. Bursa Büyükşehir Belediyesi. Elma Basımevi. Bursa.
- Chapuis M.,(2009) *Preserving our heritage, Improving our environment-Volume I 20 years of EU research into cultural heritage*, European Commission
- Dadashev S.A., Useinov M.A. (1946) *Mimari anıtlar*. Bakü, 58 s.
- David D and Gary E 1996 *The Handbook for Museums (Heritage: Care-PreservationManagement)* 1st Edition (London and New York: Routledge)
- Dülgeroğlu, Y. Y., 1995. *Konut Kavramının Tipolojik Temelleri*, İ.T.Ü. Yayınları, İstanbul
- Efendizade, R. M. 1986. *Azərbaycanda Sovet Memarlığı*. (Azərbaycan'da Sovyet Mimarlığı). Moskva: Stroyizdat
- Efendizade, R. M., (1986), *Architecture of Sovyet Azerbaijan (Sovyet Azerbaijan Mimarisi)*, Stroyizdat Yayınevi, Moskova.

- Eldem, N. and Gökhan, E. (1992). Müze ve Müze Mimarisi Üzerine. Tasarım. 30. 108-113.
- Eliyev, G. 2007. Memar Ecemi Naxçıvani Yaradıcılığında Ahəngdarlıq. (Mimar Ecemi Nahçıvani Yaradıcılığında Uyumluluk). Bakü: "ğerg-Gerb" Neğriyyat Evi.
- Eliyev, G. 2007. Memar Ecemi Naxçıvani Yaradıcılığında Ahəngdarlıq. (Mimar Ecemi Nahçıvani Yaradıcılığında Uyumluluk). Bakü: "ğerg-Gerb" Neğriyyat Evi.
- European Commission: http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/heritage_label/index_en.htm.
- Fatullaev Shamil (1978) Bakü'nün XIX-XX yüzylın başlarında şəhir planlaması / Ed. Prof. V.I. Pilyavsky. - Leningrad: Stroyizdat. S.215
- Fatullaev, Sh. (1986), Gradostroitelstvo i Arkhitektura Azerbaydjana XIX nachala XX vek, Leningrad, Stroyizdat Leningradskoye Otdeleniye.
- Fatullayev-Figarov, 1998. Arkitekturnaya Ençiklopediya Baku. (Bakü'nün Mimarlık Ansklopedisi). Bakü-Ankara.
- Fatullayev-Figarov, ğ. 1978. Gradostroitelstvo Baku XIX- načala XX vekov. (Bakü'de Şehircilik 19. yüzyl sonu 20. yüzyl başlarında). Leningrad: Leningrad ğubesi.
- Feilden B M 2002 Conservation of Historic Buildings (Amsterdam, Boston, Heidelberg, London, New York, Oxford, Paris, San Diego, San Francisco, Singapore, Sydney and Tokyo: Architectural Press.)
- Fetullayev-Figarov, 2013 b. Bakı Memarları XIX esrin sonu – XX esrin evvelleri. (Bakü Mimarları 19. yüzyl sonu 20. yüzyl başlarında). Bakü: Şerg-Gerb" Neşriyyat Evi.
- Fetullayev-Figarov, 2013 d. Abşeron Memarlığı. (Abşeron Mimarlığı). Bakü: „ğerg-Gerb" Neşriyyat Evi.
- Fetullayev-Figarov, ğ. 2013 b. Bakı Memarları XIX esrin sonu – XX esrin evvelleri. (Bakü Mimarları 19. yüzyl sonu 20. yüzyl başlarında). Bakü: „ğerg-Gerb" Neğriyyat Evi.

- Fetullayev-Figarov, ğ. 2013 c. Bakıda Şehersalma XIX esr ve XX esrin evvellerinde. (Bakü'de Şehircilik 19. yüzyl ve 20. yüzyl başlarında). Bakü: „ğerg-Gerb“ Neğriyyat Evi.
- Fetullayev-Figarov, ğ. 2013 d. Abşeron Memarlığı. (Abşeron Mimarlığı). Bakü: „ğerg-Gerb“ Neşriyyat Evi.
- Forgan, S. (2005). 'Building the Museum': Knowledge, Conflict and the Power of Place', Isis 96 (4) 572-85.
- Frey, B. S., & Meier, S. (2006). The economics of museums. Handbook of the Economics of Art and Culture, 1, 1017-1047.
- Gable, E. and Handler, R. (2007) 'After Authenticity at an American heritage site', in Knell, S. J. (ed.) Museums in the Material World, London: Routledge, 320-34.
- Gibelhausen, M. (2002) 'The Architecture is the Museum', in Marstine, J. (ed.) New Museum Theory and Practice: An Introduction. Blackwell: Oxford
- Giyasi, Cafer (1991). Nizami Dönemi Mimari Anıtları, Bakü: Ishiq Yayınevi.
- Gorbacheva, T. (2006). The city museum and its values. Museum International 231, 58(3), 50-54.
- Ėsmayılov, M., Maksvell, N. 2008. vd., ed., Azərbaycan Tarixi. Yeddi Cildde. V Cild (1900-1920-ci İller). (Azerbeycan Tarihi. Yedi Ciltte. 5. Cilt (1900-1920 Yılları)). Bakü: Elm.
- Guliyeva, V. (Nisan 2012). "Azerbaijan Memarlığının ğah Eserlerinin Durumu" (Azerbeycan Mimarlığının ğah Eserlerinin Durumu), Uluslararası Türkçe Edebiyat Kùltür EĞitim Dergisi, 227-239.
- Hacıyeva F.M., Ağazade R.R., Mikayilova M.N. (2008) Kentsel planlama teorisi. - Ders Kitabı, Bakü, Mimar N-P, - 240 s.
- Hay Gaol Museum (2004) Just because it's old: museums and galleries in heritage buildings. Museum and Galleries Foundation 1–26
- Hudson, K. (1975). A social history of museums: What the visitors thought. Springer.

- Huseynov FM, Agazade RR, Mikayilova MN (2008) Şehir planlama teorisi. - Ders Kitabı, Bakü, Mimar N-P. S.240
- Huseynov FM, Aliyev NA, vb. (2003) Azərbaycan'ın kiçik ve orta ölçekli şəhirlərinin planlama ve modernizasyon ilkeleri. Bakü, İlim, -188 s.
- ICOMOS, (1964) International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter) (Paris: ICOMOS, 1964), <http://www.icomos.org/en/component/content/article/179--articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/157--the-venice-charter>
- Imanov KS (2012) Yükselen güneşin kapısı. İcheri Sheher koleksiyonu. Bakü, s.24-30.
- İbrahimli Bİ, (2008) Orta Kader Şehirleri, Şemkir Arkeolojik Miras, Tarih ve Mimarlık, Cumhuriyet Bilimsel-Uygulama Konferansı Materyalleri (28-29 Kasım 2007), Bakü,, s. 395
- İsmayilov, M. 2007. vd., ed., Azərbaycan Tarixi. Yeddi Cildde. IV Cild (XIX Esr). (Azərbaycan Tarihi. Yedi Ciltte. 4. Cilt (19. yüzyl.)). Bakü: Elm.
- Kasımzade E.E. (2001) Piyasa ekonomisi şəhərlərində Bakü'nün mimarisi və şəhər planlaması // Öğretim notu № 1, AASU, Baku, s. 55-59.
- Kasımzade E.E. A (2001) Bakü'nün piyasa ekonomisi şəhərlərində mimarisi və şəhər planlaması // Öğretim notu № 1, AASU, Baku,, s. 55-59.
- Kasyanov V.F. (2005) Şəhərlərdəki konut binalarının yenidən inşası. Moskova: ASV,. S.224
- Kerimov, K.-Efendiyev, R.-Rzayev, N.-Hebibov, N. (1992), Azərbaycan İncəsənəti, Bakı, İşıg Neşriyyatı.
- Korkanç M, (2017) Deterioration of different stones used in historical buildings within Nigde province, Cappadocia, Construction and Building materials, 48:789
- Kuban, D. (2002), Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Kulieva V.A. (2009) 19. ve 20. yüzylın başlarında Nahçıvan, Erivan eyaleti ve Zengezur'un sosyal ve kültürel yaşamında Müslüman din adamlarının rolü ve konumu. Bakü, "Karaağaç".

- Lohman, J. (2006). City Museums: do we have a role in shaping the global community? *Museum International* 231, 58(3), 15-20.
- MacLeod, S. (2013) *Museum Architecture: A New Biography*, London: Routledge.
- MacLeod, S., Dodd, J, and Duncan, T. (2014) ‘New museum design cultures: harnessing the potential of design and “design thinking” in museums’, *Museum Management and Curatorship*, 30 (4) 314-341.
- Madran, E. (2000). Kent Belleğinin Oluşumunda Yapılar: Kaynaklar ve Yorumlar. Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar. Tarih Vakfı. İstanbul. 81
- Mahmudov, Yakub (1985). *Gezginler, Keşifler, Azerbaycan*, Bakü: Light Publishing.
- Mamedzade K.M. (2003). *Azerbaycan inşaat sanatı (eski çağlardan 19. yüzyıla kadar)*, Bakü.
- Mammedov, F. 2013. Orta Esrler Azerbaycan Memarlıq Mekteblerinin Elaqeleri. (Orta Çağ Azerbeycan Mimarlık Okullarının İlişkileri). Bakü: "ğerg-Gerb" Neğriyyat Evi.
- Marconi, P. (1996) “The way it was or the sudden passion for regional restoration and the Italian architecture.” *Richerche di storia dell’arte*.:60. p. 7-32.
- Memmedov, S. (1994), “Azerbaycan XVIII. Asrın Birinci Yarısında”, *Azerbaycan Tarihi (En Kadim Zamanlardan XX. Asra Kadar)*, Redaksiyon: Ziya Bünyadov-Yusif Yusifov, C.I, Bakı: 513-522.
- Meşedi Hanım Nimet. (1996) *Khanegah, kervansaray, İpek Yolu'nun Anadolu'yu Çin'e bağlayan, Avrupa'ya açılan kapısı, Araz boyunca Azerbaycan'dan geçen köprüler. Erzurum "Çoban Dede Köprüsü" konferansı.*
- Mir – Bağırzade, F. (2019). Kız Kulesi Balesi Ve Onunla İlişkili Semboller. *Orta Asya Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3, 14-28.
- Mityagin S.D. (2016) *Kentsel planlama. Bir değişim dönemi*. SPb.: Mimar,. S.280
- Muhammed Sadyk Kaşkari. (1931) *Doğu'da Ahlak Kuralları*. M., 252 s.
- Munafò P, Goffredo G, Quagliarini E, (2015) *TiO2-based nanocoatings for preserving architectural stone surfaces: An overview*, *Construction and Building materials* 84 9:201-212

- Murphy, B. (2005). Memory, history and museums. *Museum international*, 57(3), 70-78.
- Nağıyev, N., Hüseyinov, F. 2013. Azərbaycan Respublikasının Müasir Dövr Memarlıq Tarixi. (Azərbaycan Cumhuriyeti Modern Dönem Mimarlık Tarihi). Bakü: "ğerg-Gerb" Neğriyyat Evi
- Natali I, Patrizia Tomasin P, Becherin F, Bernardi A, Ciantelli C., Favaro M, Favoni O, Pérez V.J.F, Olteanu J.D.,(2015) Innovative consolidating products for stone materials: field exposure tests as a valid approach for assessing durability, *Heritage Science*.6
- Nematova M.. (2017) Epigrafik anıtlar ve Azərbaycan'ın sosyo-ekonomik tarihinin araştırılmasındaki önemi (XIV-XIX yüzyıllar). Doktora dis. B. AMEA TİEA, env. №6639 (2).
- Nieves, M., Casado, S.(2015) “The Fontecha y Cano flour mill. Restoration and new uses.” in Palmero, L. ed. *ReUSO*. Valencia: ByPrint PercomS.
- Petrushevsky I.P. (2006) XVI'da Azərbaycan ve Ermenistan'da feodal ilişkilerin tarihi üzerine yazılar - başlangıç. XIX yüzyıllar. L.
- Prévélakis, G. (2008). City museums and the geopolitics of globalization. I. Jones, R. R. Macdonald et al. (Ed.). In *city museums and city development* (pp. 16-26). Lanham; New York; Toronto; Plymouth: AltaMira.
- Quliyev, C.B. , (1976). “Arran Mimarlık Okulu”, Azərbaycan Sovyet Ansiklopedisi, C.I, Bakü: Az. Sov. Ensk.
- Renda, G. (1985), “Milli Saraylarımızın Resim Sanatı Açısından Önemi”, TBMM Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, Yıldız Sarayı/Şale: 172-176
- Robertson, R. (1995). Glocalization: Time-Space and homogeneity-heterogeneity. M. Featherstone, S. Lash and R. Robertson (Ed.). In *global modernities* (pp. 25-44). London; California; New Delhi: Sage.
- Ryan C, (2011) *Traditional Construction for a Sustainable Future*, Spon Press, London,s.11

- Salamzade, A. V. (1958). Azərbaycan Mimari Anıtları, Bakü: Azərbaycan Devlet Yayınevi.
- Salamzade, A.V; Mamedzade, K.M. (1985). “Pamyatniki Nahichevanskoy Shkolı Azerbaycan Zodchestvo”, Bakü: Bilim Yayıncılık.
- Sayan, Y. (2006). Bakü Kız Kalesi. Sanat Tarihi Dergisi(Sayı XV/1)
- Sayapin M.S. (2010) Bakü Eski Eserler (Views of the Everyman). Azərbaycan Milli İlimler Akademisi Kütüphanesi Elyazması FP-328.
- Schueremans L, Cizer O, Janssens E, Serre G, Van Balen K, (2011) Characterization of repair mortars for the assessment of their compatibility in restoration projects: research and practice. Construct Build Mater s.435
- Seyedashrafi, B., Ravankhah, M., Weidner, S., & Schmidt, M. (2017). Applying heritage impact assessment to urban development: world heritage property of Masjed-e Jame of Isfahan in Iran. Sustainable Cities and Society, 31, 213-224.
- Shavrov N.I. (2008) Transkafkasya'da Rus davasına yeni bir tehdit. Mugan'ın yabancılara satışı yaklaşıyor. Izv. Azərbaycan SSC İlimler Akademisi. Bir dizi tarih, felsefe ve hukuk. 3, s. 55
- Silier, O. (2010). Dünyada ve Türkiye’de Kent Müzeleri. Ege Mimarlık. 74. 16-21.
- Simmons, J. E. (2016). Museums: A history. Rowman & Littlefield.
- Smith B.J, Alice V. Turkington A.V, Stone (2000) Decay-Its Causes and Controls, Proceedings of Weathering s. 15-16
- Sultanova, P. (2011, 5 6). Nadir Bir İnci Hazinesinin Geçmişine ve Bugününe Bir Bakış. Bakü, Azərbaycan: 525. gazete
- Süleymanov, E. 2015. Cənub Şəhərlərində Yerləşən Yüksəkmərtəbəli Yaşayış Binalarının Memarlıq-Planlaşdırma Məsələləri (Bakı Şəhəri Timsalında). (Güney Kentlərində Yerləşən Çok Katlı Konut Binalarının Mimari Planlaması Məsələləri (Bakü Kenti Örneği)). Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti Memarlıq Fakultesi.

- Sysoev V., Sadigi G. (2005) Surakhany ve Sadigi'deki Ateşga veya Ateş Tapanları Tapınağı G. Azerbaycan Arkeoloji Komitesi'nin Shikhovo Izvestia köyünün eski eserleri, 1. sayıdan ayrı bir baskı Bakü Slovo. 32'ler.
- Tezcan Akmehtmet, K. and Ödekan, A. (2006). Müze Eğitiminin Tarihsel Gelişimi. İTÜ Dergisi/b Sosyal Bilimler. 3,1. 47-58.
- Torney C, Forster A.M, SzadurskiE.M, (2014) Specialist 'restoration mortars' for stone elements: a comparison of the physical properties of two stone repair materials, Heritage Science s.2:
- Trodd, C. (2003) 'The Discipline of Pleasure or, How Art History looks at the Art Museum', Museum and Society, 1: 17-29.
- Tsakalof A, Manoudis P, Karapanagiotis P, Chrysoudakis I, Panayiotou C, (2007) Assessment of synthetic polymeric coatings for the protection and preservation of stone monuments, Journal of Cultural Heritage s.69
- UNESCO World Heritage Center - © www.ozgurbaykut.com - www.diplomat.com.tr
- UNESCO World Heritage Convention: <http://whc.unesco.org/en/about>.
- Üztemur, S., Dinç, E., & Acun, İ. (2018). Müzeler ve tarihi mekânlarda uygulanan etkinlikler aracılığıyla öğrencilerin sosyal bilgilere özgü becerilerinin geliştirilmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (46), 294-324.
- Valıkhanlı, Naila (1993). Arap Hilafeti ve Azerbaycan, Bakü: Azerbaycan Devlet Yayınevi.
- Valışov, Z. (2008). Bir İslâm Şehri Bakü (Kuruluşundan XVI. Y.Y. Başına Kadar). (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Vardar, N.A. (1996). Müze ve Müzecilik Kültürü. Kuruluşunun 150.Yılında Türk Müzeciliği Sempozyumu III Bildiriler. Ankara: Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları. 16-21.

Velihanlı, N. 2007. vd., ed., Azərbaycan Tarixi. Yeddi Cildde. II cild (III-XIII Esrin I Rübü). (Azərbaycan Tarihi. Yedi Ciltte. 2. Cilt (3-8. y.y. 1. Rüb)). Bakü: Elm

Wilson, F. and Halle, H. (1993) 'Mining the Museum', Grand Street 44: 151-72.

Yaneva, A. (2003) 'When a Bus Met a Museum: Following Artists, Curators and Workers in an Art Installation', Museum and Society 1 (3) 116-31.

